SANCTI BERNARDI ABBATIS DE CONSIDERATIONE AD EUGENIUM PAPAM LIBRI 5

Bernardus : Claraevallensis santo (santo)

SANCTI BERNARDI

ABBATIS

DE CONSIDERATIONE AD EUGENIUM PAPAM LIBRI V.

Nova Editio

SANCTISSIMO D. N.

CLEMENTI XI.

PONTIFICI OPT. MAX.

DICATA

PARISIIS

MDCCI.

BEATISSIME PATER,

T S I novo Pontifici nihil forte convenientius, quam SANCTI BERNARDI *libri de Consideratione, offerri possit; quoddam tamen temeritatis genus esse*

videretur, aureos ceteroquin hosce commentarios, quos Bernardus ipse EUGENIO III. *filio quondam suo, nonnisi timidiuscule scripsit, nova luce novaque forma donatos,* SANCTITATI VESTRÆ *nuncupare, nisi eosdem ipsi non ingratos, immo acceptissimos fore nobis constaret. Cum vero hos libros in promtu, veluti quoddam enchiridium, se habere velle nobis innotuerit; nihil magis honorificum nobis contingere posse duximus, quàm ut tam piæ ac justæ voluntati quàm primum obsequeremur. Nec est quod cuiquam mirum videatur, hoc opusculum ceteris ejus generis à tanto Pontifice prælatum fuisse. Intelligis quippe,* SANCTISSIME PATER, *auctore sapientissimo, eodemque consiliario, fideli quidem & benevolo, in suprema ista di-*

gnitate opus esse, cui incumbit tanta negotiorum, officiorumque moles ac multitudo; nec fieri posse, ut multa vel nolenti non excidant, nisi adsit vigil & incorruptus monitor, qui vel remissius agentem excitet, vel « in rebus agendis ferventiorem mo- « deretur: qui innumeris distractum « curis identidem ad seipsum revocet, « & ad externa & longe posita ex- « tentum ad sibi proxima & do- « mestica recolligat: qui rerum par- « ticulis immorantem applicet ad « universa: qui curarum pondere « pressum relevet, & partem officio- « rum ad fidos ministros referre sug- « gerat: qui summis occupatum ad « inferiora quoque aliquando descen- « dendum esse pro loco & tempore « suadeat: qui denique modum inter « hac omnia tenere doceat, & in seipso « consistere: non infra dejici, non «

„ *attolli supra; non evadere in lon-*
„ *gius, non extendi in latius. Et ad hæc præstanda quis magis idoneus, quam divinus ille tam multiplicis officii & considerationis interpres? Merito itaque hunc ceteris præferendum censes,* SANCTISSIME PONTIFEX, *ejusque libros familiares habere cupis, exemplo sanctissimorum decessorum tuorum, in primis* PII V. *sanctæ memoriæ Pontificis, ejusque successoris* GREGORII XIII. *qui eorum lectionem etiam ad mensam adhibebant. Eosdem terere in episcopatu & in cardinalitia dignitate solebat* URBANUS VII. *idem in summo Pontificatu facturus, nisi mors brevi subsecuta obstitisset. Denique his libris non minus tribuit* CLEMENS VIII. *qui novam eorum editionem, Romanis typis factam, probavit,*

sibique dicari pergratum habuit.

Tantorum Pontificum vestigiis insistere properas, BEATISSIME PATER, *teque iis non imparem fore facile auguramur, cum vocationis & exaltationis tuæ modum insolitum consideramus. Quid enim sperandum non sit ab eo Pontifice, qui non ambitu, sed gemitu & lacrymis; non cupiditatis instinctu, sed sola Divinæ vocationi parendi necessitate summum istud fastigium subiit? Quem non conspiratio humana, sed cælestis quædam inspiratio novo quodam & insueto miraculo ad istam dignitatem adduxit? An vero miraculo proximum non est, tot Cardinales, tam diversarum passim sententiarum & partium, sola boni publici habita ratione, repente in Te unum, florentissimæ ætatis, creandum Pontificem con-*

venisse? At quale est illud, quod protracta in totum triduum electione, nemo unus ab unanimi ceterorum consensu recesserit, sed electioni facta toto illo intervallo constanter omnes adhaeserint, Te unò reclamante, Te uno, gratulantibus & plaudentibus cunctis, ingemiscente, & in lacrymas pene usque ad morbum effuso? Hac certe nostrorum non sunt, sed primorum illorum temporum, quando Pontificatum desiderare non aliud erat, quam optare martyrium. Sic Cornelium extollebat Cyprianus, quod non, ut quidam, vim fecisset, ut episcopus fieret; sed vim passus, ut episcopatum acceptaret. *Hac jucunda sunt praeludia novi hujus saeculi, quod sub felicibus auspiciis tuis*, SANCTISSIME PATER, *ingredimur. Hac optatissima initia fortunatissimi & maxime diuturni,*

ut speramus, tui Pontificatus, ad quem natura & gratia dotes eximiæ Te jam dudum aptaverant: acre scilicet & ad summa natum ingenium, incorrupti mores, modestissimæ vitæ constans & æquabilis ubique tenor, præclara rerum omnium cognitio, probata in rebus publicis singularis prudentia & sagacitas, laboris indefessa patientia, plurima denique humanitas & benignitas in omnes: quæ omnia id efficiunt, ut jam pæne non recordemur, nos amisisse Romani, immo & Christiani orbis delicias, optimum scilicet Pontificem, beatæ memoriæ INNOCENTIUM XII. *cum singulari divina providentiæ beneficio* CLEMENTEM XI. *ejus successorem dignissimum, ac virtutum æmulum sortiti simus. Superest, ut pro virili connitantur omnes ad respondendum*

ſanctiſſimis conſiliis tuis, ad fortunandum, illuſtrandumque iſtum Pontificatum, quocum ſalus reipublicæ Chriſtianæ conjuncta eſt.

Nos vero, id eſt humilis ſancti Mauri Congregatio, tantilla portio Benedictini Ordinis, qui Sedi Apoſtolicæ ab incunabulis ſemper addictiſſimus fuit; nos certe præter vota & preces, quas Deo Opt. Max. pro SANCTITATIS VESTRÆ *incolumitate & felici Pontificatu fundere non deſinemus; quod unum inſuper nobis in præſens occurrit, novam hanc ſancti Bernardi librorum editionem, quanta licuit diligentia à nobis curatam,* SANCTITATI VESTRÆ *in perenne obſervantiæ & venerationis noſtræ monumentum offerimus, certi & alacres, hoc munuſculum ei non diſpliciturum, qui iſtos libros adop-*

tavit in exemplum sui Pontificatus, in quo eorumdem absolutam ideam felicius, quam in ipsis libris, jam factis reviviscere cœpisse gratulabundi accepimus. Felices nos, quorum tempore id cernere datum est! iterumque felices, si Apostolicam vestram benedictionem & tutelam, BEATISSIME PATER, *quam ad vestros pedes demissis animis provoluti exposcimus, obtinere possimus.*

SANCTITATIS VESTRÆ

Parisiis è monasterio S. Germani à Pratis 15. Januarii, ipso die festo S. Mauri an. 1701.

Humillimi & obsequentissimi servi & filii, SUPERIOR GENERALIS & Monachi Benedictini Congreg. S. Mauri.

++++++++++++++++++++++++++++

SPECIMEN S. BERNARDI LIBRORUM DE CONSIDERATIONE.

Sequentis Opuſculi argumentum eſt, Pontifici ſic moderandam eſſe actionem, ut identidem ad ſe redeat, & furtivas ſaltem horas conſiderationi ac meditationi ſubinde impendat. Primus liber conſiderationis ejuſmodi neceſſitatem & utilitatem demonſtrat: quatuor alii ejus materiam & objectum. Et in ſecundo quidem conſiderantur ea, quæ ſunt in Pontifice, ſeu Pontifex ipſe: *quis, quid, & qualis ſit: quid in natura, quis in perſona, qualis in*

moribus. In tertio, quæ ſub ipſo, id eſt orbis univerſus. In quarto quæ circa ipſum, domeſtici, Cardinales, Epiſcopi. In quinto denique, quæ ſupra ipſum, Deus ſcilicet atque Angeli.

Hos libros ſcripſit Bernardus ad Eugenium III. ſuum olim diſcipulum, &, ſub nomine Bernardi, abbatem ſancti Anaſtaſii ad Tres-Fontes, qui ad ſummum Pontificatum anno MCXLV. aſſumtus eſt.

Non continuo tenore, ſed diverſis temporum intervallis hi libri compoſiti fuere. Primus anno MCXLIX. Secundus aliquanto poſt, ut ex ejus initio intelligitur, & quidem anno ſequenti, ſcilicet poſt infelicem expeditionis Jeroſolymitanæ ſucceſſum, de quo ſe ipſe initio hujus libri purgat. Tertius anno MCLII. quarto ſcilicet

anno post concilium Remense, ut in capite V. legitur, anno MCXLVIII. celebratum. Quartus denique & quintus paulo post, si non statim cum tertio absoluti.

De horum librorum dignitate & præstantia dicere superfluum, quam ipsa lectio amplius persuadebit, quàm quævis oratio. In aliis scriptis Bernardus ubique singularem pietatem spirat, doctrinam non vulgarem, acre & facile ingenium, stilum sale conditum & scripturarum succo plenum: at his in libris seipso superior, conciso, presso & admirabili dicendi genere, summo omnium mortalium sic sua præscribit officia, quasi ipse summum pontificatum gessisset; sic totam Canonum doctrinam in compendium redigit, quasi id unum toto vitæ suæ tempore didi-

ciſſet. Immo tamquam à Deo inſpiratus Doctor, cæleſtis ſapientiæ tot fere oracula fundit, quot verſus. Hinc quidam non malus auctor, Bernardo ſuppar, hos libros non incongrue DEUTERONOMIUM SUMMORUM PONTIFICUM appellavit.

Sane eorum utilitatem cum dignitate conjunctam agnoverunt ſanctiſſimi quique Pontifices: in primis NICOLAUS V. qui quantum eiſdem libris tribuerit, re ipſa oſtendit, cum eos, ante inventam typographicam artem, elegantiſſimo charactere ſeorſim pro ſuo aliorumque uſu deſcribendos curavit. Eodem conſilio Antonius Carafa, magni nominis Cardinalis, ipſoſmet libros recognovit, atque Antuerpiæ formis Plantinianis ſeparatim imprimi ſategit, PIO V. ſanctæ

memoriæ Pontifice: qui eorum lectionem ad mensam jubens adhibebat. quod itidem à GREGORIO XIII. ejus successore factitatum legimus. Nec omittendus paucorum dierum Pontifex URBANUS VII. qui & in episcopatu, & postea in cardinalatu eos multum sibi familiares habuisse dicitur, eosque in conclave tulisse, in quo summus Pontifex renuntiatus est. Consimilis quoque affectus fuit GREGORII XIV. ejus successoris, qui novam horum librorum editionem fieri adhuc Cardinalis peroptabat. Quod postea exsecutus Gerardus Vossius præpositus Tungrensis, eosdem libros ab se recognitos, seorsimque editos, CLEMENTI VIII. nuncupavit. Hinc, quasi hereditario jure, aurei hujus Opusculi amor transmissus est

est ad Sanctissimum D. N. CLEMENTEM XI. modo feliciter sedentem, sub cujus auspiciis nova hæc editio (quod bene ac feliciter Deo favente vertat) commodiori forma, elegantioribusque typis, novo hoc sæculo ineunte, facta est.

INDEX
CAPITULORUM.
LIBRI PRIMI.

LIBRI II.

LIBRI III.

LIBRI IV.

SANCTI

SANCTI BERNARDI ABBATIS

DE CONSIDERATIONE LIBRI QUINQUE AD EUGENIUM TERTIUM.

PROLOGUS.

SUBIT animum dictare aliquid, quod te, Papa beatissime Eugeni, vel ædificet, vel delectet, vel consoletur. Sed nescio quomodo vult, & non vult exire læta quidem, sed lenta oratio: dum certatim illi contraria imperare contendunt majestas,

atque amor. Nempe urget ille, inhibet illa. Sed intervenit tua dignatio, qua hoc ipsum non *præcipis, sed petis, cum præcipere magis te deceat. Majestate igitur tam dignanter cedente, quidni cedat pudor? Quid enim si cathedram ascendisti? Nec si ambules super pennas ventorum, subduceris affectui. Amor dominum nescit, agnoscit filium & in infulis. Per se satis subjectus est, obsequitur sponte, gratis obtemperat, libere reveretur. Non sic aliqui, non sic: sed aut timore ad ista impelluntur, aut cupiditate. Hi sunt qui in facie benedicunt, mala autem in cordibus eorum; blandiuntur coram, in necessitate deficiunt.

1. Cor. 13. 8. At caritas numquam excidit. Ego, ut verum fatear, matris sum liberatus officio, sed non deprædatus

* al. non saltem.

affectu. Olim mihi inviſceratus es, non tam facile erueris. Aſcende in cælos, deſcende in abyſſos: non recedes à me, ſequar te quocumque ïeris. Amavi pauperem, amabo pauperum & divitum patrem. Non enim, ſi bene te novi, quia pater pauperum factus, ideo non pauper ſpiritu es. In te hanc mutationem factam eſſe confido, non de te; nec priori ſtatui tuo ſucceſſiſſe promotionem, ſed acceſſiſſe. Monebo te proinde, non ut magiſter, ſed ut mater: plane ut amans. Amens magis videar, ſed ei qui non amat, ei qui vim non ſentit amoris.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Pontifici, tam variis occupationibus presso, condolet.

1. UNDE ergo jam incipiam? Libet ab occupationibus tuis, quia in his maxime condoleo tibi. Condoleo dixerim, si tamen doles & tu. alioquin doleo magis dixisse debueram: quia non est condolere, ubi nemo qui doleat. Itaque si doles, condoleo: si non, doleo tamen, & maxime, sciens longius à salute abfistere membrum quod obstupuit; & ægrum sese non sentientem periculosius laborare. Absit autem ut de te id suspicer. Novi quibus deliciis dulcis quietis tuæ non longe antehac fruebare. Non potes his diffuevisse tam cito, ita subito non dolere nuper subtractas. Plaga recens dolore non caret.

Pontifici condolet

Neque enim jam occalluit vulnus, nec in tam brevi versum in insensibile est. Quamquam, si non dissimules, non deest tibi jugis materia justi doloris à quotidianis * jacturis. Invitus, ni fallor, avelleris à tuæ Rachelis amplexibus; & quoties id patì contigerit, toties dolor tuus renovetur necesse est. At quando non contingit? Quoties vis, & incassum? quoties moves, nec promoves? quoties conaris, & non datur ultra; eniteris, & non paris? tentas, & abriperis; & ubi incipis, ibi deficis; & dum adhuc ordiris, succidunt te? *Venerunt filii usque ad partum*, ait Propheta, *& vires non habet parturiens*. Nosti hoc? nemo te melius. Attritæ frontis es, & instar vitulæ Ephraim doctus diligere trituram, si, pace tua *, sic se habent res tuæ. Absit: hæc est pars illius, qui datus est in reprobum sensum. Ab his sane cupio tibi pacem, non cum his. Nihil plus metuo tibi pace ista. Miraris si umquam possit

A religiosæ vitæ deliciis abstrahi, grave & dolendum

* *al.* damnis & jacturis.

4. *Reg.* 19. 3. *Osea* 10. 11.

* *al.* quod pace tua loquar.

accidere? Etiam, dico tibi, si res, ut assolet, per consuetudinem in incuriam venerit.

CAPUT II.

Vis consuetudinis ad inducendos pravos mores, & duritiam cordis.

2. NOli nimis credere affectui tuo qui nunc est. Nil tam fixum animo, quod neglectu & tempore non obsolescat. Vulneri vetusto & neglecto callus obducitur, & eo insanabile, quo insensibile fit. Denique dolor continuus & acerbus, diuturnus esse non patitur. Nam si non aliunde extunditur, necesse est cedat vel sibi. Enimvero cito aut de remedio consolationem recipiet, aut de assiduitate stuporem. Quid non invertat consuetudo? quid non assiduitate duretur? quid non usui cedat? quantis quod præ amaritudine prius exhorrebant, usu ipso male in dulce

Vis consuetudinis

conversum est? Audi justum quid lamentetur super hujuscemodi. *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.* Primum tibi importabile videbitur aliquid: processu temporis, si assuescas, judicabis non adeo grave; paulo post & leve senties, paulo post nec senties; paulo post etiam delectabit. Ita paulatim in cordis duritiam itur, & ex illa in aversionem. Sic gravis & continuus dolor citum, ut dixi, habiturus est exitum, aut sanitatem profecto, aut insensibilitatem.

Job 6. 7. Gradus in duritiam cordis. *V. serm 18. in Psal. 90. num. 5*

3. Hinc prorsus, hinc tibi timui semper, & timeo, ne dilato remedio, dolorem non sustinens, periculo te irrevocabiliter desperatus immergas. Vereor, inquam, ne in mediis occupationibus, quoniam multæ sunt, dum diffidis finem, frontem dures; & ita sensim te ipsum quodammodo sensu prives justi, utilisque doloris. Multo prudentius te illis subtrahas vel ad tempus, quam patiare trahi ab

ipsis, & duci certe paulatim quo tu non vis. Quæris quo? Ad cor durum. Nec pergas quærere, quid illud sit: si non expavisti, tuum hoc est. SOLUM est cor durum, quod semetipsum non exhorret, quia nec sentit. Quid me interrogas? Interroga Pharaonem.

Ezech 36. 26 *Cor durum describitur*

NEMO duri cordis salutem umquam adeptus est, nisi quem forte miserans Deus, abstulit ab eo, juxta Prophetam, cor lapideum, & dedit cor carneum. Quid ergo cor durum? IPSUM est quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus: minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad judicia sævum *, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium in * divina; præteritorum obliviscens, præsentia negligens, futura non providens. Ipsum est, cui præteritorum, præter solas injurias, nihil omnino non præterit; præsentium nihil non perit;

** al. surdum.*
** al. ad*

futurorum nulla, nisi forte ad ulciscendum, prospectio seu præparatio est. Et, ut brevi cuncta horribilis mali mala complectar, IPSUM est quod nec Deum timet, nec hominem reveretur. En quo trahere te habent hæ occupationes maledictæ: si tamen pergis, ut cœpisti, ita dare te totum illis, nil tui tibi relinquens. Perdis tempus: si licet nunc alterum me tibi exhibere Jethro, tu quoque in his stulto labore consumeris, quæ non sunt nisi afflictio spiritus, eviscератio mentis, evacuatio gratiæ. Nam fructus horum quid, nisi araneatum telæ?

Occupationes co trahunt.

Exod. 18. 18.

CAPUT III.

Indignum Proceribus Ecclesiæ, continue causis litigantium audiendis & decidendis incumbere.

4. Quæso te, quale est istud, de mane usque ad vesperam litigare, aut litigantes audire? Et uti-

nam sufficeret diei malitia sua: non sunt liberæ noctes. Vix relinquitur necessitati naturæ, quod corpusculi pausationi sufficiat; & rursum ad jurgia surgitur. Dies diei eructat lites, & nox nocti indicat malitiam. usque adeo non est respirare in bonis, non est alternam capessere requiem, non vel rara interseri otia. Non ambigo te quoque ista deplorare: at frustra istud, si non & emendare studueris. Interim tamen sic semper facias hortor, nec te umquam ad ista duraveris quolibet usu vel assiduitate. *Percussi eos, & non doluerunt*, ait Deus *. Nihil tibi, & illis. Justi potius tibi aptare curato & affectionem, & vocem, qui ait: *Quæ est enim fortitudo mea ut sustineam? aut quis finis * meus, ut patienter agam? Nec fortitudo lapidum * fortitudo mea, nec caro mea ænea est.* Magna virtus patientiæ: sed non hanc tibi ad ista optaverim. Interdum impatientem esse, probabilius. Tune approbes illorum patientiam, quibus

Strepitus litium Pontifici vitandus.

Jerem 5. 3

* al. Propheta.

Job 6. 1.
* al. quæ fiducia.

* al. laterum

Non omnis patientia probanda.

Paulus dicebat: *Libenter suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes?* Ni fallor, ironia erat, & non laus, sed suggillatio quorumdam mansuetudinis, qui quasi datis manibus pseudoapostolis, à quibus & seducti erant, ad quæque ipsorum peregrina & prava dogmata trahi se patientissime ferrent. Unde & subdens, *Sustinetis enim*, inquit, *si quis vos in servitutem redigit.* Non bona patientia, cum possis esse liber, servum te permittere fieri. Nolo dissimules servitutem, in quam certe in dies, dum nescis, redigeris. Hebetati cordis indicium est, propriam non sentire continuam vexationem. *Vexatio dat intellectum auditui*, ait quidam. Verum est; sed si nimia non fuerit. Nam si sit, non plane intellectum dat, sed contemptum. Denique impius cum in profundum malorum venerit, contemnit. Expergiscere ergo, & pessimæ servitutis jugum jam jamque imminens, immo jam non modice premens, non tan-

2. Cor. 11. 19.

Ibidem 20.

Is. 28 19.

Prov. 18. 3.

tum cave, sed horre. An ideo non servus, quia non uni servis, sed omnibus? Nulla turpior servitus graviorve, quàm servitus Judæorum, quam quocumque ierint post se trahunt, & ubique dominos offendunt suos. Tu quoque dic, quæso, ubi umquam sis liber, ubi tutus, ubi tuus? Ubique strepitus, ubique tumultus, ubique jugum tuæ servitutis te premit.

CAPUT IV.

Quæ servitus digna, quæ indigna servo servorum Dei.

*al oppo-nas.

1. Cor. 9. 19.

B. Pauli servitus qualis.

5. NEc mihi reponas * nunc Apostoli vocem, qua ait: *Cum essem liber ex omnibus, omnium servum me feci.* Longe est istud à te. Numquid hac ille servitute hominibus inserviebat in acquisitione turpis quæstus? Numquid ad eum de toto orbe confluebant ambitiosi, avari, simoniaci, sacrilegi, concubinarii, incestuosi, & quæque istiusmodi mon-

stra hominum, ut ipsius apostolica auctoritate vel obtinerent honores ecclesiasticos, vel retinerent? Ergo servum se * fecit homo, cui vivere Christus erat, & mori lucrum, ut plures lucrifaceret Christo, non ut lucra augeret avaritiæ. Non est igitur quod de sollertissima Pauli industria, & caritate tam libera quàm liberali, servili conversationi * tuæ patrocinium sumas. Quàm tuo dignius apostolatu, quàm salubrius tuæ conscientiæ, quàm fructuosius Ecclesiæ Dei audias potius ipsum alibi dicentem: *Pretio empti estis, nolite effici servi hominum.* Quid servilius indigniusque, præsertim summo Pontifici, quam, non dico omni die, sed pæne omni hora, insudare talibus rebus, & pro talibus? Denique quando oramus? quando docemus populos? quando ædificamus Ecclesiam? quando meditamur in lege? Er quidem quotidie perstrepunt in palatio leges, sed Justiniani, non Domini. Justene etiam

Servitus indigna Pontifice.

* *al.* te fecit.

* *al.* conditioni.

1 *Cor.* 7. 23

Ps. 18. 8. Prælatis potius curandæ leges Dei, quam Justiniani

istud? Tu videris. Nam certe lex Domini immaculata, convertens animas. Hæ autem non tam leges, quàm lites sunt & cavillationes, subvertentes judicium. Tu ergo Pastor & Episcopus animarum, qua mente, obsecro, sustines coram te semper silere illam, garrire istas? Fallor, si non movet tibi scrupulum perversitas hæc. Puro quod & interdum compellat clamare ad Dominum cum Propheta: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.* I ergo, & te aude liberum profiteri sub ram gravi mole inconvenientiæ hujus, & cui fas non sit cervicem subducere. Nam si potes & non vis, multo magis servus es hujus ipsius tam perversæ voluntatis tuæ. An non servus, cui dominatur iniquitas? Er maxime. Nisi tu forte indignius judices hominem tibi, quàm vitium dominari. Quid interest, volens servias, an invitus? Nam etsi coacta servitus miserabilior, sed affectata miserior est. Et quid vis me

Psal. 118. 85.

facere, inquis? Ut tibi ab his occupationibus parcas. Impossibile fortasse respondebis, facilius cathedræ valedicere posse. Recte hoc, si rumpere, & non magis interrumpere ista hortarer.

CAPUT V.

Non gerendam aliorum curam cum sui ipsius incuria & neglectu.

6. Audi ergo quid redarguam, quid suadeam. Si quod vivis & sapis, totum das actioni, considerationi nihil: laudo te? in hoc non laudo. Puto quod & nemo, qui à Salomone audierit: *Qui minoratur actu*, Eccli 38. 25. *percipiet sapientiam.* Certe nec ipsi Non totum dandum actioni, & aliorum curæ. actioni expedit consideratione non prævenirı. Si item totus vis esse omnium, instar illius qui omnibus omnia 1. Cor. 9. 22. factus est; laudo humilitatem, sed si plena sit. Quomodo autem plena, te excluso? Et tu homo es. Ergo ut in-

tegra sit & plena humanitas, colligat & te intra se sinus qui omnes recipit. Alioquin quid tibi prodest, juxta verbum Domini, si universos lucreris, te unum perdens? Quam ob rem cum omnes te habeant, esto etiam tu ex habentibus unus. Quid solus fraudaris munere tui? Usquequo spiritus vadens, & non rediens? Usquequo non recipis te & ipse inter alios vice tua? Sapientibus & insipientibus debitor es, & soli negas te tibi? Stultus & sapiens, servus & liber, dives & pauper, vir & femina, senex & juvenis, clericus & laicus, justus & impius, omnes pariter participant te, omnes de fonte publico bibunt pectore tuo; & tu seorsum sitiens stabis? Si maledictus qui partem suam facit deteriorem, quid ille qui se penitus reddit expertem? Sane deriventur aquæ tuæ in plateas; homines & jumenta & pecora bibant ex eis, quin & camelis pueri Abrahæ potum tribuas: sed inter ceteros bibe & tu de fonte putei

Matth. 16. 26.

Psal. 77. 39.

Caritas à se ipsa incipit. V. Bern. epist. 2. ad Brunonem Colon. & infra lib. 2. cap. 1.

putei tui. *Alienus*, inquit, *non bibat ex eo*. Numquid tu alienus? Cui non alienus, si tibi es? Denique qui sibi nequam, cui bonus? Memento proinde, non dico semper, non dico sæpe, sed vel interdum reddere te ipsum tibi. Utere tu quoque te inter multos, aut certe post multos. Quid indulgentius? Hoc enim dico secundum indulgentiam, non secundum judicium*. Puto & ipso Apostolo indulgentiorem me in hac parte. Ergo plus quàm oportet, inquis. Non inficior. Quid, si ita oportet? Nam tu (ut confido) nostra non eris meticulosa informatione contentus, sed abundabis magis. Sane sic decet, te scilicet abundantiorem, quàm me audaciorem esse. Ego quoque mihi tutius judico apud majestatem timiditate, quam temeritate periclitari. Et fortassis non secus moneti sapientem oportuit, ut sit quod scriptum est: *Da occasionem sapienti, & sapientior erit.* Prov. 5.17. Eccles.14.5. * al. imperium. Prov. 9.9.

CAPUT VI.

Non tam Episcopis, quàm Principibus judiciariam potestatem competere.

1. Cor. 6. 5 7. Audi tamen Apostolum, quid de hujusmodi sentiat. *Sic non est inter vos sapiens*, ait ille, *qui judicet* Ibid. 4. *inter fratrem & fratrem?* Et infert : *Ad ignominiam vobis dico: contemptibiliores qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum.* Itaque secundum Apostolum, indigne tibi usurpas tu Apostolicus officium * vile, gradum contemptibilium. Unde & dicebat Episcopus, Episcopum instruens : *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* Ego autem parco tibi. Non enim fortia loquor, sed possibilia. Putasne hæc tempora sustinerent, si hominibus litigantibus pro terrena hereditate, & flagitantibus abs te judicium, voce Domini tui responderes: O homines, quis me constituit judi-

* al. judicium

2. Tim. 2. 4.

Luc 12. 14.

cem super vos? In quale tu judicium mox venires? Quid dicit homo rusticanus & imperitus, ignorans primatum suum, inhonorans summam & præcelsam sedem, detogans Apostolicæ dignitati? Et tamen non monstrabunt, puto, qui hoc dicerent, ubi aliquando quispiam Apostolorum judex sederit hominum, aut divisor terminorum, aut distributor terrarum. Stetisse denique lego Apostolos judicandos, sedisse judicantes non lego. Erit illud, non fuit. Itane imminutor est dignitatis servus, si non vult esse major Domino suo: aut discipulus, si non vult esse major eo qui se misit: aut filius, si non transgreditur terminos, quos posuerunt patres sui? *Quis me constituit judicem?* ait ille Dominus & magister: & erit injuria servo discipuloque, nisi judicet universos? Mihi tamen non videtur bonus æstimator rerum, qui indignum putat Apostolis seu apostolicis viris non judicare de talibus, qui-

Apostoli à judiciis & rebus terrenis alieni.

Act. 5. 17.

Luc 12. 14. Non decet Pontifices de terrenis judicare.

bus datum est judicium in majora. Quidni contemnant judicare de terrenis possessiunculis hominum, qui in cælestibus & angelos judicabunt? Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, & non propter has, accepistis claves regni cælorum, prævaricatores utique exclusuri, non possessores.. *Ut sciatis*, ait, *quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata*, &c. Quænam tibi major videtur & dignitas, & potestas, dimittendi peccata, an prædia dividendi? Sed non est comparatio. Habent hæc infima & terrena judices suos, reges & principes terræ. Quid fines alienos invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis? Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere, quippe potioribus occupatis. Denique ubi necessitas exigit, audi quid censeat Apostolus: *Si enim in vobis judica-*

Matth. 9. 6

Sed Principes sæculares

1. Cor 6

bitur hic mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis.

CAPUT VII.

Pietati & rerum æternarum considerationi in primis vacandum esse.

8. SEd aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente: aliud ultro incumbere istis, tamquam magnis, dignisque tali & talium intentione rebus. Itaque hæc & innumera talia dicerem, si fortia dicerem, si recta, si sincera. Nunc *Ephes 5. 16* autem quoniam dies mali sunt, sufficit interim admonitum esse, non totum te, nec semper dare actioni; sed considerationi aliquid tui & cordis, & temporis sequestrare. Hoc autem *Considerationi aliquid dandum.* dico necessitatem intuens, non æquitatem. quamquam non sit præter æquum, necessitati cedere. Nam si liceret quod deceret, absolute per omnia & in omnibus præferendam, &

vel solam, vel maxime colendam eam, quæ ad omnia valet, id est pietatem, prorsus irrefragabilis ratio
Id est pietas: monstrat. Quid sit pietas quæris? Vacare considerationi. Dicas forsitan in
* Job 28 v. 28 juxta LXX. hoc dissentire me ab illo *, qui pietatem definit cultum Dei. Non est ita. Si bene consideras, illius sensum
* al. licet ex parte meis expressi verbis, etsi * tamen ex parte. Quid tam pertinens ad cultum Dei, quam quod ipse hortatur in Psal-
Psal. 45 11. mo: *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus?* quod sane in partibus considerationis præcipuum est. Quid deni-
* al. deinde que * tam valens ad omnia, quam quæ ipsius quoque actionis partes benigna quadam præsumptione suas facit, prævagendo quodammodo, & præordinando quæ agenda sunt? Necessario sane; ne forte quæ & prævisa & præmeditata poterant esse proficuo, præcipitata magis periculo fiant. quod tibimet, si recordaris, in ipsis actionibus causarum, & in magnis quibusque negotiis, magnarumve

consiliis, rerum frequenter accidisse non ambigo. Et primum quidem ipsum fontem suum, id est mentem, de qua oritur, purificat considetatio. Deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat, & ordinat, postremo divinarum pariter & humanarum rerum scientiam confert. Hæc est quæ confusa disterminat, hiantia cogit, sparsa colligit, secreta rimatur, vera vestigat, veri similia examinat, ficta & fucata explorat. Hæc est quæ agenda præordinat, acta recogitat, ut nihil in mente resideat aut incorrectum *, aut correctione egens. Hæc est quæ in prosperis adversa præsentit, in adversis quasi non sentit: quorum alterum fortitudinis, alterum prudentiæ est.

Considerationis effectus & utilitates.

* al incorreptum aut correpc.

CAPUT VIII.

Ex pietate & contemplatione pulcherrimam quatuor primarum virtutum harmoniam & connexionem oriri.

Inde quatuor virtutes cardinales.

9. IBi etiam advertere tibi est suavissimum quemdam concentum complexumque virtutum, atque alteram pendere ex altera; sicut hoc loco vides, Fortitudinis matrem esse prudentiam: nec fortitudinem, sed temeritatem esse quemlibet ausum,

Fortitudo ex prudentia, quid

quem non parturivit prudentia. Hæc item est, quæ inter voluptates & necessitates media, quasi quædam arbitra sedens, utrimque certis limitibus disterminat fines, istis assignans & præbens quod sat est; illis quod nimis est demens; & sic ex alterutro tertiam formans virtutem, quam dicunt Temperantiam. Nempe intemperantem ipsa consideratio censet, tam eum, qui necessariis pertinaciter de-

mit, quàm qui indulget superfluis. Non est ergo temperantia in solis resecandis superfluis: est & in admittendis necessariis. Hujus sententiæ Apostolus non fautor tantum, sed auctor esse videtur, qui curam carnis nostræ docet non perfici in desiderio. Dicens siquidem *curam carnis non perfeci*, superflua cohibet: addens, *in desiderio*, necessaria non excludit. Unde mihi videtur non omnino absurde definire Temperantiam, qui hanc nec præcidere necessitatem, nec excedere dicat, juxta illud Philosophi; *Ne quid nimis.*

Tempe-rantia ex fortitudine quid.

Rom 13 14.

10. Jam de Justitia, quæ una ex quatuor est, nonne constat considerationem mentem prævenire, ut se formet in ea? Se enim necesse est prius cogitet, ut ex se normam ducat justitiæ, nec factura utique alteri, quod sibi fieri nolit; nec quod sibi velit fieri negatura. In his nempe duobus liquet integrum esse justitiæ statum. Sed nec ipsa solitaria est. Intuere

Justitiæ perfectio in quo.

Connexio justitiæ cum aliis.

etenim nunc mecum etiam hujus pulcram connexionem & cohærentiam cum temperantia, & item ambatum cum duabus superioribus, id est prudentia & fortitudine. Nam cum justitiæ dicatur portio, quod sibi non vult fieri quis, alii non facere; potro perfectio, quod ait Dominus,
Matth 7. 12. *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis:* neutrum horum erit, nisi ipsa voluntas, de qua tota ducitur forma, sic ordinatæ fuerit, ut nec velit aliquid superfluum, nec necessarium quid superstitiose nolit: quod quidem temperantiæ est. Denique & ipsi justitiæ, ut justa sit,
Ecclef. 7. 17. temperantia modum imponit. *Noli nimium esse justus*, ait Sapiens, ostendens per hoc minime approbandam justitiam, quæ temperantiæ moderamine non frenetur. Quid quod & ipsa sapientia hoc temperantiæ frenum non respuit? dicente Paulo secundum sapientiam à Deo sibi da-
Rom. 12. 3 tam, *non plus sapere, quàm oportet*

sapere, sed sapere ad sobrietatem. Sed & è converso, quod temperantiæ necessaria justitia sit, ostendit Dominus, arguens in Evangelio illorum temperantiam, qui abstinebant ut viderentur hominibus jejunantes. Erat in cibo temperantia, sed non justitia in animo: quia non Deo placere, sed hominibus intendebant. Quomodo rursum vel ista, vel illa sine fortitudine? cum constet fortitudinis esse, & non mediocris, cohibere velle & nolle suum inter angustias, parum & nimis; ut sit contenta voluntas modo illo medio, nudo, puro, solo, constante sibi, æquali undique sui, utpote ex omni parte pariter circumciso, quem solum constat esse virtutis.

Temperantiæ justitia necessaria.

Matth. 6. 16.

Utrique fortitudo.

11. Dicito mihi, quæso, si potes, cuinam potissimum trium harum virtutum meditullium hoc dandum censeas, quod ita cunctis conterminum est, ut videatur esse proprium singularum? An ipsum virtus est, & nihil

Medium qui competat virtutibus cardinalibus.

aliud? Sed sic virtus non esset multiplex, sed essent omnes una. An potius, quia sine eo virtus non est, omnium quodammodo intima vis una est & medulla virtutum, in qua sic uniuntur, ut proinde * una videantur omnes? præsertim quod non illud participando communicant, sed totum à singulis atque integrum possidetur. Verbi causa, quid tam iustitiæ, quàm modus? Alioquin si quid extra modum relinquit, non plane cuique tribuit quod suum est. quod tamen suum ipsius est facere. Quid tam rursum temperantiæ, quæ non aliunde profecto temperantia est, nisi quod nil immoderatum admittit? Sed, puto, fatebere etiam non minus esse fortitudinis, cum vel maxime ipsa sit, quæ ab irruentibus vitiis, & quasi hinc inde suffocare conantibus, purum illud potenter eruit & vindicat in quoddam stabile fundamentum boni, sedemque virtutis. Ergo modum tenere iustitia est, temperantia

* al. pariade.

est, fortitudo est. Sed vide ne in hoc differant, ut justitiæ quidem in affectu res sit; à fortitudine autem efficacia ejus; porro possessio atque usus apud temperantiam. Restat ut doceamus ab hac communione prudentiam non excludi. Nonne ipsa est, quæ modum, diu animi neglectu posthabitum, & vitiorum invidia quasi in abditis reclusum, & coopertum quadam vetustatis caligine, prior reperit & advertit? Propterea dico tibi: à paucis advertitur, quia paucorum prudentia est. Itaque justitia quærit, prudentia invenit, vindicat fortitudo, temperantia possidet. Non mihi hoc loco propositum est de virtutibus disputare: sed hæc dixerim hortans ad vacandum considerationi, cujus beneficio hæc & similia advertuntur. Cui ram pio, tamque utili otio nullam in vita operam dare, nonne vitam perdere est?

CAPUT IX.

Recentia Pontificum exempla paulatim corrigenda, vetera imitanda.

Contraria exempla ut ferenda *V. lib. 4 c. 2.*

12. QUid tamen, si te philosophiæ huic totum repente devoveris? Prædecessores tui non ita consueverunt: eris molestus quam pluribus, quasi qui à patrum vestigiis subito deviaris. nempe id videberis agere in suggillationem illorum. Sed & notabere vulgari Proverbio: Qui hoc facit quod nullus, mirantur omnes. veluti qui cupias admirationi fore. Nec potes eorum omnia simul & subito vel errata corrigere, vel excessus redigere in modum. Erit cum acceperis tempus, ut secundum sapientiam tibi à Deo datam paulatim & opportune id studeas. Interim sane malo alterius utere in bonum quod potes. Quamquam si de bonis, & non de novis sumamus

exempla, non defuere Romani Pontifices, qui sibi otia inter maxima negotia invenirent. Obsidio urbi, & barbaricus ensis civium cervicibus imminebat: numquid tamen istud terruit beatum Papam Gregorium, quominus sapientiam scriberet in otio? Eo nempe temporis (quod ex ejus præfatione * liquet) obscurissimam & extremam partem Ezechielis tam diligenter, quàm eleganter exposuit. Gregorii exemplum

* *ad verbis.*

CAPUT X.

Abusus Advocatorum, Judicum, Procuratorum, eorumque fraudes graviter perstringit.

13. SEd esto: alius inolevit mos, dies alii sunt, & alii hominum mores; & tempora periculosa non instant jam, sed exstant. Fraus, & circumventio, & violentia invaluere super terram. Calumniatores multi, de-

fensor rarus, ubique potentiores pauperiores opprimunt ; non possumus deesse oppressis, non negare injuriam patientibus judicium. Nisi agitentur causæ, audiantur partes, inter partes judicari * quid potest ? Agitentur causæ, sed sicut oportet. Nam is modus, qui frequentatur, exsecrabilis plane ; & qui non dico Ecclesiam, sed nec forum deceat *. Miror namque quemadmodum religiosæ aures tuæ audire sustinent hujusmodi disputationes Advocatorum, & pugnas verborum, quæ magis ad subversionem, quam ad inventionem proficiunt veritatis. Corrige pravum morem, & præcide linguas vaniloquas *, & labia dolosa claude. Hi sunt qui docuerunt linguas suas loqui mendacium, diserti adversus justitiam, eruditi pro falsitate. Sapientes sunt ut faciant malum, eloquentes ut impugnent verum. Hi sunt qui instruunt à quibus fuerant instruendi ; adstruunt non comperta, sed sua ; struunt de proprio calumnias innocentiæ;

* al. judicare quis.

Advocatorum fraudes & abusus.

* al. decernet.

* al maliloquas.

innocentiæ; destruunt simplicitatem veritatis, obstruunt judicii vias. NIHIL ita absque labore manifestam facit veritatem, ut brevis & pura narratio. Ergo illas quas ad te necesse erit intrare causas (neque enim omnes necesse erit) diligenter velim, sed breviter decidere * assuescas, frustratoriasque & venatorias præcidere dilationes. Causa viduæ intret ad te, causa pauperis, & ejus qui non habet quod det. Aliis alias multas poteris committere terminandas, quàm plures nec dignas audientia judicare. Quid enim opus est admittere illos, quorum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium? Tanta est impudentia nonnullorum, ut cum manifestæ ambitionis prurigine scateat tota facies causæ eorum, non erubescant audientiam flagitare, publicantes semetipsos ad multorum conscientias, in quo vel suæ solius satis poterant confundi judicio. Non fuit qui retunderet attritas frontes, & ideo plures fa- Causæ breviter decidendæ.

cti sunt, & magis induruerunt. Sed & NESCIO quomodo vitiosus conscientias vitiosorum non refugit: & ubi omnes sordent, unius fœtor minime sentitur. Quis enim umquam, verbi causa, avarum avarus, immundum immundus, luxuriosum luxuriosus erubuit? Plena est ambitiosis Ecclesia: non est jam quod horreat in studiis & molitionibus ambitionis, non plus quam spelunca latronis in spoliis viatorum.

Ambitiosis plena Ecclesia.

CAPUT XI.

In Advocatos & Procuratores, qui ex iniquitate quæstum faciunt, severe animadvertendum.

14. SI Christi discipulus es, ignescat zelus tuus, exsurgat auctoritas adversus impudentiam hanc & generalem pestem. Intuere Magistrum sic facientem, & audi dicentem: *Qui mihi ministrat, me sequatur.*

Johan. 12. 26.

Non parat aures ut audiat, sed flagellum quo feriat. Verba nec facit, nec recipit. Nec enim sedet judicans, sed insequitur puniens. Causam tamen non tacet, quod videlicet domum orationis, negotiationis fecissent. Ergo & tu fac similiter. Erubescant vultum tuum istiusmodi negotiatores, si fieri potest: si non, timeant. Et tu flagellum tenes. Timeant nummularii, nec fidant in nummis, sed diffidant; abscondant æs suum à te, scientes effundere, quàm accipere paratiorem. Hoc studiose & constanter agendo, multos lucri facies, turpium sectatores lucrorum honestioribus officiis vindicando: multos, ne vel audeant hujusmodi attentare, servabis. Adjice illud, quod non parum proficiet & ad ferias quas tibi suadeo. Ita nempe non pauca tibi momenta temporum redimes ad vacandum considerationi, quædam (ut dixi) negotia nec audiendo, quædam aliis committendo: quæ tua digna puta-

Vult Pontificem non esse facilem nundinationibus, sed terribilem.

Quomodo circa judicia se gerat.

veris audientia, fideli quodam & accommodo ipsi causæ compendio terminando. De qua consideratione his addere aliqua cogito, sed sub alterius sane principio libri: atque hic sit finis istius, ne duplo te oneret minus suavis oratio, si longa fuerit.

LIBER II.

CAPUT I.

Apologiam instituit ob infelicem successum expeditionis in Terram sanctam susceptæ.

1. MEmor promissi mei, quo ecce jam aliquamdiu teneor apud te, vir optime, Papa Eugeni, volo ipso absolvere me vel sero. Puderet dilationis, si mihi conscius forem incuriæ, aut contemptus. Non ita est: sed incidimus (ut ipse nosti) in tempus grave, quod & ipsi pæne vivendi usui videbatur indicere cessationem, nedum studiis; cum scilicet Dominus provocatus peccatis nostris, ante tempus quodammodo visus sit judicasse orbem terræ, in æquitate quidem, sed misericordiæ suæ oblitus. Non pepercit populo suo, non suo nomini. Nonne dicunt in gentibus, Expeditionis sacræ infelix successus.

Psal. 113. 2. *Ubi est Deus eorum?* Nec mirum. Ecclesiæ filii, & qui Christiano censentur nomine, prostrati sunt in deserto, aut interfecti gladio, aut fame consumpti. Psal. 106. 40. Effusa est contentio super principes, & Dominus errare fecit eos in Psal. 13. 3. invio, & non in via. Contritio & infelicitas in viis eorum; pavor, & mœror, & confusio in penetralibus regum ipsorum. Quàm confusi pedes annuntiantium pacem, annuntiantium bona! Diximus, Pax, & non Isa. 52. 7. est pax: promisimus bona, & ecce turbatio. Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed jubente te, immo per te Deo. Quare ergo jejunavimus, & non aspexit? humiliavimus animas nostras, & nescivit? Nam in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Quàm patienter interim adhuc audit voces sacrilegas, & Ægyptios blasphemantes; Exod. 32. 12. quia callide eduxit eos, ut occideret

in deserto? Et quidem judicia Domini *Ps 118 10.*
vera: quis nesciat? At judicium hoc abyssus tanta, ut videar mihi non immerito pronuntiare beatum, qui non fuerit scandalizatus in eo.

2. Et quomodo tamen humana temeritas audet reprehendere, quod minime comprehendere valet? Recordemur supernorum judiciorum, quæ à sæculo sunt, si forte sit consolatio. Nam quidam ita dixit: *Memor* *Psal 118 52.*
fui judiciorum tuorum à sæculo Domine, & consolatus sum. Rem dico ignotam *Exemplis se tuetur à calumnia.*
nemini, & nunc nemini notam. Nempe sic habent mortalium corda: QUOD scimus cum necesse non est, in necessitate nescimus. Moyses educturus populum de terra Ægypti, meliorem illis pollicitus est terram. Nam quando ipsum aliter sequeretur *Exod 3 8.*
populus, solam sapiens terram? Eduxit; eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritati imputari queat tristis & inopinatus eventus. Omnia

faciebat Domino imperante, Domino cooperante, & opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille, inquis, duræ cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum, & Moysen servum ejus. Bene: illi increduli & rebelles; hi autem quid? Ipsos interroga. Quid me dicere opus est, quod fatentur ipsi? Dico ego unum. Quid poterant proficere, qui semper revertebantur, cum ambularent? Quando & isti per totam viam non redierunt corde in Ægyptum? Quod si illi ceciderunt & perierunt propter iniquitatem suam; miramur istos eadem facientes, eadem passos? Sed numquid illorum casus adversus promissa Dei? Ergo nec istorum. Neque enim aliquando promissiones Dei justitiæ Dei præjudicant. Et audi aliud.

Malos mores crucesignatorum causatur.

Judic 20 1 3. Peccavit Benjamin: accinguntur reliquæ tribus ad ultionem, nec sine nutu Dei. Designavit denique ipse ducem præliaturis. Itaque præliantur,

freti & manu validiori, & causa potiori, & (quod his majus est) favore divino. At quàm terribilis Deus in *Ps. 65. 5.* consiliis super filios hominum! Terga dedere scelerati ultores sceleris, & paucioribus plures. Sed recurrunt ad Dominum. & Dominus ad eos: *Ascendite*, inquit. Ascendunt denuo, denuoque fusi & confusi sunt. Ita Deo primum quidem favente, secundo & jubente, justi justum certamen ineunt, & succumbunt. Sed quo inferiores certamine, eo fide superiores inventi sunt. Quid putas de me facerent isti, si meo hortatu iterato ascenderent, iterato succumberent? quando me audirent monentem tertio repetere iter, repetere opus, in quo semel jam, & secundo frustrati forent? Et tamen Israëlitæ unam & alteram non reputantes frustrationem, tertio parent, & superant. Sed dicunt forsitan isti: Unde scimus quod à Domino sermo egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi? Non est quod ad ista

ipse respondeam: parcendum verecundiæ meæ. Responde tu pro me & pro te ipso, secundum ea quæ audisti, & vidisti; aut certe secundum quod tibi inspiraverit Deus.

4. Sed forte miraris me prosequi ista, qui aliud proposueram. Facio non oblitus propositi, sed quod à proposito non judicem aliena. Nempe de consideratione (ut memini) sermo mihi ad tuam dignationem. Et sane magna ista res, & egens consideratione non minima. Quod si res magnas à magnis considerari oportet, cui æque, ut tibi, id studii competit, qui parem super terram non habes? Sed tu secundum sapientiam & potestatem datam tibi desuper, facies de hoc. Non est meæ humilitatis dictare tibi sic vel sic fieri quicquam. Sufficit intimasse oportere aliquid fieri, unde & Ecclesia consoletur, & obstruatur os loquentium iniqua. Hæc pauca vice apologiæ dicta sint, ut ipsa qualiacumque habeat conscientia tua ex

Papa hic parem non habet.

Bona conscientia, optima apologia.

me, unde habeat me excusatum, & te pariter, etsi non apud eos qui facta ex eventibus æstimant, certe apud teipsum. PERFECTA & absoluta cuique excusatio, testimonium conscientiæ suæ. Mihi pro minimo est ut ab illis judicer, qui dicunt bonum malum, & malum bonum; ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem. *Isa 5. 10.* Et si necesse sit unum fieri è duobus, malo in nos murmur hominum, quàm in Deum esse. *Bern mavult se peti maledictis quàm Deū.* Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, & venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Quis mihi det gloriari in voce illa: *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam?* *Ps. 68. 8.* Gloria mihi est consortem fieri Christi, cujus illa vox est: *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* *Ps. 68. 10.* Nunc jam recurrat stilus ad suam materiam, & in ea

quæ propofueramus, fuo tramite gradiatur oratio.

CAPUT II.

Confiderationis à contemplatione distinctio.

5. ET primo quidem ipfam confiderationem quid dicam, confidera. Non enim idem per omnia quod contemplationem intelligi volo; quod hæc ad rerum certitudinem, illa ad inquifitionem magis fe habeat. Juxta quem fenfum poteft contemplatio quidem definiri, verus certufque intuitus animi de quacumque re, five apprehenfio veri non dubia. Confideratio autem, intenfa ad inveftigandum cogitatio, vel intentio animi veftigantis verum. Quamquam foleant ambæ pro invicem indifferenter ufurpari.

Quid fit Contemplatio

Quid Confideratio.

CAPUT III.

Considerationis quatuor puncta designat.

6. JAm quod ad considerationis attinet fructum, quatuor ut occurrunt, tibi consideranda reor: te, quæ sub te, quæ circa te, quæ supra te sunt. A te tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest si universum mundum lucreris, te unum perdens? ETSI sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris. Quantum vero? Ut quidem sensérim ego, totum. Noveris licet omnia mysteria, noveris lata terræ, alta cæli, profunda maris; si te nescieris, eris similis ædificanti sine fundamento, ruinam, non structuram faciens. Quidquid exstruxeris extra te, erit instar congesti pulveris, ventis obnoxium. NON ergo sapiens, qui sibi non est. Sapiens sibi sapiens erit: & bibet de fonte

Quatuor consideranda.

Matt 16. 26.

Cognitio & cura sui quam necessaria. *V. sup lib 1. cap 5.*

putei sui primus ipse. A te proinde incipiat tua consideratio; non solum autem, sed & in te finiatur. Quocumque evagetur, ad te revocaveris eam cum salutis fructu. Tu primus tibi, tu ultimus. Sume exemplum de summo omnium Patre, Verbum suum * & emittente, & retinente. Verbum tuum, consideratio tua: quæ si procedit, non recedat: sic progrediatur, ut non egrediatur; sic exeat, ut non deserat. In acquisitione salutis nemo tibi germanior unico matris tuæ. Contra salutem propriam cogites nihil. Minus dixi, contra: præter, dixisse debueram. QUICQUID se considerationi offerat, quod non quoquo modo ad tuam ipsius salutem pertineat, respuendum.

* al. ex se emittente.

CAPUT IV.

Notitiam sui ipsius triplici consideratione sui complectitur; & primum quidem considerationis membrum hic exsequitur.

7. ET hæc tui consideratio in tria quædam dividitur, si consideres quid, quis, & qualis sis. Quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid, verbi gratia, homo. Quis, Papa vel summus Pontifex. Qualis, benignus, mansuetus, vel quicquid tale. Quamquam primum illud, philosophicum sit magis, quàm apostolicum vestigare; attamen est in definitione hominis, quem dicunt animal rationale, mortale. quod diligentius intueri si libet, licet. Non est quod tuæ in eo aut professioni obvier, aut dignitati: est vero quod saluti afferre queat. Nam consideranti duo hæc simul, rationale,

Consideratio sui tripertita.

Homo quid.

mortaleque; is tibi exinde occurrit fructus, ut & mortale, quod in te est, rationale humiliet, & rursum rationale, mortale confortet. quod neutrum neglectui erit homini circumspecto. Si qua adhuc præsens consideranda requirit locus, tractabuntur infra, & forte utilius ex partium collatione.

CAPUT V.

Alterum membrum considerationis sui proponit: nempe, Quis sit, & unde.

8. NUnc quis sis, & de quo sis factus advertendum. Quamquam quod dixi, & de quo, id mihi prætereundum putem, quæ potius relinquendum agnitioni. Illud dico indignum tibi, citra perfectum agere de tanta assumpto perfectione. Quidni erubescas minimus inveniri in magnis, qui te recordaris magnum in minimis exstitisse? Non es oblitus primæ * professionis: non excidit menti

Monastica professionis ei memoriam revocat.

* al. primæ tuæ.

menti quæ subducta est manui, sed ne affectui quidem. Ipsam ad singula tua imperia, judicia, instituta, habere præ oculis non erit inutile. Hæc te consideratio facit honoris contemptorem in honore ipso. Atque id magnum. Non recedat à pectore: clypeus est tibi vel à sagitta illa, *Homo cum in honore esset, non intellexit.* Loquere ergo tibi: Abjectus eram in domo Dei mei. Quale est hoc, depaupere & abjecto levari super gentes & regna? Quis ego, aut quæ domus patris mei, ut sedeam excelsis sublimior? Sane qui dixit mihi, *Amice, ascende superius*, amicum fore fidit. Si minus inveniar, non expedit quidem. Qui elevavit, & dejicere potest. Sera querela: *Quoniam elevans allisisti me.* NON est quod blandiatur celsitudo, ubi sollicitudo major. Illa discrimen intendit, hæc amicum probat. Huic accingamur, si nolumus tandem cum rubore novissimum locum tenere.

Psal. 48. 13

Luc 14. 10.

Psal 101. 11.

D

CAPUT VI.

Quale debeat esse Procerum Ecclesiæ studium.

9. FActum superiorem dissimulare nequimus; sed enim ad quid, omnimodis attendendum. Non enim ad dominandum opinor. Nam & Propheta, cum similiter levaretur, audivit: *Ut evellas & destruas, & disperdas & dissipes, & ædifices & plantes.* Quid horum fastum sonat? Rusticani magis sudoris schemate quodam labor spiritualis expressus est. Et nos igitur, ut* multum sentiamus de nobis, impositum senserimus ministerium, non dominium datum. Non sum ego major Prophetâ; & si forte par potestate, sed meritorum non est comparatio. Hæc loquere tibi, & doce te ipsum, qui alios doces. Puta te velut unum aliquem ex prophetis. An non satis ad te? & nimium. Sed

Jerem. 1. 10.

Prælati est ministerium, non dominium.

* *al.* ut non multum.

gratia Dei es id quod es. Quid ? Esto quod Propheta. numquid plus quam propheta ? Si sapis, eris contentus mensurâ, quam tibi mensus est Deus. Nam quod amplius est, à malo est. Disce exemplo prophetico præsidere non tam ad imperitandum, quàm ad factitandum quod tempus requirit. Disce sarculo tibi opus esse, non sceptro, ut opus facias prophetæ. Et quidem ille non regnaturus ascendit, sed exstirpaturus. Putasne & tu invenias *aliquid elaborandum in agro Domini tui ? Et plurimum. Non plane totum quivere emundare *Prophetæ: aliquid filiis suis Apostolis quod agerent reliquerunt; aliquid ipsi parentes tui tibi. Sed nec tu ad omne sufficies. Aliquid profectò tuo relicturus es successori, & ille aliis, & alii aliis usque in finem. Circa undecimam denique horam operarii otii arguuntur, & mittuntur in vineam. Antecessores tui Apostoli audierunt, quia *messis quidem multa, operarii vero pauci.* Paternam

Prælato sarculus convenit, non sceptrum.

* al. non invenias.

* al. emendare.

Laboris materia ei non deerit.

Matth. 9. 17.

Galat. 4. 7. tibi vindicato hereditatem. Nam si filius, & heres. Ut probes heredem, evigila ad curam, & non otio torpeas, Matth. 20. 6. ne & tibi dicatur : Quid hic stas tota die otiosus?

10. Multo minus inveniri oportet aut deliciis resolutum, aut resupinum pompis. Nihil horum tibi tabulæ testatoris assignant. Sed quid? Si illarum tenore contentus sis, curam potius hereditabis & operam, quam gloriam & divitias. Blanditur cathedra? Specula est. Inde denique superintendis, sonans tibi Episcopi nomine non dominium, sed officium. Quidni loceris in eminenti, unde prospectes omnia, qui speculator super omnia constitueris? Enimvero prospectus iste procinctum parit, non otium. Quo-MODO * libet gloriari, ubi otiari non licet? Nec locus est otio, ubi sedula urget sollicitudo omnium ecclesiarum. Nam quid tibi aliud dimisit sanctus Apostolus? *Quod habeo*, inquit, *hoc tibi do*. Quid illud? Unum scio:

Episcopus est nomen officii, non dominii.

* al. quando.

Act. 3. 6.

non est aurum neque argentum, cum ipse dicat: *Argentum & aurum non est mihi.* Si habere contingat, utere non pro libitu, sed pro tempore. Sic eris utens illis, quasi non utens. Ipsa quidem, quod ad animi bonum spectat, nec bona sunt, nec mala: usus tamen horum, bonus, abusio mala; sollicitudo pejor; quaestus turpior. Esto, ut alia quacumque ratione haec tibi vindices: sed non apostolico jure. Nec enim tibi ille dare quod non habuit potuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super ecclesias. Numquid dominationem? Audi ipsum. *Non dominantes*, ait, *in clero, sed forma facti gregis.* Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini est in Evangelio: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* Et infert: *Vos autem non sic.* Planum est: Apostolis interdicitur dominatus.

Opes quasi census habeat Pontifex.

1. Pet. 5. 3.

Luc. 22. 25.

11. I ergo tu, & tibi usurpare aude

aut dominans apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis. Si utrumque simul habere voles, perdes utrumque. Alioquin non te exceptum *illorum numero putes, de quibus queritur Deus

*al. exemptum.

Osea 8. 4. sic: *Ipsi regnaverunt, & non ex me; principes exstiterunt, & ego non cognovi.* Jam si regnare sine Deo juvat, habes gloriam, sed non apud Deum. At si interdictum tenemus, audiamus

Luc. 22. 26. edictum: *Qui major est vestrum, fiat sicut junior; & qui præcessor est, sicut qui ministrat.* Forma apostolica hæc est: dominatio interdicitur, indicitur ministratio. quæ & commendatur ipsius exemplo Legislatoris, qui secutus adjungit:

Ibidem 27. *Ego autem in medio vestrum sum, tamquam qui ministrat.* Quis se jam titulo hoc inglorium putet, quo se prior Dominus gloriæ præsignivit? Merito Paulus gloriatur in eo, dicens:

Christi exemplo gloriosius est ministrare quam dominari.

2. Cor. 11. 23. *Ministri Christi sunt, & ego.* Et addit: *Ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abun-*

dantur, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. O præclarum ministerium! Quo non id gloriosius principatu? SI GLORIARI oportet; forma tibi sanctorum præfigitur, Apostolorum proponitur gloria. Parvane tibi illa videtur? Quis mihi tribuat simîlem fieri in gloria sanctorum? Clamat Propheta: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.* Clamat Apostolus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.*

Apostolorum gloria, crux & labores.

Psal 138. 17.

Gal 6. 14

12. Hoc glorieris opto semper optimo genere gloriæ, quod Apostoli, quod Prophetæ delegere sibi, transmisere * tibi. Agnosce hereditatem tuam in Christi cruce, in laboribus plurimis. Felix qui dicere potuit: *Plus omnibus laboravi.* Gloria est, sed nil in ea mane, nil molle, nil resupinum. Si labor terret, merces invitet. Unusquisque enim secundum suum laborem mercedem accipiet. Et si ille plus

* *al.* reliquere

1 *Cor* 15. 10

Exhortatio ad sollicitudinem atque laborem.

omnibus laboravit, non tamen totum elaboravit: & adhuc locus est. Exi in agrum Domini tui, & considera diligenter, quantis hodieque de veteri maledicto silvescat spinis ac tribulis. Exi, inquam, in mundum: ager est enim mundus, isque creditus tibi. Exi in illum, non tamquam dominus, sed tamquam villicus, videre & procurare unde exigendus es rationem. Exi *, dixerim, quibusdam tuæ passibus intentæ sollicitudinis, & sollicitæ intentionis. Neque enim ipsi qui jussi sunt ire in orbem universum, orbem circumierunt præsentia corporis, sed mentis providentia. Et tu leva oculos quosdam considerationis tuæ, & vide regiones, si non sunt magis siccæ ad ignem, quàm albæ ad messem. Quàm multæ, quas putaveras fruges, diligenter inspectæ, vepres potius apparebunt? Immo ne vepres quidem: annosæ & veternosæ arbores sunt, sed non profecto fructiferæ: nisi forte glandium aut siliquarum, quas porci

* al. Exi autem quibusdam.

manducant. Quousque occupant terram? Nonne, si exis & cernis ista, pudebit otiosum jacere securum, pudebit sine causa fidelium apostolicam. accepisse?

13. In hunc quondam agrum Isaac patriarcha exierat, cum primo Rebecca occurrit ei: &, ut Scriptura habet, *Exierat ad meditandum.* Ille ad meditandum, tu ad exstirpandum egrediaris necesse est. Tibi jam præcessisse meditatio debet: tempus faciendi præ manibus. Si nunc hæsitare * incipias, id quidem sero. Ante, juxta consilium Salvatoris, sedisse debueras, ante æstimasse opus, metiri vires, ponderasse sapientiam, merita comparasse, sumptus computasse virtutum. Age ergo, puta tempus putationis adesse, si tamen meditationis præivit. Si cor movisti, movenda jam lingua, movenda est & manus. Accingere gladio tuo, gladio spiritus, quod est verbum Dei. Glorifica manum & brachium dextrum in faciendo vindictam

Genes. 24. 62.

* al. cogitare

Luc 14. 28. Ante dignitatem metiendæ vires.

Ephes. 6. 17.

in nationibus, increpationes in populis, in alligando reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Si hæc facis, honorificas ministerium tuum, & ministerium te.

Pastorum est domare lupos, non dominari ovibus.

Non mediocris iste principatus. Exturbare est hoc malas bestias à terminis tuis, quo greges tui securi in pascua educantur. Domabis lupos, sed ovibus non dominaberis. Pascendas utique, non premendas suscepisti. Si bene considerasti, quis sis; hæc te oportere facere non ignoras. Porro

Jacob. 4. 17. Luc. 12. 47.

scienti & non facienti, peccatum est tibi. Non es oblitus ubi legeris: *Servus sciens voluntatem domini sui, & non faciens* *, *plagis vapulabit multis.*

* al. faciens digna.

Sic Prophetæ, sic Apostoli factitabant. Fortes fuere in bello, non mol-

Qualis nobilitas quærenda Prælatis Ecclesiæ.

les in sericis. Si filius es Apostolorum & Prophetarum, & tu fac similiter. Vindica tibi nobile genus similibus moribus; quod non aliunde nobile, quàm morum ingenuitate, & fidei

Heb. 11. 33.

fortitudine fit. Per hanc vicerunt re-

gna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones. Hoc chirographum paternæ tuæ hereditatis, quod tibi evolvimus, ubi inspicias portionem * quæ te contingit. Induere fortitudinem, & hereditasti. Posside fidem, posside pietatem, posside sapientiam, sed sapientiam sanctorum: (ipsa est timor Domini) & habes quod tuum est. Habes sine defraudatione integrum paternum fundum. Pretiosissimus fundus virtus est. BONUS FUNDUS humilitas, in quo omne ædificium spirituale constructum crescit in templum sanctum in Domino. Per hanc nonnulli possedere etiam portas inimicorum. Quæ enim virtutum æque potest dæmonum omnem debellare superbiam, tyrannidem hominum? Ceterum cum omni indifferenter personæ hæc sit quædam turris fortitudinis à facie inimici; nescio quo pacto tamen vis ejus major in majoribus, & in clarioribus clarior comprobatur. Nulla splendidior gemma, in omni

* *add.* substantiæ

Qualis fundus.

Humilitatis commendatio in magnatibus.

præcipue ornatu summi Pontificis. Quo enim celsior ceteris, eo humilitate apparet illustrior & seipso.

CAPUT VII.

Resumens priorem quæstionem, quis sit, diligentius expendit.

14. ARguar forsitan, quod non satis primis explicitis partibus, in secundas nescio quomodo stilus excurrerit, describere inchoans qualem te oporteat esse, cum necdum, quis sis, plenius expressissem. Credo erubescens in summo positum apice videri hominem nudum, festinavit induere insignibus suis. Absque his nempe eo deformior, quo illustrior pares. Numquid potest abscondi civitatis supra montem positæ desolatio; aut latere fumus lucernæ exstinctæ super candelabrum? Simia in tecto, rex fatuus in solio sedens. Et nunc audi canticum meum, & quidem

Indignum dignitates ab indignis occupari.

minus suave, sed salutare. MONSTRUOSA res, gradus summus, & animus infimus: sedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus otiosa; sermo multus, & fructus nullus; vultus gravis, & actus levis; ingens auctoritas, & nutans stabilitas. Admovi speculum: fœdus se in eo vultus agnoscat: tu tuum gaude dissimilem inveniri. Inspice tamen & tu, ne forte, etsi sit unde merito placeas tibi, etiam in quo debeas displicere, non desit. Volo glorieris testimonio conscientiæ tuæ, sed non minus ut eodem ipso humilieris. Rara vox, *Nihil mihi conscius sum.* Cautior in bonis ambulas, si & mala non lateant. Quamobrem, ut dixi, noveris te, ut inter angustias quæ non desunt, fruaris conscientiæ bono; magis autem ut scias quid desit tibi. Nam cui non desit? Omnia illi desunt, qui nil sibi deesse putat. Quid si summus Pontifex sis? NUMQUID quia summus Pontifex, ideo summus? INFIMUM

Ex testimonio conscientiæ gloria & humiliatio.

1 *Cor.* 4. 4.

Nihil habet, qui se omnia putat habere.

noris esse, si summum putas. Quis summus? Cui addi non possit. Graviter erras, si te illum existimes. Absit. Non tu de illis es, qui dignitates virtutes putant. Tibi ante experta virtus, quàm dignitas fuit. Augustis relinquito illam sententiam, aliisque, qui divinis * coli honoribus non timuerunt: verbi gratia, Nabuchodonosor, Alexandro, Antiocho, Herodi.

* al. divis

Unde Romanus Pontifex dicatur Summus.

Tu vero considera, non consummatione summum te dici, sed comparatione. Nec me putes comparationem dicere meritorum, sed ministeriorum. Sic te existimet homo, ut ministrum Christi, & (quod absque præjudicio sanctitatis cujuspiam dixerim) summum plane inter ministros. Alias niti te ad summum velim, non putare summum, aut velle putari antequam sis. Nam quomodo proficis, si jam sufficis tibi? Non sit proinde tibi aut pigrum vestigare quid desit, aut fateri quod desit verecundum. Loquere & tu voce antecessoris tui:

Non est perfectus, qui non cupit esse perfectior.

Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim. Et rursum: *Ego me non arbitror comprehendisse.* Hæc scientia sanctorum: hæc longe ab illa quæ inflat. Hanc qui apponit, apponit & dolorem: sed dolorem hunc nemo umquam sapiens subterfugit. Est quippe medicinalis dolor, per quem stupor ille letalis animi duri & impœnitentis extunditur. Et ideo sapiens, qui dicere potuit: *Et dolor meus in conspectu meo semper.* Nunc jam repetendæ reliquiæ, si quæ sunt, loci illius, à quo paulo ante divertimus.

Philip 3. 12. Ibid 13. Eccl. 1. 18. Psal 37. 18.

CAPUT VIII.

De pontificiæ dignitatis & potestatis excellentia differit.

15. AGe, indagemus adhuc diligentius quis * sis, quam * al. qui. geras videlicet pro tempore personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu prin- Summi Pontificis elogia.

ceps Episcoporum, tu heres Apostolorum; tu primatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt. Sunt quidem & alii cæli janitores, & gregum pastores: sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius utrumque præ ceteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi universi crediti, uni unus. Nec modo ovium, sed & pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quæris? Ex verbo Domini. Cui enim, non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolute & indiscrete totæ commissæ sunt oves? *Si me amas, Petre, pasce oves meas.* Quas? illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi * regni? *Oves meas*, inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, ubi

Pastor pastorum.

Johan 21 15.

* al. certe

ubi distinguitur nihil. Et forte præsentes ceteri condiscipuli erant, cum committens uni, unitatem omnibus commendaret in uno grege & uno pastore, secundum illud: *Una est columba mea, formosa mea, perfecta mea.* *Cant. 6 8.* Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent, sed divisionem, recedentes ab unitate. Inde est quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes, scientes sacramentum. *Galat 1.19.* Denique Jacobus, qui videbatur columna Ecclesiæ, una contentus est Jerosolyma, Petro universitatem cedens. Pulcre vero ibi positus est suscitare semen defuncti fratris, ubi occisus est ille. nam dictus est frater Domini. Porro cedente Domini fratre, quis se alter ingerat Petri prærogativæ?

Petrus Apostolis superior.

16. Ergo, juxta canones tuos, alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus: tua extenditur & in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nonne, si

Papæ potestas in Episcopos. *V. Cyprian. lib. 3 ep. 33.*

causa exstiterit, tu Episcopo cælum claudere, tu ipsum ab episcopatu deponere, etiam & tradere satanæ potes? Stat ergo inconcussum privilegium tuum tibi, tam in datis clavibus, quàm in ovibus commendatis. Accipe aliud,
* al ipsum. quod nihilo minus prærogativam*
Johan. 21. confirmat tibi. Discipuli navigabant, & Dominus apparebat in littore; quodque jucundius erat, in corpore redivivo. Sciens Petrus quia Dominus est, in mare se misit, & sic venit ad ipsum, aliis navigio pervenientibus. Quid istud? Nempe signum singularis pontificii Petri, per quod non navem unam, ut ceteri quique suam, sed sæculum ipsum susceperit gubernandum. Mare enim sæculum est; naves, Ecclesiæ. Inde est quod altera vice instar Domini gradiens super aquas, unicum se Christi Vicarium designavit, qui non uni populo, sed cunctis
Apoc. 17. 15. præesse deberet. siquidem *aquæ multæ, populi multi*. Ita cum quisque ceterorum habeat suam, tibi una commissa

est grandissima navis; facta ex omnibus ipsa universalis Ecclesia, toto orbe diffusa.

CAPUT IX.

Propriæ naturæ considerationem commendat.

17. EN quis es: sed noli oblivisci etiam quid. Nam & ego non sum oblitus, id me promisisse repetiturum in opportunitate. Quàm opportune cum eo qui es, etiam quod ante etas, consideras! Quid dico, eras? Et nunc es. Quid desinas intueri, quod non desiisti esse? Una sane consideratio est, quid fueris, & quid sis: nam quis sis factus, altera. Non oportet ut ista extundat illam in scrutinio tui. Es enim, ut dixi, adhuc quod eras: & non minus hoc es, quàm quod factus es post, forte & magis. Denique illud natus es, mutuatus hoc, non in hoc mutatus. Non rejectum illud, sed istud adjectum. Tractemus Consideret quis & quid sit.

utrumque simul. nam, ut præfatum me memini, collatæ ex invicem ambæ res utiliores fient. Dixi supra consideranti quid sis, naturam occurrere, qua es homo. nam homo natus es. Porro percunctanti quis, personæ respondebitur nomen, quod est Episcopus: quod quidem factus, non natus es. Quid tibi horum videtur ad purum esse tui, & ad te principalius pertinere? quod factus, an quod natus? Nonne quod natus? Hoc ergo consulo * consideres maxime, quod maxime es, hominem videlicet, quod & natus es.

* al. considera.

18. Nec modo quid natus, sed & qualis natus, oportet attendas, si non vis tuæ considerationis fructu & utilitate fraudari. Tolle proinde nunc hereditaria hæc perizomata ab initio maledicta. Dirumpe velamen foliorum celantium ignominiam, non plagam curantium. Dele fucum fugacis honoris hujus, & male coloratæ nitorem gloriæ, ut nude nudum consi-

deres, quia nudus egressus es de utero *Iob 1. 21.*
matris tuæ. Numquid infulatus? numquid micans gemmis, aut floridus
sericis, aut coronatus pennis, aut suffarcinatus metallis? Si cuncta hæc,
veluti nubes quasdam matutinas, velociter transeuntes & cito pertransituras, *Humanæ miseriæ icon.*
dissipes, & exsuffles à facie considerationis tuæ; occurret tibi homo
nudus, & pauper, & miser, & miserabilis; homo dolens quod homo sit,
erubescens quod nudus sit, plorans quod natus sit, murmurans quod sit
homo natus ad laborem, non ad honorem; homo natus de muliere, & *Iob 5. 7.*
ob hoc cum reatu; brevi vivens tempore, ideoque cum metu; repletus *Iob 14. 1.*
multis miseriis, & propterea cum fletu. Et vere multis, quia corporis & animæ simul. Quid enim calamitate vacat nascenti in peccato, fragili corpore, & mente sterili? Vere ergo repletus, cui infirmitas corporis, & fatuitas cordis cumulatur traduce sordis, mortis addictione. Salubris co-

Magnati-bus necessaria suæ miseriæ cogitatio. pula, ut cogitans te summum Pontificem, attendas pariter vilissimum cinerem non fuisse, sed esse. Imitetur cogitatio naturam; imitetur &, quod dignius est, Auctorem naturæ, summa imaque consocians. Nonne natura in persona hominis vili limo vitæ spiraculum colligavit? Nonne Auctor naturæ in sui persona Verbum limumque contemperavit? Ita tibi sume formam, tam de nostræ concretione originis, quàm de sacramento redemptionis; ut altus sedens, non alta sapiens sis; sed humilia de te sentiens, humilibusque consentiens.

CAPUT X.

Tertium membrum considerationis sui, nempe Qualis sit, exponit.

Medium ubique tenendum. 19. Proinde si consideras quantus es, cogita etiam qualis, & maxime. Hæc te sane consideratio tenet in te; nec à te avolare sinit, non

ambulare in magnis, neque in mirabilibus super te. In te consistito. Non infra deiici, non attolli supra; non evadere in longius, non extendi in latius. Tene medium, si non vis perdere modum. Locus medius tutus est. Medium sedes modi, & modus virtus. Omnem extra modum mansionem * sapiens exsilium reputat. Propterea non est illi habitare in longo, quod ultra modum sit: sed ne in lato quidem, quod extra sit: porro nec in alto vel imo, quod alterum supra, alterum infra sit. Denique & longitudo exterminium habere solet, & dilatatio scissuram, & altitudo ruinam, & profundum absorptionem. Dico hæc planius, ne me putes ea loqui quæ Apostolus comprehendere hortatur cum omnibus sanctis, longitudinem, latitudinem, sublimitatem, & profundum. quod alterius erit & disputationis, & temporis *. Nunc autem longum dico, cum sibi homo longiorem promittit vitam; latum, cum in

* *al.* habitationem

Ephes 3.18.

* *infra lib.* 5 *cap.* 13. 14

Longum, latum, profundum cavendum.

superfluas animus distenditur curas; altum, cum de se plus præsumit; profundum, cum se plus dejicit. Qui ergo longa sibi metitur tempora, nonne vere ingreditur iter exterminii, transiens vitæ terminos productiori sollicitudine? Inde est, quod homines in præsenti à sese exsules per oblivionem, in alia per inanem sollicitudinem migrant sæcula, non profutura, immo nec futura. Similiter animus distentus in multa, multis laceretur curis necesse est. Nempe immoderata extensio extenuationem, & extenuatio nimia scissionem facit. Jam vero alta præsumptio, quid nisi ruinosa

Prov. 18. 12. præcipitatio est? Legisti namque, *Ante ruinam exaltatur cor.* Quid è regione

Virtutes cardinales huc necessariæ. nimiæ pusillanimitatis dejectio, nisi desperata quædam absorptio est? In hanc fortis non dejicietur. Prudens longioris vitæ non abducetur incerto. Modestus moderabitur curas: temperabit à superfluis, non deerit necessariis. Porro justus altiora se non præsu-

met, sed loquetur cum justo: *Si justus fuero, non levabo caput.* Iob 18. 15.

-b aut,

CAPUT XI.

Serium examen sui Pontifici serio commendat.

20. TU ergo in hac considera- tione tui caute ambules, & tota æquitate verseris, ut nec plus vero tibi tribuas, nec plus justo patcas. Porro plus vero tribuis, non modo arrogando tibi quod non habes bonum, sed & quod habes adscribendo. Vigilanter discerne, qualis ex te, & qualis sis dono Dei, & non sit in spiritu tuo dolus. Erit autem, nisi fideliter partiens, tua tibi, & quæ sunt Dei, Deo sine fraude resignes. Ex te mala, bona à Domino esse, persuasum tibi non ambigo. Sane inter considerandum qualis sis; etiam qualis fueris, ad memoriam revocandum. conferenda posteriora prioribus. Pro- Plus homo sibi tribuit duobus modis.

Quomodo discernendus profectus. fecerisse in virtute, in sapientia, in intellectu, in suavitate morum; an ab his forte (quod absit) defeceris. Patientior sis, an impatientior solito, iracundior seniorne, insolentior an humilior, affabilior an austerior, exorabilior an difficilior, pusillior animo an magnanimior, serius magis an plusculum dissolutus, timoratior an forte fidentior quàm oportet. Quàm latus tibi patet campus in hoc genere considerandi! Memoro ego pauca, veluti quædam seminaria proferens; non tamen ipse serens, sed dans semen serenti. Oportet innotescat tibi zelus tuus, clementia tua, discretio quoque moderatrix earumdem virtutum; qualis videlicet in donandis injuriis, qualis sis in ulciscendis, quàm in utroque providus modi, loci, temporis observator. Prorsus consideranda tria hæc in usu virtutum harum: ne non sint virtutes, si præter hæc teperiantur. nempe ejusmodi, non natura virtutes, sed usus facit. Nam ex se in-

In zelo & clementia tria servanda.

differentes esse noscuntur. Tuum est, aut abutendo & confundendo facere vitia; aut bene ordinateque utendo, virtutes. Solent discretionis oculo caligante alterutrum sibi præripere, loca, terminos occupare. Porro caliginis duæ sunt causæ, ira, & mollior affectus. Is judicii censuram enervat, illa præcipitat. Quomodo ab altero non periclitetur, aut pietas clementiæ, aut zeli rectitudo? Turbatus præ ira oculus clementer nil intuetur; suffusus fluxa quadam & muliebri mollitie animi rectum non videt. Non eris innocens, si aut punias cum cui forte parcendum esset, aut parcas ei qui fuerat puniendus. Caligo ex ira & molli affectu.

CAPUT XII.

Neque in prosperis animum nimis laxandum, neque in adversis deficiendum.

21. IN tribulationibus quoque qualem te inveneris, nolo dissi-

In adversis suis & alienis ut se gerendum.

mules. Si constantem in tuis, condolentem in alienis, gaude. Recti cordis hoc; è regione perversissimi, si cum in propriis deprehendaris fortasse impatiens, minime tamen in alienis compatiens sentiaris. Quid in prosperis? nihilne est quod considerationem sollicitet? Est utique, si diligenter attendas, quam rarus semper exstiterit, qui non vel modice in prosperitate animum relaxaverit à sui custodia & disciplina. Quando hæc incautis non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad nivem vel glaciem? Sapiens David, sapientior Salomon fuit: sed, blandientibus nimis secundis rebus, alter ex parte, alter ex toto desipuit. MAGNUS, qui incidens in adversa, non excidit vel parum à sapientia: nec minor, cui præsens felicitas si arrisit, non irrisit. Quamquam facilius inveneris, qui sapientiam retinuerunt, contraria sibi fortuna, quam qui propitia non perdiderunt. Præferendus

Difficile in prosperis servare modum.

Facilius in adversis.

ille, & magnus * est, cui inter prof- pera saltem risus indecentior, aut ser- mo insolentior, aut immoderatior cura vestis vel corporis non strepsit. * *al.* magnis.

CAPUT XIII.

Ab otio & nugis, vanisque sermonibus Pontificem dehortatur.

22. ETsi rectè Sapiens hortatur sapientiam scribi in otio, CAVENDUM & in otio otium est. Fugienda proinde otiositas, mater nugarum, noverca virtutum. Inter sæculares nugæ, nugæ sunt; in ore sacerdotis, blasphemiæ. Interdum tamen si incidant, ferendæ fortassis; referendæ numquam. Magis interveniendum caute & prudenter nugacitati. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed libenter audiant, & supersedeant otiosis. Consecrasti os tuum Evangelio: talibus jam aperire illicitum, assuesce- *Eccli 38 25.* Otiositas fugienda & nugæ.

Malach. 2. 7. re sacrilegum est. *Labia sacerdotis*, ait, *custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore ejus :* non nugas profecto, vel fabulas. Verbum scurrile, quod faceti urbanive nomine colorant, non sufficit peregrinari ab ore : procul & ab aure relegandum. Fœde ad cachinnos moveris, fœdius moves. Porro detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.

Nec audiendæ

CAPUT XIV.

Personarum acceptionem in judiciis summopere vitandam.

23. DE avaritia non est quod tuum fatigem intuitum, cum pecuniam tamquam paleam dicaris habere. Non prorsus, non est quod pro illa timeatur à judiciis tuis. Sed est quod non minus sæpe, nec noxie minus insidiari judicantibus solet : de quo maxime, quid in tua lateat conscientia, latere te nolim. Quid illud

Eugenius ab avaritia alienus

sit quæris? acceptio personatum. Non parvi te reum peccati existimes, si facies peccatorum sumis, & non potius causas dijudicas meritorum. Est item vitium, cujus si te immunem sentis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me judice solitarius: quia veraciter singulariterque levasti te supra te, juxta Prophetam. FACILITAS credulitatis hæc est, cujus callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes. Gratulor autem tibi (nec enim assentationis apud te vereor incurrere notam) gratulor, inquam, præsidere te usque adhuc absque horum omnium querela multa: an & sine culpa, tu videris. Nunc ad ea quæ sub te sunt, consideratio intendenda. At alterius principii hoc: siquidem tuis occupationibus sermo brevior competentior est.

Acceptio personarum Pontifici cavenda.

Thren. 3. 28.

Facilitas credendi, familiare vitium magnatibus.

LIBER III.

CAPUT I.

Pontificis esse, non tam ut omnes suo dominio subjiciat, sed ut omnes, quantum fieri potest, ad Ecclesiæ gremium perducat.

Orbis totus sub Pontifice.

I. Finis superioris libri huic principium ponit. Itaque juxta promissum illius consideranda quæ sub te sunt. Quænam sint illa, non est quod à me quærendum putes, Sacerdotum optime Eugeni; rectius fortasse quæ non sint quæras. Orbe exeundum ei qui forte volet explorare quæ non ad tuam pertinent curam. Parentes tui destinati sunt, non aliquas regiones, sed ipsum debellaturi orbem. *Ite in orbem universum*, dictum est illis. Ipsi vero vendentes tunicas, emere gladios ignitum eloquium, & spiritum

Mar. 16. 15.

spiritum vehementem, arma potentia Deo. Quo non pervenerunt victores inclyti, filii excussorum? Quo non sagittæ potentium acutæ cum carbonibus desolatoriis? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Penetrabant & incendebant verba illa incensa igni, quem Dominus misit in terram. Occumbebant strenuissimi bellatores, sed non succumbebant: triumphabant & mortui. Nimis confortatus est principatus eorum: constituti sunt principes super omnem terram. Eis tu successisti in hereditatem. Ita tu heres, & orbis hereditas. At quatenus hæc portio te contingit, aut contingerit illos, id sobria consideratione pensandum. Non enim per omnem reor modum, sed sane quodammodo (ut mihi videtur) DISPENSATIO tibi super illum credita est, non data possessio. Si pergis usurpare & hanc, contradicit tibi qui dicit: *Mens est orbis terræ*,

Ps. 119 4.

Ps 18 5.

Luc. 12 49.

Ps. 138 17.

Ps 44 17.

Apostolorum est hereditas.

Dispensatio ei commissa, non possessio.

Ps. 49. 12.

& plenitudo ejus. Non tu ille, de quo

Psal. 103. 24. Propheta: *Et erit omnis terra possessio*

Christo dominium triplici jure *ejus.* Christus hic est, qui possessionem sibi vindicat, & jure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris.

Psal. 2. 8. Cui enim alteri dictum est, *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ?* Possessionem & dominium cede huic: tu curam illius habe. Pars tua hæc: ultra ne extendas manum.

2. Quid, inquis? Non negas præesse, & dominari vetas? Plane sic. Quasi non bene præsit, qui præest in sollicitudine. Numquid non & villa villico, & parvus dominus subjectus est pædagogo? Nec tamen villæ ille, nec is sui domini dominus est. ITA & tu præsis ut provideas, ut consulas, ut procures, ut serves. Præsis ut prosis;

Matt. 24. 45. præsis ut fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Ad quid? Ut des illis escam in tempore; hoc est, ut dispenses, non imperes. Hoc fac, & dominari ne

affectes hominum homo, ut non dominetur tui omnis injustitia. At satis superque id intimatum supra, cum, quis sis, disputaretur. Addo tamen & hoc. nam NULLUM tibi venenum, nullum gladium plus formido, quàm libidinem dominandi. Certe ut multum tibi tribuas, si multum deceptus non es, nil te existimas plus accepisse à magnis Apostolis. Recordare nunc vocis illius: *Sapientibus & insipientibus debitor sum.* Et si non indebitam tibi ipsam censes, hoc quoque simul memento, debitoris molestum nomen servienti potius, quàm dominanti congruere. Servus in Evangelio audit: *Quantum debes domino meo?* Ergo si te agnoscis sapientibus & insipientibus, non dominatorem, sed debitorem; curandum summopere tibi; & tota vigilantia considerandum, quomodo & qui non sapiunt sapiant, & qui desipuere resipiscant. At NULLUM genus insipientiæ infidelitate (ut sic loquar) in-

Dominandi libido maxime metuenda Pontifici.

Rom. 1. 14.

Luc. 16. 5.

sipientius. Ergo & insidelibus debitor es, * Judæis, Græcis; & Gentibus.

* al. Judæis & Gentibus

5. Interest proinde tua, dare operam quam possis, ut increduli convertantur ad Fidem, conversi non avertantur, aversi revertantur: porro perversi ordinentur ad rectitudinem, subversi ad veritatem revocentur: subversores invictis rationibus convincantur, ut vel emendentur ipsi, si fieri poteft; vel si non, perdant auctoritatem, facultatemque alios subvertendi. Non omnino & ab hoc insipientium genere pessimo tibi dissimulandum. Dico autem hæreticos, schismaticosque, nam hi sunt subversi, & subversores; canes ad scissionem, vulpes ad fraudem. Erunt, inquam, hujusmodi maxime tuo studio aut corrigendi, ne pereant; aut ne perimant, coërcendi. Esto, de Judæis excusat te tempus: habent terminum suum qui præveniri * non poterit. Plenitudinem gentium ptæire oportet.

Pontificis cura in quo

Circa hæreticos, schismaticos & infideles.

* al. præteriri.

Sed de ipsis gentibus quid respondes? Immo quid tua consideratio respondet tibi percunctanti sic? Quid visum est patribus ponere metam Evangelio, verbum suspendere fidei, donec infidelitas durat? Qua ratione, putamus, substitit velociter currens sermo? *Psal.* 147. 15. quis primus inhibuit hunc salutarem cursum? Et illis causa forte, quam nescimus, aut necessitas potuit obstitisse.

4. Nobis quæ dissimulandi ratio est? QUA fiducia, qua conscientia Christum non vel offerimus eis qui non habent? An veritatem Dei in injustitia detinemus? Et quidem quandoque perveniat gentium plenitudo necesse est. Exspectamus ut in eas incidat fides? Cui credere casu contigit? *Quomodo credent sine prædicante?* Petrus *Rom* 10. 14. ad Cornelium, Philippus ad Eunuchum missi sunt: &, si exemplum *Act.* 8. 26. *Act.* 10. 20. recentius quærimus, Augustinus à beato Gregorio destinatus, formam fidei tradidit Anglis. Et de his tu ita

tecum. Ego addo & de pertinacia Græcorum, qui nobiscum sunt, & nobiscum non sunt, juncti fide, pace divisi. Quamquam & in fide ipsa claudicaverint à semitis rectis. Et item de hæresi, quæ clam pæne ubique serpit; apud aliquos sævit palam. Nam Parvulos Ecclesiæ passim & publice deglutire festinat. Quæris ubi sit hoc? Vestri*, qui terram Austri tam sæpe visitant, ecce hi sciunt, & possunt dicere tibi. Eunt & redeunt per medium illorum, aut transeunt secus: sed quid boni adhuc cum illis egerint, necdum audivimus. Et forsitan audissemus, nisi præ auro Hispaniæ, salus populi viluisset. Tuum est & plagæ huic remedium providere.

Græcorum schisma.

* al. Viri.

5. Sed est insipientia, quæ ipsam quoque jam propemodum stultam fecit sapientiam fidei. Quomodo & ipsam Catholicam pæne totam hoc virus inficit? Nam dum & in ipsa quique quæ nostra sunt quærimus, fit ut invicem invidentes, invicem

Virus Ecclesiæ est quærere quæ sua sunt.

provocantes, exerceamur ad odia, animemur ad injurias, armemur ad lites, cavillemur ad dolos, feramur ad detractiones, prorumpamus ad maledicta, opprimamur à fortioribus, opprimamus infirmiores. Quàm digne & laudabiliter occupatur meditatio cordis tui adversus tam pestilens insipientiæ genus, quod corpus ipsum Christi, quæ est multitudo credentium, occupasse consideras! O ambitio, ambientium crux! quomodo omnes torquens, omnibus places? Nil acerbius cruciat, nil molestius inquietat; nil tamen apud miseros mortales celebrius negotiis ejus: An non limina Apostolorum plus jam ambitio, quàm devotio terit? Annon vocibus ejus vestrum tota die resultat palatium? Annon quæstibus ejus tota legum, canonumque disciplina insudat? Annon spolijs ejus omnis Italica inhiat inexplebili aviditate rapacitas? Quid ita, immo quid aliud tua ipsius spiritualia studia non saltem intercidit,

Ambitio crux.

Ambitio plus quam devotio Apostolorum limina terit.

ſed abſcidit? Quoties ſancta ac fœcunda tua abortiri otia fecit inquietum & inquietans malum? Aliud eſt quod ab oppreſſis appellatur ad te, aliud autem quod ambitio in Eccleſia per te regnare molitur. Nec deeſſe illis, nec huic aliquatenus aſſentire oportet. Quàm vero inique fovetur illa, ſpernuntur illi! utriſque tamen debitor es, illis ut erigas, iſtis ut reprimas.

CAPUT II.

Quis modus in appellationibus ad Sedem apoſtolicam adhibendus ſit.

6. ET quoniam incidit de appellationibus, proſequi aliquatenus non erit ab re. Magno in his & pio opus intuitu eſt; ne quod magna fuit neceſſitate * proviſum, male utendo reddatur inutile. Mihi videtur & in multam poſſe eas devenire perniciem, ſi non ſummo moderamine agitentur. Appellatur de toto mundo

* *al.* utilitate.

ad re. Id quidem in teftimonium fingularis primatus tui. At tu, fi fapis, non primatu gaudebis, fed fructu. Apoftolis dictum eft: *In hoc nolite gaudere, quod fpiritus fubjiciuntur vobis.* Appellatur ad te, ut dixi: & utinam tam fructuofe, quàm neceffarie. Utinam cum oppreffus clamat, fentiat oppreffor; & non fuperbiat impius unde incenditur pauper. Quid tam decorum, ut ad invocationem tui nominis oppreffi effugiant, verfuti non refugiant? Quid è regione tam perverfum, tam recti alienum, ut lætetur qui malum fecit; & qui tulit, inaniter fatigetur? Inhumaniffime non moveris erga hominem, cui illatæ injuriæ cumulavere dolorem & labor itineris, & damna expenfarum: fed nihilo minus ignaviffime in illum non moveris, qui huic tot calamitarum partim auctor, partim extitit caufa. Evigila homo Dei, cum hæc contingunt: moveatur miferatio, moveatur & indignatio tua. Alteram læfo, alte-

Appellatio de toto mundo ad Pontif. teftimonium primatus.

V. Bern. ep. 237. & 238

Luc. 10. 20.

Appellationes injustæ ut corrigendæ. tetam lædenti debes. Consoletur ille damnotum resarcitu suorum, satisfactione injuriarum, sine calumniatum: cum isto ita agatur, ut pœniteat fecisse quod non timuit facere, & non de pœnis innocentis rideat.

7. Arbitror idem debere pati illum, qui sine causa forte appellavit. FORMULAM hanc justitiæ præfigit tibi & divinæ incommutabilis ratio æquitatis, &, ni fallor, ipsa appellationum lex, ut illicite usurpata appellatio neo prosit appellanti, nec appellato obsit. Ut quid enim frustra fatigatus sit homo? Quàm plenum justitiæ, ut sese potius læserit qui voluit proximum? APPELLASSE inique, iniquum est: inique & impune, iniquarum appellationum fomes. INIQUA autem omnis appellatio, ad quam justitiæ inopia non coegit. Appellare, non ut graves, sed si graveris, licet. Appellandum à sententia. Ante sententiam improbe omnino, nisi ob manifestum gravamen, præsumitur

appellatio. Qui igitur non gravatus appellat, liquet quia aut gravare intendit, aut tempus redimere. Non est autem suffugium appellatio, sed refugium. Quantos novimus appellasse pulsatos, quo interim liceret, quod numquam licet? Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuisse appellationis suffragio nefaria scimus, verbi-gratia, incestum, adulterium. Quale est hoc, turpitudini patrocinari, quod vel maxime formidari à turpibus oportebat? Quousque murmur universæ terræ aut dissimulas, aut non advertis? Quousque dormitas? quousque non evigilat consideratio tua ad tantam appellationum confusionem atque abusionem? Præter jus & fas, præter morem & ordinem fiunt. Non locus, non modus, non tempus non causa discernitur, aut persona. Præsumuntur leviter passim, plerumque & nequiter. Volentes malignari, nonne his potissimum terreri solebant? Nunc terrori ipsi ex his magis fiunt,

Quando-nam appellatio licita.

Iniquorum appellationum materia.

atque id bonis. Antidotum versum in venenum. Non mutatio dexteræ Excelsi hæc.

8. Appellantur boni à malis, ut non faciant bona: & supersedent à voce tonitrui tui formidantes. Denique appellantur Episcopi, ne illicita audeant matrimonia solvere, vel prohibere. Appellantur ne rapinas, ne furta, ne sacrilegia, & quæ ejusmodi sunt, punire ullatenus vel cohibere præsumant. Appellantur, ne indignas & infames personas à sacris officiis beneficiisve repellere seu amovere queant. Quod tu invenis remedium morbo huic, ne quod repertum ad remedium fuit, reperiatur ad mortem?
Matth. 21. 13. Zelatus est Dominus domum orationis factam speluncam latronum: tu ejus minister dissimulas miserorum refugium datum arma iniquitati? Videas præripi passim partes oppressorum, & prorumpere ad appellandum non tam gravatos, quàm gravare volentes. Quid hoc mysterii? Tuum

est considerare, non meum commentari istud. Et cur, inquis, male appellati non veniunt, ostensuri suam innocentiam, malitiam convicturi? Dico quod dicere ad hæc solent: Nolumus vexari frustra. In curia esse, qui proclivius faveant appellantibus, foveant appellationes. Cessuris Romæ, domi cedere satius.

9. Fateor me non omnino decredere his. Quem das mihi in tam crebris appellationibus quæ hodie fiunt, qui pro expensis itineris vel nummum restituerit illi, quem forte appellarit? Mirum vero si ita omnes & appellantes justi, & appellati rei vestro examine inventi sint. *Diligite*, inquit, *justitiam, qui judicatis terram.* Parum est justitiam tenere, nisi & diligas. Qui tenent, tenent; qui diligunt, zelantur. Amator justitiæ inquirit justitiam, & prosequitur eam: porro omnem injustitiam persequitur. Nil tibi & illis, qui appellationes venationes putant. Pudet elogii, quod apud eth-

Sap. 1. 1. Aliud tenere, aliud diligere justitiam.

nicos jam vertitur in parabolam: Duos movimus * cervos pingues. Ut mitius loquar, plus facetiæ quàm justitiæ hic. Tu si amas justitiam, appellationes non affectas, sed sustines. Verumtamen quid emolumenti affert ecclesiis Dei tua unius hominis justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? At istud loci * illius erit, cum cœperint versari quæ circa te sunt.

* al. novimus.

* lib. 4. de consid. cap. 5.

10. Nunc vero non te existimes otiose vacare considerationi huic, qua appellationes ad legitimum, si fieri potest, revoces usum. Et si hinc mea quæratur vel potius curetur sententia, dico appellationes ut non contemnendas, sic nec usurpandas omnino. Porro horum quid insolentius censeam, haud facile dixerim: nisi quod usurpatio quamdam videtur inducere contemptus necessitatem, ac per hoc forte acrius insectanda, quæ amplius nocet. Aut non vere nocentior est, mala in se, in partu pejor? Nonne ipsa est quæ ipsum jus quoque naturæ aut

Appellationes non usurpandæ.

extenuat, aut exterminat? Nam sæpe rebus etiam pretiosissimis pretii gratiam non modo demit, sed adimit. Quid Sacramentis acceptius? Usurpata tamen ab indignis, indigneve tractata, minime acceptantur. Magis habent damnationem, quia debitam venerationem non habent. Fateor grande & generale mundo bonum esse appellationes: idque tam necessarium, quàm solem ipsum mortalibus. Revera quidam sol justitiæ est, prodens ac, redarguens opera tenebrarum. Prorsus fovendæ & manutenendæ sunt: sed quas extorsit necessitas, non calliditas adinvenit. Usurpatoriæ sunt hujusmodi omnes, non subvenientes in necessitate, sed opitulantes iniquitati. Quidni veniant in contemptum? Quanti ut talibus quoque deferrent, etiam de proprio cessere jure, ne longo & casso itinere fatigarentur? Plures tamen sua amittere non ferentes, appellationes minus opportunas, & celsa nomina im-

Earum necessitas, & utilitas.

portunius contempserunt.

Appellationum abusus exemplis ostenditur.

11. Dico aliquid quod ad rem pertinet, exempli causa. Quidam sibi publice desponsaverat uxorem. Adest dies celebris nuptiarum. Parata omnia, invitati multi. Et ecce homo concupiscens uxorem proximi sui, in vocem appellationis inopinatæ prorumpit, affirmans sibi traditam prius, suam potius esse debere*. Stupet sponsus, hærent omnes: sacerdos non audet progredi, frustratur omnis ille apparatus; descendit quisque in domum suam, suam cœnam manducaturus: sponsa à mensa & thalamo sponsi suspenditur, quousque Roma reditum est. Parisius contigit hoc, nobili Galliarum civitate, sede regia. Rursum in civitate eadem quidam sibi desponsata uxore diem constituit nuptiarum. Interim emergit calumnia, dicentibus quibusdam non debere conjungi. Ad judicium Ecclesiæ causa delata est: sed non exspectata sententia, appellatum est sine causa, sine gravamine, solo

* al. add. Quid plura?

solo frustratoriæ dilationis intuitu. At ille, sive perdere quæ pararat, sive dilectæ tamdiu frustrari consortio nolens, nihilo minus quod proposuerat, contempta sive dissimulata appellatione peregit. Quid illud quod in Autissiodorensi ecclesia nuper à quodam adolescente præsumptum est? Nempe defuncto sancto Episcopo, volentibus clericis alium, ut moris est, eligere sibi; intervenit ille appellans, & vetans ne fieret, quousque isset & rediisset ab Urbe. cui tamen appellationi nec ipse detulit. Nam cum videret se contemni, tamquam qui irrationabiliter appellasset; accitis quos potuit sibi, tertia die post factam ab aliis electionem, fecit suam.

12. Cum itaque ex his & innumeris talibus liqueat, non ex contemptu gigni usurpationem, sed ex usurpatione contemptum: videris tu, quid sibi velit, quod zelus vester assidue pæne vindicat illum, istam dissimulat. Vis perfectius coërcere contemptum? *Appellationum contemptus ut coërcendus.*

Cura in ipso utero pessimæ matris præfocari germen nequam. quod ita fiet, si usurpatio digna animadversione mulctetur. Tolle usurpationem, & contemptus excusationem non habet. Porro inexcusabilitas ausum explodet. Non sit proinde usurpator, & contemptor nullus erit, aut admodum rarus. Bene facis tu, quod appellationum negato suffragio, immo suffugio, multa remittis negotia ad cognoscentes, vel qui noscere citius possunt. Ubi enim certior ac facilior notio, ibi decisio tutior, expeditiorque esse potest. Quàm plenum gratiæ, quàm multorum perinde per hoc & laboribus parcis, & sumptibus! At quibus sic credas, id tibi omnimodis attendendum. Poteram multa de eodem utiliter addere his: sed memor propositi mei, contentus interim occasionem dedisse, ad alia transeo.

CAPUT III.

Præsules Ecclesiæ non tam ut præsint, ac semetipsos pascant, quàm ut aliis prosint, constitutos esse.

13. ET primum quod occurrit, minime transeundum reor. Præes, & singulariter. Ad quid? eget, tibi dico, consideratione. Numquid ut de subditis crescas? Nequaquam, sed ut ipsi de te. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alioquin quo pacto te reputas superiorem his, à quibus beneficium mendicas? Audi Dominum: *Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* At istud de his qui foris sunt. Quid ad nos? Tu id mendaciter diceris, si non tam beneficus esse, quàm beneficiis præesse intendas. Parvi, dejectique animi est, de subditis non profectum quærere subditorum, sed quæstum proprium. In summo præsertim omnium nihil

Pontifici & principi subditorum commodum quærendum, non proprium.

Luc 22. 25.

2. Cor. 12. 14. turpius. Quàm pulcre Magister gentium parentes filiis, non filios debere censuit thesaurizare parentibus. Non mediocris gloriæ vox illa identidem *Phil. 4. 17.* ipsius: *Non requiro datum, sed fructum.* At jam transeamus & hinc, ne quis moram in his meam, avaritiæ in te notam interpretetur: quæ quàm longe ** lib. 2. cap. 4.* à te sit, libro superiori * testatus sum, sciens quanta, & in quanta tua necessitate respueris. Ad te proinde scripserim ista, non propter te. Nempe quod tibi scribitur, soli prodesse non decet. Hic locus avaritiam carpit, a quo vitio immunis satis tua opinio est; an & opus, tu videris. Vidimus ** al. pauperioribus,* tamen (ut oblata à pauperibus * taceam, quæ tangere non acquiescis) ** al. detinuisse.* Germanicos detumuisse * saccos, sed pretio, non massa. Argentum reputatum est fœnum. Summarii non levatis sarcinis, onusti nihilominus repatriant vel inviti. Nova res! Quando ** al. refugit.* hactenus aurum Roma refudit *? Et nunc Romanorum consilio id usur-

patum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, & ambo rei. Siquidem unus Moguntinus, Coloniensis alter: alteri gratia gratis reddita est; alter, indignus credo cui gratia redderetur, audivit: Cum quali veste intrasti, cum tali egrediēris. O vocem magnificam! o vocem prorsus apostolicæ libertatis! Quid minus ab illa hæc habuit, *Pecunia tua tecum sit in perditionem?* Nisi quod in illa plus zeli, in ista plus modestiæ sonuit. Quid ille de transmarinis partibus pæne à finibus terræ, terra & mari currens pro episcopatu, suis & alienis facultatibus rursus emendo? Jam enim emerat prius. Tulit multa, sed retulit, non omnia tamen. Incidit miser in manus alias, accipere quàm dare potentiores*. Bene fecisti, tuas in utroque servans innoxias, nec imponere scilicet ambitioso, nec supponere iniquo mammonæ acquiescens. Non sic à paupere Episcopo continuisti, dans quod daret, ne immunificus notare-

Act 8. 20. Eugenium laudat à fuga avaritiæ

* *al.* promptiores.

tur; accepit clam, quod palam dedit. Sic de tuo facculo consultum est verecundiæ viri: sic quoque curiæ morem gerens, tuo beneficio invidiam declinavit eorum, qui diligunt munera. Non potes abscondere: & factum novimus, & personam. Audire gravat? Et ego eo libentius prædico, quo tu id molestius audis. si tibi sic expedit, & mihi sic. Tam non oportet Christi gloriam me silere, quàm nec te quærere tuam. Et si pergis murmurare adhuc, respondebitur tibi ex
Marc 7 36. Evangelio: *Quanto eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, dicentes: Bene omnia fecit.*

CAPUT IV.

Gradus Ordinum ac dignitatum, quæ in Ecclesia sunt, non temere confundendos ac perturbandos. Hinc abusum quærendi Privilegia ac Exemptiones perstringit.

14. AUdi aliud, si tamen aliud. Ad idem enim fortassis pertinere quis dicat. Tua consideratio viderit hoc. Mihi videtur non longe à vero dissentire, qui id forte inter avaritiæ species locandum putaverit. Ego vero illius aut speciem esse, aut speciem habere non negaverim. SANE interest tuæ perfectionis, & malas res, & malas pariter species devitare. In altero conscientiæ, in altero famæ consulis. Puta tibi non licere (etsi alias fortasse liceat) quicquid male fuerit coloratum. Denique interroga majores tuos, & dicent tibi: *Ab omni specie mala abstinete vos.* Sane minister

Pontifici conscientiæ & famæ consulendum.

1. Thess. 5. 22.

Domini Dominum imitetur, quia ipse
Johan. 12. 26. ait: *Qui mihi ministrat, me sequatur.* Et
Psal. 92. 1 habes de illo: *Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem.* Tu quoque esto fortis in fide, decorus in gloria; & probasti te imitatorem Dei. FORTITUDO tua, fiducia fidelis conscientiæ: decor tuus, splendor bonæ opinionis. Ita quæso, induere fortitudinem; etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro specie tua & pulcritudine tua nihilominus tamquam propria similitudine delectatur. Induere vestimentis gloriæ tuæ, vestire duplicibus, quibus dome-
Prov. 31. 2 sticos suos fortis illa mulier induere consuevit. Non sit in conscientia nutans infirmitas modicæ fidei, non sit in fama nævus malæ speciei; & vestieris duplicibus: & gaudebit sponsus super sponsam animam tuam, &
Exemptiones nimias improbat. gaudebit super te Deus tuus. Miraris quorsum hæc, ignarus usque adhuc quid dicere velim. Non te tollo diutius. Murmur loquor & querimoniam

ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demembrari. Vel nullæ, vel paucæ admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? Subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, Archiepiscopi Patriarchis sive Primatibus. Bonane species hæc? Mirum si excusari queat vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ forte non ita. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum & debeatis, quæstio est. Honorum ac dignitatum gradus, & ordines quibusque suos servare positi estis, non invidere, ut quidam veterorum ait: *Cui honorem, honorem.* Rom 13. 7.

15. Spiritualis homo ille, qui omne dijudicat, ut ipse à nemine judicetur, 1 Cor. 2. 15. omne opus suum trina quadam consideratione præveniet. Primum quidem an liceat, deinde an deceat, postremo an & expediat. Nam etsi constet in Christiana utique philosophia non decere nisi quod licet, non

Triplici consideratione opus omne præveniendum.

Indecens Pontifici, ex potestate, non ratione agere. expedire nisi quod decet & licet: non continuo tamen omne quod licet, decere aut expedire consequens erit. Age, aptemus, si possumus, tria ipsa operi huic. At quomodo non indecens tibi voluntate pro lege uti; & quia non est ad quem appelleris, potestatem exercere, negligere rationem? Tune major Domino tuo? qui
Joban 6. 38 ait: *Non veni facere voluntatem meam.* Quamquam NON MINUS dejecti, quàm elati animi est, veluti rationis expertem, non pro ratione, sed pro libitu agere; nec judicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale? Et si indignum cuivis utenti ratione vivere ut pecus, quis in te rectore omnium tantam contumeliam naturæ, honoris injuriam ferat? Sic degenerando (quod absit) generale opprobrium
Ps. 48. 13 fecisti proprium tibi: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Quid item tam indignum tibi, quàm ut totum tenens, non sis con-

tentus toto, nisi minutias quasdam, atque exiguas portiones ipsius tibi creditæ universitatis, tamquam non sint tuæ, satagas nescio quomodo adhuc facere tuas? Ubi etiam meminisse te volo parabolæ Nathan de homine, qui multas oves habens, unam quæ erat pauperis concupivit. Huc quoque veniat factum, immò facinus regis Achab, qui rerum summam tenebat, & unam vineam affectavit. Avertat Deus à te quod ille audivit: *Occidisti, & possedisti.*

2. Reg. 12. 1.

3. Reg. 21. 2.

Ibid. 19.

Exemptionum qualis effectus.

16. Nolo autem prætendas mihi fructum emancipationis ipsius. Nullus est enim, nisi quod inde Episcopi insolentiores, monachi etiam dissolutiores fiunt. Quid quod & pauperiores? Inspice diligentius talium ubique libertorum & facultates, & vitas, si non pudenda admodum & tenuitas in his, & in illis sæcularitas invenitur. Matris noxiæ libertatis gemina soboles hæc. Quidni peccet licentius vagum & male liberum vulgus, cum

non sit qui arguat? Quidni licentius quoque spolietur ac deprædetur inermis religio, cum non sit qui defendat? Quo enim refugium illis? Numquid ad Episcopos dolentes injuriam? Ridentibus profectò aspiciunt oculis, sive quæ faciunt mala, sive quæ patiuntur. Quæ demum utilitas in sanguine isto? Vereor ne illa, quam in

Ezech.3.18. Propheta comminatus est Deus: *Ille*, inquiens, *in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram.* Si enim & extollitur qui subtrahitur, & qui subtrahitur uritur *;

* al. murmurat.

qui subtrahit, quomodo innocens? Parum est: involvimus ignem: audi apertius. Si is qui murmurat, secundum animam mortuus est: qui instigat, quomodo vivit? Quomodo vero non reus mortis amborum, & suæ pariter, qui gladium dedit, unde ambo morerentur? Hoc est quod dixeram: *Occidisti, & possedisti.* Addc quod qui audiunt, scandalizantur, indignantur, detrahunt, & blasphemant, hoc est vul-

Scandala inde quanta.

nerantur ad mortem. Non est bona arbor faciens fructus tales, insolentias, dissolutiones, dilapidationes, simultates, scandala, odia; quodque magis dolendum, inter ecclesias inimicitias graves, perpetesque discordias. Vides quam verus sit sermo ille: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* *1. Cor. 10. 22.* Quid si forte nec licet? Ignosce mihi: non facile adducor licitum consentire, quod tot illicita parturit.

17. Tune denique tibi licitum censeas, suis ecclesias mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos, quos posuerunt patres tui? *Potestas Apostolica, non sola à Deo instituta.* Si justitiæ est jus cuique servare suum; auferre cuiquam sua, justo quomodo poterit convenire? Erras, si ut summam, ita & solam institutam à Deo vestram apostolicam potestatem existimas. Si hoc sentis, dissentis ab eo qui ait: *Non est potestas nisi à Deo.* *Rom. 13. 1.* Proinde quod sequitur, *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*: etsi principaliter pro te facit, non tamen

Ibidem singulariter. Denique idem ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Non ait sublimiori, tamquam in uno; sed sublimioribus, tamquam in multis. Non ergo tua sola potestas à Domino; sunt & mediocres, sunt & *Matth. 19 6.* inferiores. Et quomodo quos Deus *Alius non debet spoliare.* conjunxit, non sunt separandi: sic nec quos subjunxit, comparandi. Monstrum facis, si manui submovens digitum, facis pendere de capite, superiorem manui, brachio collateralem. Tale est si in Christi corpore membra aliter locas quàm disposuit ipse. Nisi tu putas alium esse, qui *1 Cor. 12 28.* posuit in Ecclesia *quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios doctores & pastores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem* *Ephes. 4. 16.* *corporis Christi.* Atque hoc corpus, quod tibi ipse Paulus suo vere apostolico figurans eloquio, & capiti convenientissime aptans, *totum ex eo compactum* perhibet, *& connexum per om-*

nem iunčturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis faciens in ædificationem sui, in caritate. Nec vilem repures formam hanc, quia in terris est; exemplar habet è cælo. Neque enim Filius potest facere quicquam, nisi quæ viderit Patrem facientem, præsertim cum ei sub Moysi nomine dictum sit: *Vide omnia facias secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Iohan. 5. 19. Exod. 25. 40.

18. Viderat hoc qui dicebat: *Vidi civitatem sanctam Ierusalem, novam descendentem de cælo, à Deo paratam.* Ego enim propter similitudinem dictum reor, quod sicut illic Seraphim & Cherubim, ac ceteri quique usque ad Angelos & Archangelos, ordinantur sub uno capite Deo; ita hic quoque sub uno summo Pontifice Primates vel Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Presbyteri, vel Abbates, & reliqui in hunc modum. Non est parvi pendendum, quod & Deum habet Apoc 21. 2. Hierarchiæ subordinatio.

auctorem, & de cælo ducit originem. Quod si dicat Episcopus, Nolo esse sub Archiepiscopo; aut Abbas, Nolo obedire Episcopo: hoc de cælo non est. Nisi tu forte Angelorum quempiam dicentem audisti, Nolo sub Archangelis esse: aut ex alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem subesse cuiquam, nisi Deo. Quid? inquis: prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem,
1. Cor. 13. 10. in destructionem. Denique quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis in-
1. Cor. 4. 2. veniatur. UBI necessitas urget, excusabilis dispensatio est: ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est.
Dispensationes quatenus licitæ. Utilitas, dico, communis, non propria. Nam cum nil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Nonnulla tamen monasteria, sita in diversis episcopatibus, quod specialius pertinuerint ab ipsa sui fundatione ad Sedem apostolicam

licam pro voluntare fundatorum, quis nesciat ? Sed aliud est quod largitur devotio, aliud quod molitur ambitio impatiens subjectionis. Et hæc dicta de his. Exemtiones quæ probandæ.

CAPUT V.

Summo Pontifici incumbere curam de apostolicis decretis, & majorum institutis per totum orbem servandis.

19. Superest ut generaliter super universum Ecclesiæ statum intendat consideratio tua: si plebes clericis, si clerici sacerdotibus, si sacerdotes Deo in ea, qua oportet, humilitate subjecti sint; si in monasteriis & religiosis locis servetur ordo, vigiler disciplina; si super prava opera & dogmata censura ecclesiastica vigeat; si floreant vineæ honestate & sanctimonia sacerdotum; si flores fructus parturiant obedientiam * fidelium populorum; si demum vestra ipsorum apostolica Pontificis materia curæ * al. obedientia.

mandata & instituta ea, qua dignum est, sollicitudine observentur, ne quid in agro Domini tui aut neglectu incultum, aut fraude subreptum inveniatur. Posse inveniri ne dubites. Mihi in promptu est (ut multa & innumera prætermittam, quæ passim neglecta jacent) nonnulla etiam ex his quæ plantavit dextera tua, convulsa monstrare. Nonne os tuum in Remensi Concilio * subjecta capitula promulgavit? Quis ea tenet? Quis tenuit? Falletis si teneri putas. Si non putas, ipse peccasti, aut statuens quæ non tenerentur, aut quod non tenentur dissimulans. Præcipimus, aisti*, ut tam Episcopi, quam „ Clerici, neque in superfluitate, seu „ inhonesta varietate colorum, aut fis„ sura vestium, neque in tonsura, in„ tuentium (quorum forma & exem„ plum esse debent) offendant aspec„ tum; sed potius ita in suis actibus „ errata condemnent, & amotem in„ nocentiæ conversatione demonstrent,

Concilii Remensis decreta negligi queritur.

* an. 1148

* Can. 2.

sicut dignitas exigit ordinis clericorum. Quod si moniti ab Episcopis suis intra quadraginta dies non obtemperaverint, ecclesiasticis beneficiis eorumdem Pontificum auctoritate priventur. Episcopi vero, si præfixam* pœnam irrogare neglexerint, quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ sunt quàm ad desides negligentesque rectores; tamdiu ab officio pontificali abstineant, donec pœnam à nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant. *Illud etiam duximus annectendum, ut nullus in Archidiaconum vel Decanum, nisi Diaconus & presbyter ordinetur. Archidiaconi vero, Decani, & Præpositi, qui infra Ordines prænominatos sunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto priventur. Prohibemus autem ne adolescentibus, vel infra sacros Ordines constitutis, sed qui prudentia & vitæ merito clarescunt, prædicti concedantur honores.

*al. præfatam.

*Can 9.

20. Verba tua hæc: tu sanxisti. Quid effectui mancipatum? Adhuc adolescentes, adhuc qui infra sactos Ordines sunt, in Ecclesia promoventur. Quod ad primum capitulum pertinet; luxus vestium interdictus, sed non restrictus; pœna dictata, sed minime secuta est. Jam quartus annus est, ex quo datum mandatum audivimus; & neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem Episcoporum suspensum ab officio luximus. At luctu amarissimo dignum quod secutum est. Quod hoc? Impunitas incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutrix. Et beatus, si omni satagas cura malorum omnium primam parentem cavere incuriam. Sed ad hoc tu operam dabis. Et nunc leva oculos tuos, & vide si non æque, ut prius, pellicula discolor sacrum Ordinem decolorat; si non æque, ut prius, fissura enormis pæne inguina nudat. Solent dicere; Num de vestibus cura est Deo & non magis

Impunitas & incuriæ mala.

de moribus? At forma hæc vestium, deformitatis mentium & morum indicium est. Quid sibi vult quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? Id quidem minus castum, minusque sincerum. Nempe habitu milites, quæstu clericos, actu neutrum exhibent. Nam neque pugnant ut milites, neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis sunt? Cum utriusque esse cupiunt, utrumque deserunt, utrumque confundunt. *Unusquisque*, inquit, *in suo ordine resurget.* Isti in quo? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine peribunt? Aut, si summe sapiens Deus veraciter creditur à summo usque deorsum nihil inordinatum relinquere; vereor istos non alibi ordinandos, quàm ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. O miserandam sponsam, talibus creditam paranymphis! qui assignata cultui ejus, proprio retinere quæstui non verentur. Non amici profectò sponsi, sed æmuli sunt. Et de his satis quæ sub te sunt.

Clericorum vestes & vita notat.

1 Cor 15. 23.

etsi non ad materiæ copiam, quæ est multa nimis; certe ad id quod proposui ego. Visenda jam quæ circa te sunt, sed ad ea ostium nobis quartus liber aperiet.

LIBER IV.

CAPUT I.

De iis quæ sunt circa Pontificem.

I. SI mihi plenius innotuisset, amantissime Eugeni, priora qualiter acceptâris; secundùm hoc vel fidentius in reliquum processissem, vel cautius; aut certe substitissem omnino. Nunc vero quia ob locorum distantiam id minime datur, non mireris si prodit exilior sermo anceps, verecunde, fateor, ad medium veniens. Primis itaque considerationis partibus libris prioribus pertractatis, in manibus est de his addere, quæ circa te sunt. Et ipsa quidem sub te, sed quo propiora, eo importuniora

tibi. Nempe coram posita incuriam non admittunt, non dissimulationem, non oblivionem. Vehementius urgent, turbulentius irruunt: verendum ne obruant. Circa ejusmodi quàm sobria & intenta consideratione opus sit, proprio te experimento edoctum satis non ambigo. Alioquin, si non cauta opportunaque interveniat consideratio, occupatio continuabitur, & vexationis non erit modus, & sollicitudinis non erit finis. Non tempus vacuum, non liberum cor: plus laboris, & minus utilitatis. Dico autem, instantia illa tua quotidiana, ab urbe, à curia, à domestica ecclesia tua. Hæc, inquam, circa te sunt, clerus & populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialis curæ teneris debitor. Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis judices; & qui item de domo & mensa tua sunt, capellani, cubicularii, ministri quique diversis deputati officiis in obsequium tui. Hi te fami-

Propinqua & vicina quàm caute regenda.

Quænam illa sint.

liarius visitant, frequentius pulsant, molestiusque sollicitant. Hi sunt qui non verentur suscitare dilectam, & antequam ipsa velit.

CAPUT II.

Vide Baron an. 1144. n. 3. & 1145. n. 3. & 7. & an. 1152. n. 1. 2.

De cleri & populi Romani moribus agit, & de veterum Pastorum cura ac vigilantia.

2. ET primo quidem Clerum illum ordinatissimum esse decet, ex quo præcipue in omnem Ecclesiam Cleri forma processit. Deinde omne quod perperam agitur te præsente, id tibi turpius. Interest gloriæ, sanctitatis tuæ, ut quos præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis & ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ ceteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti, circumspecti ad sese custodiendos in omni

Clericos familiares pontificis quales esse oporteat.

castitate. Quid de populo loquar? Populus Romanus est. Nec brevius potui, nec expressius tamen aperire de tuis parochianis quod sentio. Quid tam notum sæculis, quàm protervia & fastus * Romanorum? Gens insueta paci, tumultui assueta; gens immitis & intractabilis usque adhuc, subdi nescia, nisi cum non valet resistere. En plaga: tibi incumbit cura hæc, dissimulare non licet. Rides me forsitan, fore incurabilem persuasus. Noli diffidere: CURAM exigeris, non curationem. Denique audisti, *Curam illius habe*; & non, Cura, vel sana illud. Verum dixit quidam:

Non est in medico semper relevetur ut æger.

At melius propone de tuis tibi. Paulus loquitur: *Plus omnibus laboravi.* Non ait, Plus omnibus profui, aut plus omnibus fructificavi, verbum insolens religiosissime vitans. Alias autem noverat homo quem docuit Deus, quia unusquisque secundum suum la-

Romani populi mores.

* al. cervicositas.

A pastoribus cura requiritur, non curatio. Luc 10 35.

Ovid 1 de Ponto eleg. 10

1 Cor 15. 10.

borem accipiet, non ſecundum proventum. Et ob hoc in laboribus potius quàm in profectibus gloriandum putavit, ſicut alibi quoque babes ipſum dicentem : *In laboribus plurimis.* Ita quæſo fac tu quod tuum eſt : nam Deus quod ſuum eſt ſatis abſque tua ſollicitudine & anxietate curabit. Planta, riga, fer curam ; & tuas explicuiſti * partes. Sane incrementum, ubi voluerit, dabit Deus, non tu. Ubi forte noluerit, tibi deperit nihil, dicente Scriptura : *Reddet Deus mercedem laborum ſanctorum ſuorum.* Securus labor, quem nullus valet evacuare defectus. Et hoc dixerim abſque præjudicio divinæ potentiæ & bonitatis. Scio induratum cor populi hujus : ſed potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Quis ſcit ſi revertatur & ignoſcat, convertat & ſanet eos ? Sed non eſt propoſiti mei dictare Deo quid facere debeat : tibi utinam poſſim, quæ oportet & prout oportet, ſuadere.

1. Cor. 3. 8.

2. Cor. 11. 23.

* al. explevisti.

Sap. 10. 17.

Joël 4.

3. At locus dubius, & scrupulosa incidit disputatio. Nam ubi adotiat dicere quod sentio? Video satis quid imminet. Clamabitur insuetum: nam justum negari non poterit. Ego vero ne insuetum quidem assensetim. Nempe assuetum fuisse scio, ac pet hoc in dissuetum potuisse venire: sed non redire in insuetum. An vero assuetum quis neget, quod constat non modo aliquando factum, sed aliquamdiu factitatum? Quid illud sit dicam, & non proderit. Cur? Quia non placebit satrapis, plus majestati quàm veritati faventibus. Fuerunt ante te qui se totos ovibus pascendis exponerent, pastoris opere & nomine gloriantes, nihil sibi reputantes indignum, nisi quod saluti ovium obviare putarent; non quærentes quæ sua sunt, sed impendentes. Impendere curam, impendêre substantiam, impendêre & seipsos. Unde unus illorum: *Et ego*, ait, *superimpendar pro animabus vestris*. Et tamquam dicerent, Non venimus mi-

Consuetudo frustra abusibus & vitiis obtenditur. v. sup lib 1. cap 9

Quales olim pastores habuerit Ecclesia

2 Cor. 12. 15.

nistrari, sed ministrare; ponebant, quoties oportuisset, sine sumptu Evangelium. Unus erat de subditis quæstus, una pompa, unaque voluptas, si quo modo eos possent parare Domino plebem perfectam. Id omnimodis satagebant, etiam in multa contritione cordis & corporis, in labore & ærumna, in fame & siti, in frigore & nuditate.

Romanorum cupiditas. 4. Ubi nunc, quæso, consuetudo hæc? Subiit dissimilis valde; longe in aliud mutata sunt studia, & utinam non in pejus. Cura tamen & anxietas, & æmulatio, & sollicitudo, fateor, & perseverant. Translata hæc, non imminuta. Testimonium vobis perhibeo, quod nec substantiæ parcitis, non magis quàm ante. Diversa autem locatio dissimilitudinem facit. Magna abusio! pauci ad os legislatoris, ad manus omnes respiciunt. Non immerito tamen. Omne papale negotium illæ * agunt. Quem dabis mihi de tota maxima urbe, qui te in Papam

* al. illi

receperit, pretio seu spe pretii non interveniente? Et tunc potissimum volunt dominari, cum professi fuerint servitutem. Fideles se spondent, ut opportunius fidentibus noceant. Ex hoc non erit consilium tibi à quo te arcendos putem, non sectetum quo se non ingerant. Si stante pro foribus quoquam illorum, moram vel modicam fecerit ostiarius; ego tunc pro illo esse nolo *. Et nunc experire paucis, noverimne & ego vel aliquatenus mores gentis. Ante omnia sapientes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nesciunt. Hi invisi terræ & cælo, utrique injecere manus; impii in Deum, temerarii in sancta; seditiosi in invicem, æmuli in vicinos, inhumani in extraneos: quos neminem amantes amat nemo; & cum timeri affectant ab omnibus, omnes timeant necesse est. Hi sunt qui subesse non sustinent, præesse non norunt; superioribus infideles, inferioribus importabiles. Hi inverecundi ad pe-

Alii mores.

* *Sic mss. al noluerim.*

tendum, ad negandum frontosi. Hi importuni ut accipiant, inquieti donec accipiant, ingrati ubi acceperint. Docuerunt linguam suam grandia loqui, cum operentur exigua. Largissimi promissores, & parcissimi exhibitores: blandissimi adulatores, & mordacissimi detractores: simplicissimi dissimulatores, & malignissimi proditores. Excurrimus usque huc, plenius te atque expressius admonendum putantes horum, quæ circa te sunt in hac parte.

Divitum acceptio præ pauperibus.
* al. emunt

5. Jam ad ordinem recurramus. Quale est, quod de spoliis ecclesiarum emeruntur *, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis divitum seminatur. Argentum micat in luto: accurritur undique: tollit illud non pauperior, sed fortior, aut qui forte citius præcucurrit. A te tamen mos iste, vel potius mors ista non cœpit; in te utinam desinat. Sed reliqua prosequamur. Inter hæc tu pastor procedis deauratus, tam multa cir-

Pompæ ac dignitatis cura major quàm sanctitatis.

cundatus varietate. Oves quid capiunt? Si auderem dicere; dæmonum magis, quàm ovium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus ludebat? VIDES omnem ecclesiasticum zelum fervere sola pro dignitate tuenda. HONORI totum datur, sanctitati nihil, aut parum. Si causa requirente paulo submissius agere, ac socialius te habere tentaveris; Absit, inquiunt, non decet, tempori non congruit, majestati non convenit; quam geras personam attendito. De placito Dei ultima mentio est; pro jactura salutis nulla cunctatio. nisi quod sublime est, hoc salutare ducamus: & quod gloriam redolet, id justum. Ita OMNE humile probro ducitur inter palatinos, ut facilius qui esse, quam qui apparere humilis velit, invenias. Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas. Virum circumspectum & amicum propriæ conscientiæ calumniantur hypocritam. Porro amatorem quietis, & sibi Curialium mores & perversæ opiniones.

interdum vacantem, inutilem dicunt.

CAPUT III.

De vestium pompa resecanda, & zelo Pontifici necessario.

6. Quid ergo tu? Evigilasne adhuc ad istos, qui circumdederunt te laqueis mortis? Quæso, sustine paulisper, & supporta me. Immo da veniam, non tam temere, quàm timide hæc loquenti. Æmulor te æmulatione bona, & utinam quàm vehementi, tam utili. Scio ubi habitas; increduli & subversores sunt tecum. Lupi, non oves sunt: talium tamen tu pastor. Utilis consideratio, qua forte inveneris, quomodo, si fieri possit, convertas eos, ne ipsi subvertant te. Quid diffidimus posse reverti in oves, è quibus everti in lupos potuerunt? Hic, hic, non parco tibi, ut parcat Deus. Pastorem te populo huic certe aut nega, aut exhibe.

Nota zelum sancti

Non

Non negabis : ne cujus sedem tenes, te neget heredem. Petrus hic est, qui nescitur processisse aliquando vel gemmis ornatus, vel sericis ; non tectus auro, non vectus equo albo, nec stipatus milite, nec circumstrepentibus septus ministris. Absque his tamen credidit satis posse impleri salutare mandatum : *Si amas me, pasce oves meas.* In his successisti, non Petro, sed Constantino. Consulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito. Ad ea te potius incito, quorum te scio debitorem. Etsi purpuratus, etsi deauratus incedens, non est tamen quod horreas operam curamve pastoralem, Pastoris heres : non est quod erubescas Evangelium. Quamquam si volens evangelizes, inter Apostolos quidem etiam gloria est tibi. Evangelizare, pascere est. FACOPUS Evangelistæ, & pastoris opus implesti.

Pompam & splendorem nescivit Petrus.

Joan. 21. 15.

7. Dracones, inquis, me mones pascere, & scorpiones, non oves.

Propter hoc inquam magis, aggredere eos, ſed verbo, non ferro. Quid tu denuo uſurpare gladium tentes, quem ſemel juſſus es reponere in vaginam? Quem tamen qui tuum negat, non ſatis mihi videtur attendere verbum Domini, dicentis ſic: *Converte gladium tuum in vaginam.* Tuus ergo & ipſe, tuo forſitan nutu, etſi non tua manu evaginandus. Alioquin ſi nullo modo ad te pertineret & is, dicentibus Apoſtolis, *Ecce gladii duo hic;* non reſpondiſſet Dominus, *Satis eſt;* ſed, Nimis eſt. Uterque ergo Eccleſiæ, & ſpiritalis ſcilicet gladius, & materialis; ſed is quidem pro Eccleſia, ille vero & ab Eccleſia exſerendus: ille Sacerdotis, is militis manu, ſed ſane ad nutum Sacerdotis, & juſſum Imperatoris. Et de hoc alias. Nunc vero arripe, qui tibi ad feriendum creditus eſt; & vulnera ad ſalutem, ſi non omnes, ſi non vel multos, certe quos poſſis.

Gladius Pontificis duplex.

Johan. 18 11

Luc 22.38

8. Non ſum, inquis, melior quàm

patres mei. Quem illorum domus exaſpetans, non dico, audivit, ſed non irriſit? Ideo tu inſiſte magis, ſi forte audiant, & quieſcant: inſiſte & reſiſtentibus. Dicendo hæc, forte nimius dicar. Num noſtra illa vox: *Inſta opportune, importune?* Hunc, ſi audes, nimium appellato. Prophetæ præcipitur: *Clama, ne ceſſes.* Ad quos, niſi ad ſceleratos & peccatores? *Annuntia*, inquit, *populo meo ſcelera eorum, & domui Jacob peccata eorum.* Prudenter adverte, & ſceleratos perhiberi, & populum Domini. Puta de his idem. Etſi ſcelerati, etſi iniqui, vide ne audias: *Quod uni ex minimis meis non feciſti, nec mihi feciſti.* Fateor populum iſtum extitiſſe uſque adhuc dura fronte, & indomito corde; ſed utrumne etiam indomabili, neſcio unde liquido ſcire poſſis. Poteſt fore, quod necdum fuit. Si diffidis tu; ſed apud Deum non erit impoſſibile omne verbum. Si dura fronte ſunt, durato & tu è contra tuam. Nil tam durum,

Rebellibus etiam prædicare non deſiſtendum.

2 *Tim* 4. 2.

Iſa. 58 1. *Ibidem.*

Matth 25. 45

Luc. 1 37.

Quomodo Paſtori cum duris & refractariis agendum.

quod duriori non cedat. Dominus
Ezech. 3. 8. ad Prophetam : *Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Unum est quod te absolvit, si egisti cum populo illo, ut possis dicere : Popule meus, quid tibi debui facere, & non feci? Si sic fecisti, nec profecisti; est demum quod facias, & quod dicas. Exi de Hur Chaldæorum, & dicito, quia
Luc 4. 43. oportet me & aliis civitatibus evangelizare. Puto nec pœnitebit exsilii, orbe pro urbe commutato.

CAPUT IV.

Quales collaterales & coadjutores à Pontifice adhibendi: ubi de virtutibus Prælatorum.

9. VEniamus ad collaterales & coadjutores tuos. Hi fideli tibi, hi intimi sunt. Quamobrem si boni sunt, tibi potissimum sunt: si mali, æque plus tibi. Ne te dixeris sanum, dolentem latera: hoc est, ne te dixeris

bonum, malis innitentem. Aut si bonus sis, bonitas tui solius quem fructum afferre potest? sicut in superiore libro * dixisse me memini. Quid, inquam, emolumenti affert ecclesiis Dei tua unius hominis justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? Sed nec tuta tibi tua bonitas obsessa malis, non magis quàm sanitas vicino serpente. Non est quo te subducas malo intestino. Et è regione, bonum domesticum eo amplius, quo sæpius juvat. Sed sive levent, sive gravent, cui rectius imputandum quàm tibi, qui tales aut elegisti, aut admisisti? Non de omnibus dico: nam sunt quos non elegisti, sed ipsi te. At potestatem non habent, nisi quam tu eis aut tribueris, aut permiseris. Ad idem ergo revertimur. Tibi imputa quicquid patieris ab eo, qui sine te potest facere nihil. His exceptis, de cetero non inconsiderate (ut vides) eligendi quique seu colligendi sunt in opus ministerii hujus. Tuum est

* lib. 3. num 9.

Non sufficit Prælatum esse bonum, nisi tales habeat collaterales.

Num. 11. 16. Cardinales quales eligendi.

undecumque evocare & adſciſcere tibi, exemplo Moyſi, ſenes, non juvenes; ſed ſenes non tam ætate quàm moribus, quos tu noſti, quia ſenes populi ſunt. Annon eligendi de toto orbe, orbem judicaturi? Sane huic negotio non ſe ingerat rogans. Conſilio, non prece agendum eſt. Sunt quæ neceſſariò à nobis rogantium aut extorquet importunitas, aut neceſſitas meretur. At iſtud in his quæ noſtra ſunt. Ubi autem non licet quod volo facere, quis locus roganti? Niſi forte qui me rogat, hoc rogat, ut quod vult, velle liceat mihi, & non magis ut velim. Alius pro alio, alius forte & pro ſe rogat. Pro quo rogaris, ſit ſuſpectus: qui ipſe rogat pro ſe, jam judicatus eſt. Nec intereſt, per ſe, an per alium quis roget. Clericum curiam frequentantem, qui non ſit de curia, ad idem noris pertinere ambientium genus. Adulantem, & ad placitum cujuſque loquentem, unum de rogantibus puta, etiamſi

Rogans excludendus.

Clericus frequentans curiam ambitionis ſuſpectus

nihil togaverit. Scorpioni non est in facie quod formides: sed pungit à cauda.

10. Si ad talium blanditias cor tuum, ut assolet, molliri senseris, memineris scriptum: *Omnis homo primum bonum vinum ponit; cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est.* Pari pondere æstimaveris ejus humilitatem qui timet, & ejus qui sperat. VIRI CALLIDI & dolosi proprium esse solet tunc prætendere humilitatem, cum aliquid obtinere voluerit. de quibus dicit Scriptura: *Est qui se humiliat nequiter, & interiora ejus plena sunt dolo.* De vobis ipsis sume sententiæ hujus evidens ac familiare exemplum. Quantos quos supplices admisisti, postmodum sustinuisti graves, insolentes, contumaces, rebelles? Quod quidem interius malum tegunt principia, posteriora produnt. VERBOSULUM adolescentem, & studentem eloquentiæ, cum sapientiæ sit inanis, non aliud quàm justitiæ hos-

Johan 2. 10.

Ambientium subdola humilitas.

Eccl. 19. 23.

Verborum & eloquentiæ studiosi cavendi.

tem reputes. Pro hujusmodi falsis fratribus dicit tibi Magister : *Manus cito nemini imposueris.*

1 Tim. 5. 22.

11. Excluso itaque universo hoc pestilenti genere hominum, curæ tibi maxime sit introducere tales, quos postmodum introduxisse non pœniteat. TURPE est tibi sæpius retractare quod feceris, & judicium tuum frequenter periclitari non decet. Diligenter proinde omne quod faciendum erit, tracta apud te, & cum his qui te diligunt. TRACTA ante factum, quia post factum sera retractatio est. Sapientis consilium est: *Omnia fac cum consilio, & post factum non pœnitebis.* ET HOC tibi persuade, qui admittendi sunt, difficile in curia posse probari. & ideo, si fieri potest, viros probatos oportere deligi, non probandos. Nos in monasteriis omnes recipimus spe meliorandi : at curia bonos facilius recipere, quam facere consuevit. Quod si plures in ea defecisse bonos, quàm malos profecisse

Inconsulte nihil faciendum.

Eccles. 32. 22.

Probos recipit curia, non efficit.

probavimus; quærendi sane quibus nec defectus timeatur, nec profectus optetur, utpote jam perfectis.

12. Itaque non volentes, neque currentes assumito, sed cunctantes, sed renuentes: etiam coge illos, & compelle intrare. In talibus, ut opinor, requiescet spiritus tuus, qui non sint attritæ frontis, sed verecundi, sed timorati: qui præter Deum tantum timeant nihil, nihil sperent nisi à Deo. Qui adventantium non manus attendant, sed necessitates. Qui stent viriliter pro afflictis, & judicent in æquitate pro mansuetis terræ. Qui sint compositi ad mores; probati ad sanctimoniam, parati ad obedientiam, mansueti ad patientiam, subjecti ad disciplinam, rigidi ad censuram, catholici ad fidem, fideles ad dispensationem, concordes ad pacem, conformes ad unitatem. Qui sint in judicio recti, in consilio providi, in jubendo discreti, in disponendo industrii, in agendo strenui, in loquendo modesti, in

Ambientes rejiciendi, fugientes assumendi.

Cardinales quales esse oporteat.

V. epist. 188.

Dotes & conditiones.

adversitate securi, in prosperitate devoti, in zelo sobrii, in misericordia non remissi, in otio non otiosi, in hospitio non dissoluti, in convivio non effusi, in cura rei familiaris non anxii, alienæ non cupidi, suæ non prodigi, ubique & in omnibus circumspecti. Qui legatione pro Christo fungi, quoties opus erit, nec jussi renuant, nec non jussi affectent. Qui quod verecunde excusant, obstinatius non recusent. Qui missi post aurum non eant, sed Christum sequantur: qui quæstum legationem non æstiment, nec requirant datum, sed fructum. QUI REGIBUS Johannem exhibeant, Ægyptiis Moysen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris,

Quales Legatos Apostolicos. Elisæum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiantibus Christum. QUI VULGUS non spernant, sed doceant: divites non palpent, sed terreant: pauperes non gravent, sed foveant: minas principum non paveant, sed contemnant.

Qui non cum turba * intrent, nec cum ira exeant: qui ecclesias non spolient, sed emendent. Qui marsupia non exhauriant, sed corda reficiant, & crimina corrigant; famæ provideant suæ, nec invideant alienæ. QUI ORANDI studium gerant, & usum habeant, ac de omni re orationi plus fidant, quàm suæ industriæ vel labori. Quorum ingressus pacificus, molestus exitus sit. quorum sermo ædificatio, quorum vita justitia, quorum præsentia grata, quorum memoria in benedictione. Qui se amabiles præbeant, non verbo, sed opere: reverendos exhibeant, sed actu, non fastu. Qui humiles cum humilibus, & cum innocentibus innocentes; duros dure redarguant, malignantes coërceant, reddant retributionem superbis. QUI NON DE DOTE viduæ, & patrimonio Crucifixi se vel suos ditare festinent; gratis dantes quod gratis acceperunt, gratis facientes judicium injuriam patientibus,

* *id est*, cum tumultu.

vindictam in nationibus, increpatio- nes in populis. Qui de tuo denique
Num. 11. 16. spiritu, illorum instar septuaginta Moysi, accepisse cernantur, per quem sive absentes, sive præsentes contendant placere tibi, placere Deo. Qui ad te redeant fatigati quidem, sed non suffarcinati: simul & gloriantes, non quod curiosa seu pretiosa quæque terrarum attulerint, sed quod reliquerint pacem regnis, legem barbaris, quietem monasteriis, ecclesiis ordinem, clericis disciplinam, Deo populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

CAPUT V.

Exemplis commendatur abstinentia munerum; & arrogantia ministrorum Papæ perstringitur.

Exemplum memorabile Martini Cardinalis. 13. Dignum reor ad medium venire factum dulcis memoriæ Martini nostri. Nosti hoc; sed an

memineris, ignoro. Is cardinalis presbyter, functus aliquando legatione in Dacia, tam pauper remeavit, ut pæne expensis & equis deficientibus, vix perveniret Florentiam. Ibi Episcopus loci donavit ei equum, quo Pisas usque, ubi eramus tunc, pervectus est. Postridie, credo, secutus Episcopus (erat enim illi causa cum adversario, & agendi aderat dies) cœpit requirere suffragia amicorum. Cumque per singulos sollicitarentur, ventum est ad Martinum. Fiducia erat major in illo, qui non posset immemor esse recentis beneficii. Tum Martinus: Decepisti me, inquit. ne- « sciebam tibi imminere negotium. Tol- « le equum tuum, ecce in stabulo est. « Et hora eadem resignavit illi. Quid dicis, mi Eugeni? Nonne alterius sæculi res est, rediisse Legatum de terra auri sine auro? transiisse per terram argenti, & argentum nescisse? donum insuper, quod poterat esse suspectum, ilico rejecisse?

Aliud exemplum Gaufridi Carnotensis.

14. Sed, ô mihi locum suavem, ubi incidit occasio memorandi & nominandi suavissimi odoris virum, episcopum loquor Carnotensem Gaufridum, qui legationem in partibus Aquitaniæ propriis sumptibus strenue administravit, idque annos plures. Rem loquor, quam vidi ipse. Eram cum eo in terra illa, cum à quodam presbytero præsentatus illi est piscis, quem vulgo vocant sturgionem. Percunctatus Legatus quanti venierit; Non accipio, inquit, nisi receperis pretium. & resignavit solidos quinque invito & verecundo. Item cum essemus in quodam oppido, domina illius oppidi obtulit ei pro devotione cum manutergio duas vel tres paropsides pulcras, ligneas tamen. quas aliquamdiu intuens homo scrupulosæ conscientiæ, laudavit eas, sed non acquievit accipere. Quando * argenteas recepisset, qui ligneas refutavit? Non fuerunt qui possent Legato dicere; *Ditavimus Abraham.* Ipse vero

* *al.* quomodo.

Gen. 14. 23.

cum Samuele libere concionabatur ad omnes: *Loquimini de me coram Domino, & coram Christo ejus, utrum bovem cujuspiam tulerim aut asinum; si quempiam calumniatus sum; si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi; & contemnam illud hodie, vobisque restituam.* O si talium daretur virorum copia, quales perstrinximus nunc! Quid te felicius, quid illo jucundius sæculo? Nonne secunda ab æternitate illorum tibi temporum beatitudo videretur, cum te, quaquaversum procedens, stipatum videres tam inclyto agmine beatorum? (1. Reg. 12. 3.)

15. Site novi, hæres, & altum trahens suspirium *, tecum loqueris: Putas fore posse quod dicitur? Putas hic simus, quousque hæc fiant? Quis det vivere, ut videre contingat? O si viderem in vita mea Ecclesiam Dei talibus innixam columnis! O si Domini mei sponsam cernerem tantæ commissam fidei, tantæ creditam puritati! Quid me beatius, quidve secu-

* al. spiritum.

Eugenii votum pro bonis ministris.

rius, cum ejusmodi circa me vitæ meæ & custodes spectarem simul & testes? Quibus omnia mea secreta secure committerem, communicarem consilia; quibus me totum refunderem, tamquam alteri mihi. Qui, si vellem aliquatenus deviare, non sinerent, frenarent præcipitem, dormitantem excitarent. Quorum me reverentia & libertas extollentem reprimeret, excedentem corrigeret. quorum me constantia & fortitudo nutantem firmaret, erigeret diffidentem. quorum me fides & sanctitas ad quæque sancta, ad quæque honesta, ad quæque pudica, ad quæque amabilia & bonæ famæ provocaret. Et nunc reduc oculos, mi Eugeni, ad eum quinunc est curiæ sive Ecclesiæ statum, & studia prælatorum, eorum præsertim, qui sunt in circuitu tuo.

Arrogantiam ministrorum Papæ retundit.

16. Sed de his hactenus. Ego palpavi, non fodi parietem. Tibi licet fodere & videre, utpote prophetæ filio. Mihi progredi non est fas. Unum dico

dico quod in facie est. Ridicule ministri vestri vestris se compresbyteris anteferre conantur. Non hoc ratio habet, non antiquitas habuit, non consentit auctoritas. Et si de sua consuetudine calumnia struitur, melius profecto illa, quàm summus Ordo contemnitur. Frivolum tamen satis, unde maxime obtinere id volunt. Nos sumus, inquiunt, qui in omni celebritate domino Papæ conjunctiores assistimus, sedenti propiores assidemus, procedentem posteriores præcedimus. Hoc totum non dignitatis privilegium, sed sedulitatis debitum est, diaconi nomen sollemni ipsa administratione interpretans. Denique presbyteris ordinata consessione ambientibus majestatem, vos ad pedes sedetis. Propiores assistitis, ut habeat paratiores. In evangeliis legimus, quia *facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major.* Luc. 22. 24 Beatus esses, si sic circa te cetera tenerentur.

CAPUT VI.

Pontifici non convenire, utpote gravioribus intento, rei domesticæ curam; proindeque alteri potius Oeconomo committendam.

17. TÆdet jam curiæ: exeundum palatio; domi exspectant nos. Hi non modo circa, sed quodam modo intra te sunt. Non est supervacua consideratio, qua intendis disponere domui tuæ, providere his qui in sinu tuo & in gremio tuo sunt. Ego
1. Tim. 3. 5. dico & necessariam. Paulum audi: *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo*
1. Tim. 5. 8. *Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* item, *Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* Et hæc dicens, non te moneo summis occupatum intendere infimis, & quasi minutum fieri; minimis impendere quod maximis debes. Quid te intrices, unde te

eripuit Deus? *Hæc*, inquit, *omnia adjicientur vobis.* Verumtamen & hæc oportet facere, & illa non omittere. At illa per te agens, per te etiam oportet provideas, qui pro te de his provideant. Nam si unus è servis per se non sufficit simul & custodiæ jumentorum, & curæ mensarum: tu per te quomodo intendere valeas & tuæ domui, & Domini pariter? de qua scriptum est: *O Israël, quàm magna est domus Domini!* VACUUM prorsus à sollicitudine rerum minorum & vilium oportet esse animum, tam magnis & tam multis intentum rebus. Oportet liberum, quem nulla sibi vindicet violenta occupatio. Oportet ingenuum, quem nulla deorsum trahat indigna affectio. Oportet rectum, quem nulla seorsum avertat sinistra intentio. Oportet cautum, quem nulla subeat furtiva suspicio. Oportet vigilem, quem nulla ab sese abducat peregrina & curiosa cogitatio. Oportet firmum, quem nulla concutiat repentina

Matth. 6. 33
Non decet Pontificem occupari in minimis.

Baruch 3. 24
Pontificis animum qualem esse oporteat.

turbatio. Oportet invictum, quem nulla fatiget vel continua tribulatio. Oportet amplum, quem nulla coarctet rei temporalis amissio.

18. His te non dubites & bonis privandum, & feriendum malis, si animum dividens, & Dei rebus, & tuis pariter reculis volueris imperriri. Procurandus quem implices, qui pro te molat. Pro te dico, non tecum. Quædam per temet facies; quædam per te & alios simul; quædam per alios & absque te. Quis sapiens, & intelliget hæc? Non est quod inter ista dormitet consideratio tua. Ego vero agenda domus tuæ sub eo genere, quod novissimum posui, locanda censuerim. Per alium, ut dixi, illa facies. At is, si fidelis non fuerit, fraudabit: si non fuerit prudens, fraudabitur. Quærendus proinde fidelis & prudens, quem constituas super familiam tuam. Adhuc inutilis est, si tertium desit. Quæris quid hoc? auctoritas. Quid enim prodest ei velle, & scire quæque dis-

Oeconomi tres conditiones.

ponere, prout necesse est, si ergo scit & vult, non potest? Danda ergo facultas agendi pro libitu. Si in præjudicium rationis putas hoc fieri, memento fidelem, qui agere nihilo minus pro ratione volet: attende prudentem, qui agere nihilo minus pro ratione sciet. Sed fidelis sollersque voluntas tunc proderit, cum ei affatim suppetet, unde tota facilitate mancipetur effectui, cunctis sine cunctatione parentibus. Subdendi igitur omnes. Nullum patiatur contradictorem. Nemo qui dicat, cur fecisti sic? Potestatem habeat excludere & admittere quos voluerit, mutare ministros, transferre ministeria ad quos, & quando voluerit. Ita timori sit omnibus, ut sit & utilitati. Præsit omnibus, ut omnibus prosit, & de omnibus. Clandestinas & susurratas delationes non recipias adversus eum: magis detractiones censueris. ET HANC velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palam veretur dicere

Regula generalis in delatores.

quod in aure locutus est, suspectum habeas. Quod si te judicante dicendum coram ille tenuerit, delatorem judices, non accusatorem.

Fidelis servus an præferendus prudenti.

19. Itaque unus omnibus facienda injungat, & uni omnes respondeant. Tu illi habeas fidem, vacans tibi & Ecclesiæ Dei. Si quo minus aut fidelis inveniatur, aut prudens, fideli potius committendum. Sane è duobus tutius hoc. Quamquam si idoneus non repetitur, etsi minus fidelem, sustinere potius consulo, quàm te immergere labyrintho huic. Memento Salvatorem Judam œconomum habuisse.

Intendere rebus domesticis Episcopo indignum *Johann.* 6. 11.

QUID EPISCOPO TURPIUS, quàm incumbere supellectili, & substantiolæ suæ: scrutari omnia, sciscitari de singulis, mordere suspicionibus, moveri ad quæque perdita vel neglecta? Ad verecundiam dico quorumdam ejusmodi, scrutantium quotidie omnem substantiam suam, numerantium singula, de minutis & quadrantibus exigentium rationem.

Non ita ille Ægyptius, qui Joseph *Gen. 39. 6.* omnibus traditis, ignorabat quid haberet in domo sua. ERUBESCAT *Item sua* Christianus, Christiano sua non cre- *nolit cre-* dens. Homo sine fide; fidem tamen *dere servo* habuit servo, super omnia bona sua *Christiano.* constituens eum: & hic erat alienigena.

20. MIRA RES! Satis superque Episcopi ad manum habent, quibus animas credant,: & cui suas committant facultatulas, non inveniunt. Optimi videlicet æstimatores rerum, qui magnam de minimis, parvam aut nullam de maximis curam gerant. Sed, ut liquido datur intelligi, patientius ferimus Christi jacturam, quam nostram. QUOTIDIANAS expensas *Rationes* quotidiano reciprocamus scrutinio, *tempora-* & continua Dominici gregis detri- *lium præ-* menta nescimus. De pretio escarum *ferri ratio-* & numero panum cum ministris quo- *nibus spiri-* tidiana discussio est: RARA admo- *tualium.* dum cum presbyteris celebratur collatio de peccatis populorum. Cadit

asina, & est qui sublevet eam: perit anima, & nemo est qui reputet. Nec mirum, cum nec nostros quidem assiduos sentiamus defectus. Nonne ad singulas supputationes istas irascimur, urimur, anxiamur? Quam tolerabilius rerum, quam mentium sustine-
1 Cor. 6. 7. remus jacturam! *Quare*, inquit, *non magis fraudem patimini?* Quæso tu qui alios doces, doce teipsum, si tamen jam non docuisti, pluris te habere, quam tua. Transitoria ista, quæ stare tibi nullo pacto queunt, fac ut à te transeant, non per te. Rivus qua fluit, cavat terram: sic discursus temporalium conscientiam rodit. Si potest torrens in agros excurrere sine læsione satorum: & tu te ista sine vulnere mentis posse tractare confidito. Omnimodis consulo studeas avertere à te concursum horum. Multa nescias, plurima dissimules, nonnulla obliviscaris.

Res temporales sine detrimento spirituali vix tractari possunt.

21. Sunt tamen quæ ignorare te nolim, mores quorumque & studia.

Non oportet ut vitia domus tuæ ultimus scias: quod quamplurimis novimus contigisse. Quapropter, ut dixi, alius alia dispenset: de disciplina tu provide; illud nemini credas. Si insolentior coram te vel sermo sonuerit, vel habitus apparuerit: manus tua super ejusmodi; tu ulciscere injuriam tuam. Impunitas ausum parit, ausus excessum. DOMUM Episcopi decet sanctitudo, decet honestas: horum disciplina custos. Sacerdotes domestici, aut ceteris honestiores, aut fabula omnibus sunt. In vultu, in habitu, in incessu illorum qui circa te sunt, nihil residere impudicum, nihil indecens patiaris. Discant à te coepiscopi tui comatulos pueros & comptos adolescentes secum non habere. Certe inter mitratos discurrere calamistratos non decet. Et memento quod Sapiens admonet: *Filiæ tibi sunt? noli faciem tuam hilarem ad eas ostendere.* Eccl. 7. 26.

Disciplina tamen familiæ Pontifici non negligenda.

22. Nec austeritatem tamen suadeo tibi, sed gravitatem. Illa infir-

Familiaritati gravitas miscenda, quomodo.

miores fugat, hæc reprimit leviores. Illa, si adsit, odibilem; hæc, si desit, contemptibilem reddit: in omnibus tamen modus melior. Ego nec severius velim, nec dissolutius. Quid hac mediocritate gratius, ut nec de severitate sis oneri, nec de familiaritate contemptui? In palatio Papam, domi te patremfamilias exhibe. Ament te domestici tui: si non, facito ut timeant. Utilis semper custodia oris, quæ tamen affabilitatis gratiam non excludat. Ergo ubique frenanda lingua præceps, maxime autem in convivio. ILLE convenientior habitus, si tu actu quidem severus sis, vultu serenus, verbo serius. Capellani, & qui tecum jugiter divinis intersunt officiis, non sint sine honore. Tuum est tales tibi providere, qui digni sint. Serviatur eis ab omnibus, tamquam tibi. Necessaria de manu tua accipiant. His contenti sint quæ tu provideris illis: tu vide ne egeant. Super hoc quem forte ab adventantibus petere

Capellanis honor habendus.

Avaritia à domesticis resecanda.

deprehendes, judica Giezitam: id de ostiarius, id de ceteris officialibus decernendum. Verum hoc ex abundanti: nam formam istam jam olim à te positam recordamur. Quid tuo dignius apostolatu? quid salubrius ad conscientiam, honestius ad famam, utilius ad exemplum? Optimus canon, qui projicit avaritiam ex calumnia, & non à conscientia tantum. 4 Reg 5. 20

CAPUT VII.

Epilogus seu summa eorum, quæ in Pontifice requiruntur.

23. Libet jam & hunc claudere librum: sed in calce aliqua velum vel ante dicta quasi epilogando repetere, vel addere prætermissa. Consideres ante omnia sanctam Romanam ecclesiam, cui Dêo auctore præes, ecclesiarum MATREM esse, non dominam: te vero NON DOMINUM episcoporum, sed unum ex Pontifici utilia monita.

ipſis ; porro fratrem diligentium Deum, & participem timentium eum.
Pontificis dotes. De cetero oportere te eſſe conſidera formam iuſtitiæ, ſanctimoniæ ſpeculum, pietatis exemplar, aſſertorem veritatis, fidei defenſorem, doctorem gentium, Chriſtianorum ducem, amicum ſponſi, ſponſæ paranymphum, cleri ordinatorem, paſtorem plebium, magiſtrum inſipientium, refugium oppreſſorum, pauperum advocatum, miſerorum ſpem, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum ſenum, ultorem ſcelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum diſpenſatorem, ſal terræ, orbis lumen, ſacerdotem Altiſſimi, vicarium Chriſti, chriſtum Domini: poſtremo deum Pharaonis. Intellige quæ dico : dabit tibi Dominus intellectum. UBI malitiæ juncta potentia eſt, aliquid tibi ſupra homi-

nem præsumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non veretur, gladium non formidat. TIMEAT orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irasceris tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audierit, auditurum Deum, & contra se paveat. Quod reliquum est, de his quæ supra te sunt, incumbit jam disputatio: quam uno libro, Deo adjuvante, solvere spero, & me pariter absolvere promissione mea.

LIBER V.

CAPUT I.

De his quæ supra nos sunt, id est de Deo rebusque divinis, considerationem instituit, ad quas modo per creaturas erigimur.

Consideratio maxime divina spectat.

I. Libri superiores, etsi de consideratione inscribantur, plurimum tamen habent actionis admixtum, dum res aliquas non considerandas tantum, sed agendas docent vel monent. At qui in manibus modo est, sola in consideratione versabitur. Quæ enim supra sunt (id quidem instat) actu non indigent, sed inspectu. Non est quod in eis actites, quæ uno modo semper sunt, & in æternum; porro aliqua & ab æterno. Et hoc velim sollerter advertas, vir sagacissime Eugeni, quia TOTIES pere-

Mens nostra toties peregrinatur, quoties divina non cogitat.

grinatur consideratio tua, quoties ab illis rebus ad ista deflectitur inferiora & visibilia, sive intuenda ad notitiam, sive appetenda ad usum, sive pro officio disponenda vel actitanda. Si tamen ita versatur in his, ut per hæc illa requirat, haud procul exsulat. Sic considerare, repatriare est. Sublimior iste præsentium ac dignior usus rerum, cum juxta sapientiam Pauli, *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Rom. 1. 20. Sane hac scala cives non egent, sed exsules. Quod vidit ipse hujus sententiæ auctor, qui cum diceret invisibilia per invisibilia conspici, signanter posuit, *à creatura mundi.* Creaturæ scala ad Deum. Et vere quid opus scalis tenenti jam solium? Creatura cæli illa est, præsto habens per quod potius ista intueatur. Videt Verbum, & in Verbo facta per Verbum. Nec opus habet ex his quæ facta sunt, Factoris notitiam mendicare. Neque enim ut vel ipsa noverit, ad ipsa descendit: quæ ibi Secus in Beatis. illa videt, ibi longe melius sunt quàm

in seipsis. Unde nec medium requirit ad ea corporis sensum: sensus ipsa sibi, seipsa sentiens. Optimum videndi genus, si nullius egueris, ad
* al. add. posse. omne quod * libuerit, te contentus. Alioquin juvari aliunde, obnoxium fieri est, minusque à perfecto istud, & minus liberum.

2. Quid quod & inferioribus eges? Nonne præposterum hoc & indignum? Plane superiorum quædam injuria est, inferiorum operam desiderare: à qua injuria nemo hominum perfecte vindicabitur, nisi cum quisque evaserit in libertatem filiorum
Johan. 6. 45. Dei. Nempe erunt hi omnes docibiles Dei, & nulla interveniente creatura, solo beati Deo. Reparasse erit hoc, exisse de patria corporum in regionem spirituum. Ipsa est Deus noster, maximus spiritus, maxima mansio spirituum beatorum: & ne quid
* al. carnis sensus. hic sibi usurpet sensus * seu imaginatio, veritas est, sapientia est, virtus,
* al. à quo æternitas, summum bonum. Unde * interim

interim absumus: & ubi sumus, vallis est lacrymarum, in qua sensualitas regnat, & consideratio exsulat: in qua libere quidem & potestative se exserit sensus corporeus, sed irretitus caligat oculus spiritualis. Quid igitur mirum, si ope indigenæ advena indiget? Et felix secundum tempus viator, qui civium beneficium, sine quo transire non potest, in obsequium convertere potuit, utens, non fruens, urgens, non petens; exactor, non supplex.

CAPUT II.

Assignat varios considerationis gradus.

3. MAgnus ille, qui usum sensuum, quasdam veluti civium opes, expendere satagit, dispensando in suam & multorum salutem. Nec ille minor, qui hunc sibi gradum ad illa invisibilia philosophando *Activa via.* *Media.*

constituit. nisi quod hoc dulcius, illud utilius: hoc felicius, illud fortius esse constat. At omnium maximus, qui spreto ipso usu rerum & sensuum, quantum quidem humanæ fragilitati fas est, non ascensoris gradibus, sed inopinatis excessibus, avolare interdum contemplando ad illa sublimia consuevit. Ad hoc ultimum genus illos pertinere reor excessus Pauli. Excessus, non ascensus: nam raptum potius fuisse, quàm ascendisse ipse se perhiber. Inde est quod dicebat: *Sive mente excedimus, Deo.* Porro hæc tria ita contingunt, cum consideratio, etsi in loco peregrinationis suæ, virtutis studio, & adjutorio gratiæ facta superior, sensualitatem aut premit ne insolescat, aut cogit ne evagetur, aut fugit ne inquinet. In primo potentior, in secundo liberior, in tertio purior. Puritatis siquidem & alacritatis pariter alis fit ille volatus.

Contemplativa.

2. Cor. 12. 14

2. Cor. 5. 13

Alæ ejus duæ.

Tres considerationis species.

4. Vis tibi has considerationis spe-

cies propriis distingui nominibus? Dicamus, si placet, primam dispensativam, secundam æstimativam, tertiam speculativam. Horum nominum rationes definitiones declarabunt. Dispensativa est consideratio sensibus sensibilibusque rebus ordinate & socialiter utens ad promerendum Deum. Æstimativa est consideratio prudenter ac diligenter quæque scrutans & ponderans ad vestigandum Deum. Speculativa est consideratio se in se colligens, &, quantum divinitus adjuvatur, rebus humanis eximens ad contemplandum Deum. Puto vigilanter advertis aliarum hanc esse fructum: ceteras, si non referantur ad istam, quod dicuntur, videri posse, sed non esse. Et prior quidem absque intuitu hujus multa serit, & nihil metit: sequens vero nisi ad istam se dirigat, vadit, sed non evadit. Ergo quod prima aptat, secunda odorat, tertia gustat. Ad quem tamen gustum perducunt & ceteræ, etsi tardius: nisi quod

primâ laborioſius, ſecundâ quietius pervenitur.

CAPUT III.

Ea quæ ſupra nos ſunt, Deum ſcilicet & Angelos, inveſtigari opinione, fide, & intellectu.

5. Dixiſti, inquis, ſatis quà aſcendatur: etiam quò aſcendendum, dicere habes. Falleris, ſi id ſperas: ineffabile eſt. Tu me exiſtimas loqui quod oculus non vidit, nec auris audivit, & in cor hominis non
Iſa 64. 4. 1. Cor. 2. 10 aſcendit? *Nobis*, inquit, *revelavit Deus per ſpiritum ſuum.* Ergo quæ ſupra ſunt, non verbo docentur, ſed
Deus ineffabilis ut quærendus. ſpiritu revelantur. Verum quod ſermo non explicat, conſideratio quærat, oratio expetat, mereatur vita, puritas aſſequatur. Sane eorum admonitus quæ ſupra ſunt, non te exiſtimes mitti à me ſuſpicere ſolem, lunam, ſtellas, non ipſum firmamentum, non aquas

quæ super cælos sunt. Ista siquidem omnia, etsi supra loco, pretio infra sunt, & dignitate naturæ: sunt enim corpora. Tui portio spiritus est, quo superius quippiam frustra quæris, quod non sit spiritus. Porro spiritus est Deus, sunt & Angeli sancti, & hi supra te. Sed Deus natura, Angeli gratia superiores sunt Unum siquidem tui & Angeli optimum, ratio est: Deus vero non sui aliquid optimum habet, unum optimum totus. Is, & qui cum eo sunt beati spiritus, tribus modis, veluti viis totidem, nostra sunt considerarione vestigandi, opinione, fide, intellectu. Quorum intellectus rationi innititur, fides auctoritati, opinio sola veri similitudine se tuetur. Habent illa duo certam veritatem: sed fides clausam & involutam, intelligentia nudam & manifestam: ceterum opinio certi nihil habens, verum per veri similia quærit potius, quàm apprehendit. *Tres modi speculandi divina.*

6. Omnino in his cavenda confu- *Cavenda in illis tribus confusio*

sio, ne aut incertum opinionis fides figat, aut quod firmum fixumque est fidei, opinio revocet in quæstionem. Et hoc sciendum, quia opinio, si habet assertionem, temeraria est: fides, si habet hæsitationem, infirma est: item intellectus, si signata fidei tentet irrumpere, reputatur effractor, scrutator majestatis. Multi suam opinionem intellectum putaverunt, & erraverunt. Et quidem opinio potest putari intellectus; intellectus opinio non potest. Unde hoc accidit? Profecto quia hæc falli potest, ille non potest: aut si falli potuit, intellectus non fuit, sed opinio. Verus nempe intellectus certam habet non modo veritatem, sed notitiam veritatis. Possumus singula hæc ita definire. Fides est voluntaria quædam & certa prælibatio necdum propalatæ veritatis. Intellectus est rei cujuscumque invisibilis certa & manifesta notitia. Opinio est quasi pro vero habere aliquid, quod falsum esse nescias. Ergo, ut dixi, fides am-

Definitiones illorum.

biguum non habet ; aut si habet, fides non est, sed opinio. Quid igitur distat ab intellectu ? Nempe quod etsi non habet incertum, non magis quàm intellectus ; habet tamen involucrum, quod non intellectus. Denique quod intellexisti, non est de eo quod ultra quæras : aut si est, non intellexisti. Nil autem malumus scire, quàm quæ fide jam scimus. Nil supererit ad beatitudinem, cum quæ jam certa sunt nobis fide, erunt æque & nuda.

CAPUT IV.

Angeli quomodo considerandi.

7. HIs ita expeditis, age jam dirigatur consideratio in eam quæ sursum est Jerusalem mater nostra, ac totis tribus memoratis viis caute & vigilanter vestigemus investigabilia : quatenus tamen licet, vel magis quatenus nobis donabitur. Et primo quidem cives spiritus esse illic Angelorum consideratio.

potentes, gloriosos, beatos, distinctos in personas, dispositos in dignitates, ab initio stantes in ordine suo, perfectos in genere suo, corpore æthereos, immortalitate perpetuos, impassibiles non creatos, sed factos, id est gratia, non natura; mente puros, affectu benignos, religione pios, castimonia integros, unanimitate individuos, pace securos, à Deo conditos, divinis laudibus & obsequiis deditos. Hæc omnia legendo comperimus, fide tenemus. Quamquam de corporibus horum non modo unde sint, sed an aliquatenus sint, hæret sententia aliquorum. Unde si quis inter opinabilia magis id ponendum censuerit, non contendo. Porro intellectu præditos, non fide, non opinione, sed intellectu capimus: quia non possunt hujus expertes, & Dei simul participes esse. Sunt & nomina quædam nota nobis similiter ex auditu, per quæ harum beatitudinum, etiam quæ non liquido mortalium percepit auditus,

De nominibus, officiis, & distinctione Angelorum

officia, merita, gradus, ordines, utcumque à nobis conjici & discerni queunt. Sed enim quod ex auditu non est, jam non ex fide : nam fides ex auditu. Itaque opinando ista diximus. Ad quid enim cælestium nomina innotuerunt, si ne opinari quidem salva fide aliquid licet de rebus, quarum nomina sunt? Angeli, Archangeli, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Throni, Cherubin, & Seraphin, hæc nomina. Quæ significata eorum? Nullane inter illos spiritus, qui simpliciter Angeli, & eos qui Archangeli nuncupantur, distantia? *Rom 10. 17.*

8. Quid ergo sibi vult gradualis distinctio hæc? Putemus Angelos dici (nisi tu convenientius aliquid consideraſti) qui singuli singulis hominibus dati creduntur : *missi in ministerium*, secundum Pauli doctrinam, *propter eos qui hereditatem capiunt salutis.* de quibus Salvator : *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Pute- *Nominum ratio.* *Heb 1. 14.* *Matth 18. 10.*

mus his præesse Archangelos, qui conscii mysteriorum divinorum, nonnisi ob præcipuas & maximas causas mittuntur. E quibus magnus ille archan-
Luc. 1. 26 gelus Gabriel missus legitur ad Mariam, ob causam utique, qua major esse non potuit. Putemus super istos Virtutes esse, quorum nutu vel opere signa & prodigia in elementis, sive ex elementis facta apparent ad commonitionem mortalium. Inde est fortassis, quod cum in Evangeliis legas,
Luc. 21. 26. *Erunt signa in sole, & luna, & stellis*, paulo post habes: *Nam Virtutes celorum movebuntur*; hi nimirum spiritus, per quos signa fiunt. Putemus Potestates superiores istis, quarum virtute potestas tenebrarum comprimitur, & coercetur malignitas aeris hujus, ne quantum vult noceat; ne malignari, nisi ut prosit, possit. Putemus Principatus his quoque prælatos, quorum moderamine & sapientia omnis in terris principatus constituitur, regitur, limitatur, transfertur, mutila-

tur, mutatur. Putemus Dominationes adeo cunctis supereminere præfatis ordinibus, ut respectu horum ceteri videantur omnes administratorii spiritus, & ad istos, tamquam ad dominos, referri regimina Principatuum, tutamina Potestatum, operationes Virtutum, revelationes Archangelorum, curam & providentiam Angelorum. Putemus Thronos alto etiam ab his evolasse recessu, qui ex eo quod sedent, Throni dicuntur; & ex eo sedent, quod sedet in eis Deus. Neque enim sedere in eis, qui non sederent, posset. Quæris quid * illam sentiam sessionem? Summam tranquillitatem, placidissimam serenitatem, pacem quæ exsuperat omnem intellectum. Talis est qui sedet in Thronis Dominus Sabaoth, judicans omnia cum tranquillitate, placidissimus, serenissimus, pacatissimus. Et tales sibi constituit Thronos, simillimos sibi. Putemus Cherubin ex ipso sapientiæ fonte, ore Altissimi, baurien-

* al quam.

tes, & refundentes fluenta scientiæ universis civibus suis. Et vide ne is sit,
Psal.45. 5. quem Propheta loquebatur, fluminis impetus lætificans civitatem Dei. Putemus Seraphin, spiritus totos divino igne succensos, succendere universa, ut singuli cives singulæ sint lucernæ ardentes & lucentes; ardentes caritate, lucentes cognitione.

Quanta jucunditas cælestia meditari. 9. O Eugeni, quàm bonum est nos hic esse! quàm fore melius, si quando tamen toti sequamur, quo ex parte præcessimus! Præcedimus animo, & ne ipso quidem toto, sed parte modica nimis. Affectus jacent mole corporea prægravati, & luto hærentibus desideriis, sola interim arida & tenuis consideratio prævolat. Et tamen ex tantillo quod jam datur, li-
Psal. 25. 8. bet exclamare: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Quid si totam se colligat anima, & reductis affectibus è cunctis locis, quibus captivi tenentur, timendo quæ non oportet, amando quæ

non decet, dolendo vane, gaudendo vanius; cum his ineat tota libertate volatum, pulset impetu spiritus, & in pinguedine gratiæ illabatur? Nonne cum cœperit circuire lucidas mansiones, & sinum illum etiam Abrahæ curiosius perscrutari, & sub altari, quodcumque illud est, Martyrum revisere animas, in prima stola secundam patientissime exspectantes, multo magis tunc instabit loquens cum Propheta: *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluntatem Domini, ac visitem templum ejus?* Quidni ibi videatur cor Dei? quidni ibi probetur quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta? Bona in se, placens in effectibus, beneplacens fruentibus, perfecta perfectis, & nihil ultra quærentibus. Patent viscera misericordiæ, patent cogitationes pacis, divitiæ salutis, mysteria bonæ voluntatis; benignitatis arcana, quæ clausa mortalibus, etiam

ipsis electis suspecta sunt. Id quidem salubriter, ne desinant timere, dum necdum digne amare idonei inveniuntur.

In Angelis Angelorum ordinibus quid considerandum

10. Cernere est in his qui Seraphin appellantur, quomodo amet qui unde amet non habet, sed est & qui nihil horum quæ fecerit odit: quos salvandos fecit, quomodo foveat, quomodo provehat, quomodo amplexetur, quomodo delicta electæ juventutis, & paleas ignorantiarum ejus ignis ille consumens, ipsam purgatissimam & suo amore dignissimam reddat. Cernere est in Cherubin, qui plenitudo scientiæ dicuntur, Deum scientiarum dominum esse, qui solus solam nesciat ignorantiam; qui totus sit lux, & tenebræ in eo non sint ullæ; totus sit oculus, & qui minime aliquando fallitur, quia minime clauditur; qui extra se non quærat lumen, cui admoveatur ut videat, ipse qui videt, ipse unde videt. Cernere est in Thronis, quàm non suspectus omni innocentiæ

judex sedeat in his, qui circumvenire nolit, circumveniri non possit, quippe sic amans, & sic videns. Nec vacat sessio: tranquillitatis insigne est. De vultu tali judicium meum prodeat opto, cui insit amor, error absit, absit & perturbatio. Cernere est in Dominationibus, quantæ sit Dominus majestatis, cujus nutu imperium constat, & imperio universitas atque æternitas termini sunt. Cernere est in Principatibus principium ex quo omnia; & quomodo à cardine ostium, sic ab ipso regi universitatem. Cernere est in Potestatibus, quàm potestative idem princeps quos regit, protegit, contrarias potestates arcens & propulsans. Cernere est in Virtutibus unam ubique æqualiter præsto esse virtutem, per quam omnia, vivificam, efficacem, invisibilem, immobilemque, omnia tamen moventem utiliter, tenentem fortiter. Quæ cum in minus usitata effecta apud mortales erupe-rit, miracula sive prodigia vocant.

Cernere postremo & mirari est in Angelis & Archangelis veritatem atque experientiam vocis illius, *Quoniam ipsi cura est de nobis*; qui talium nos & tantorum non desinit jucundare visitationibus, instruere revelationibus, suggestionibus commonere, sedulitate solatiari.

1. Pet. 5. 7.

CAPUT V.

Gratias ac dotes Angelorum à Deo in ipsos derivari.

Eorum virtutes à Deo.

11. HÆc omnia contulit illis spiritibus ipse qui condidit illos, unus atque idem summus Spiritus, dividens singulis prout voluit. Hæc operatur in illis, hæc dedit operari & illis, sed alter. Ardent Seraphin, sed igne Dei, vel potius igne Deo. Quod præcipuum est in eis, a utem: sed non quantum Deus, nec quomodo. Lucent Cherubin, & scientia eminent, sed participio veritatis; ac per

per hoc non ut Veritas, nec quantum. Sedent Throni, sed insidentis beneficio. Judicant & ipsi cum tranquillitate, sed non ad mensuram modumve pacis pacantis, pacis quæ exsuperat omnem sensum. Dominantur Dominationes, sed sub Domino dominantur, serviunt pariter. Quid hoc ad summum, sempiternum, singulareque dominium? Præsunt Principatus, & regunt: sed reguntur & ipsi, ita ut regere jam non norint, si regi desierint. Præcellit in Potestatibus fortitudo: sed cui debent quod fortes sunt, & aliter est fortis, & plus; nec tam fortis quàm ipsa fortitudo est. Virtutes pro suo ministerio & potentatu satagunt excitare corda torpentia hominum innovatione signorum: virtus vero in eis manens, ipsa facit opera. Faciunt & illæ, sed in comparatione ejus non faciunt. Denique tantum interest, ut quasi singulariter Propheta dicat ad eum: *Tu es Deus qui* Psal. 76 15.
facis mirabilia. & idem de eo: *Qui* Ps 135 4.

facit mirabilia magna solus. Adsunt Angeli & Archangeli : sed ille germanior nobis, qui non modo adest, sed inest.

12. Quod si dicas posse inesse & Angelum, non inficior. Memini scriptum : *Et Angelus qui loquebatur in me.* Atqui differentia & in hoc. Inest Angelus suggerens bona, non ingerens : inest hortans ad bonum, non bonum creans. Deus sic inest, ut afficiat, ut infundat ; vel potius ut infundatur & participetur, ita ut unum perinde cum nostro spiritum esse dicere quis non timuerit, etsi non unam personam, unamve substantiam. Habes enim : *Qui adhæret Deo, unus spiritus est.* Angelus ergo cum anima, Deus in anima. Ille ut contubernalis animæ inest, Deus ut vita. Itaque sicut anima videt in oculis, audit in auribus, odorat in naribus, in faucibus gustat, tangit in toto reliquo corpore : sic Deus diversa in diversis spiritibus operatur ; verbi gratia, in aliis

Zach. 1.14.

Quomodo sunt homini angelus, & quomodo Deus.

1 *Cor.* 6. 17

amantem se exhibens, in aliis agnoscentem, in aliis alia facientem, sicut unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Quis est iste tam communis in vocibus, tam longe in rebus? quomodo quem nostris loquimur verbis, in sua reconditus majestate, nostros penitus & aspectus effugit, & affectus? Audi ipsum quid loquatur hominibus. *Sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris.* Dicimur amare, & Deus: dicimur nosse, & Deus: & multa in hunc modum. Sed Deus amat ut caritas, novit ut veritas, sedet ut æquitas, dominatur ut majestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut virtus, revelat ut lux, assistit ut pietas. Quæ omnia faciunt & Angeli, facimus & nos: sed longe inferiori modo, non utique bono quod sumus, sed quod participamus.

1. Cor. 12. 7.

Isa. 55. 9.

Discrimen inter actiones Dei, Angelorum, & humanum.

CAPUT VI.

Principii & essentiæ rationem propriè soli Deo convenire.

13. NUnc jam transi spiritus istos, si forte eum sponsa dicere

Cant. 3. 4. possis & tu: *Paululum cum pertransissem*

Deus quid sit. *eos, inveni quem diligit anima mea.* Quis

Exod. 3. 14 est? Non sane occurrit melius, quàm

2. Deus est suum esse. *Qui est.* Hoc ipse de se voluit responderi, hoc docuit, dicente Moyse ad populum, ipso quidem injungente: *Qui est, misit me ad vos.* Merito quidem. Nil competentius æternitati, quæ Deus est. Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quicquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est, *Est.* Nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia esse. Si & centum talia addas, non recessisti ab esse. Si ea dixeris, nihil addidisti: si non dixeris, nihil minuisti. Jam si vidisti hoc tam singulare, tam summum esse,

nonne in comparatione hujus quicquid hoc non est, judicas potius non esse, quàm esse ? Quid item Deus? Sine quo nihil est. Tam nihil esse sine ipso, quàm nec ipse sine se potest. Ipse sibi, ipse omnibus est. Ac per hoc quodam modo ipse solus est, qui suum ipsius est, & omnium esse. Quid est Deus? Principium. & hoc ipse de se responsum dedit. Multa in rebus dicuntur principia, sed respectu posteriorum. Alioquin si ad aliquid praecedens respicias, ipsum potius principium dabis. Quamobrem si quaeras verum simplexque principium, invenias oportet quod principium non habuerit. Ex quo universum coepit, ipsum profecto minime coepit. Nam si coepit, aliunde coeperit necesse est. A se enim coepit nihil. Nisi forte quis putaverit, quod non erat, dare sibi potuisse, ut esse inciperet; aut fuisse aliquid, antequam esset. Quod utrumque quia ratio non consentit, constat nihil sibimet extitisse principium.

1 Deus est esse omnium.

2 Deus solus Principium *Johan. 8. 25.*

Nihil sibi potest esse principium.

Quod vero aliud principium habuit, primum * non fuit. Verum ergo principium nequaquam cœpit, sed totum ab ipso cœpit.

* *al.* principium.

4. Est æternus.

14. Quid est Deus? cui sæcula nec accesserunt, nec decesserunt, nec coæterna tamen. Quid est Deus? *Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ex quo omnia*, creabiliter, non seminabiliter. *Per quem omnia*, ne alium auctorem atque alium opificem arbitreris. *In quo omnia*, non quasi in loco, sed quasi in virtute. *Ex quo omnia*, tamquam uno principio, auctore omnium. *Per quem omnia*, ne alterum inducatur principium artifex. *In quo omnia*, ne tertium inducatur, locus. *Ex quo omnia*, non de quo, quia non est materia Deus: efficiens causa est, non materialis. Frustra Philosophi materiam quærunt: non eguit materia Deus. Non enim officinam quæsivit, non artificem. Ipse per se, in se omnia fecit. Unde? De nihilo. nam si ex aliquo fecit, illud non fecit, ac per hoc

Rom 11. 1.

5. Deus est ex quo, per quem, & in quo sunt omnia.

Materia non eget.

nec omnia. Absit ut de sua incorrupta incorruptibilique substantia tam multa fecerit, etsi bona, corruptibilia tamen. Quæris si in ipso omnia, ipse ubi? Nihil minus invenio, quis capiat locus. Quæris ubi non sit? Nec hoc quidem dixerim. Quis sine Deo locus? Incomprehensibilis est Deus: sed non parum apprehendisti, si hoc tibi de eo compertum est, quod nusquam sit, qui non clauditur loco; & nusquam non sit, qui non excluditur loco. Suo autem illo sublimi atque incomprehensibili modo, sicut omnia in ipso, sic ipse in omnibus est. Denique (sicut ait Evangelista) *in mundo erat*. Alias vero, ubi erat antequam mundus fieret, ibi est. Non est quod quæras ultra ubi erat; præter ipsum nihil erat. Ergo in seipso erat.

6 Immensus est

Johan.1 10.

CAPUT VII.

Deum & simplicem, & trinum esse.

7 Deus est quo nil melius.

15. Quid est Deus? Quo nihil melius cogitari potest. Si approbas, non oportet assentiaris esse aliquid, quo Deus sit, & quod Deus non sit. Hoc enim sine dubio melius. Quomodo non melius Deo, si Deus non est, quod dat Deo ut sit? At melius illam divinitatem, qua dicunt Deum esse, non aliud quàm Deum esse fatemur. Non est ergo in Deo nisi Deus. Quid? inquiunt: negas Deum habere divinitatem? Non, sed quod habet, hoc est. Negas divinitate Deum esse? Non, sed non alia, quam quæ ipse est. Aut si tu aliam invenisti, adjuvet me Trinitas Deus, adversus illam tota me contumacia erigo. Quaternitas orbem disterminat, non signat deitatem. Deus Trinitas est, Deus trium singula personarum.

Contra quaternitatem Gilberti Porretani.

Si quartam divinitatem adjicere placet; interim ego hanc, quæ Deus non est, persuasi mihi minime adorandam. Puto quod & tu. nempe *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Gloriosa vero divinitas, quæ sibi honorem non audeat arrogare divinum. At melius quartum hoc omnino respuimus, quàm sine honore recipimus. Multa dicuntur esse in Deo, & quidem sane catholiceque, sed multa unum. Alioquin si diversa putemus, non quaternitatem habemus, sed centenitatem. Verbi causa, dicimus magnum, bonum, justum, & innumera talia: sed nisi omnia unum in Deo, & cum Deo consideres, habebis multiplicem Deum. Luc. 4. 8. In Deo multa unū sunt.

16. Mihi vero non deest quod cogitem melius ejusmodi Deo tuo. Quæris quid? Mera simplicitas. Vero judicio, natura simplex multiplici antefertur. Scio quod ad hæc respondere solent. Non multa, inquiunt, sed unam tantum divinitatem, quæ om- 2 Simplex est.

nia illa sunt, Deo ut sit conferre asserimus. Asseritis ergo, etsi non multiplicem, duplicem Deum; & non ad merum simplex pervenistis, neque ad id, quo melius cogitari non potest. Tam non est simplex, quod vel uni fuerit obnoxium formæ, quàm nec virgo vel uni cognita viro. Securus loquor, ne is quidem qui vel duplex est, erit meus. Habeo enim meliorem. Esto quod hunc numeroso & multiplici anteponam: sed plane præ simplici sperno. Meus Deus ipse catholice est. Tam non habet hoc & illud, quàm non hæc & illa. Est qui est, non quæ est. Purus, simplex, integer, perfectus, constans sibi; nihil de temporibus, nihil de locis, nihil de rebus trahens in se, nihil ex se deponens in eis; non habens quod ad numerum dividat, non quæ colligat ad unum. Unum quippe est, sed non unitum. Non partibus constat, ut corpus; non affectibus distat, ut anima: non formis substat, ut omne

Perfectiones omnium rerum eminenter in Deo, non divisim.

quod factum est; sed neque formæ, ut istis visum est. Magna laus videlicet Deo, ut se ab informitate vindicet, forma una esse contentum. Hoc est dicere, cetera pluribus, Deum non nisi uni debere quod est. Quid? Cujus beneficio sunt quæ sunt, ipse pro suo esse alteri benefico inclinabit? Laus ista (ut vulgo dicitur) blasphemiam valet. Annon pluris est nullo indigere, quàm uno? Habe reverentiam Deo, ut quod pluris est, illi tribuas. Si cor tuum usque huc ascendere potuit, Deum tuum infra quomodo collocabis? Ipse sibi forma, ipse sibi essentia est. In hoc interim gradu suspicio illum: &, si alter potior appareret, illum potius darem. Numquid verendum, ne cogitatio transvolet illum? Quantumcumque in altum proficiat, ultra est. Infra quod homo cogitare possit, altissimum quærere, ridiculum est; statuere, impium. Ultra, non citra quærendus est.

De Deo semper optimora sentiendum.

17. Ascende adhuc, si potes, ad cor-

altius, & exaltabitur Deus. Non est formatus Deus: forma est. Non est affectus Deus: affectio est. Non est compositus Deus: merum simplex est. Et ut liquido noveris, quid simplex dicam: idem quod unum. Tam simplex Deus, quàm unus est. Est autem unus, & quo modo aliud nihil. Si dici possit, unissimus est. Unus est sol, quod non sit alter: una luna, quod æque altera non sit. Atque id quidem Deus, sed plus. Quid plus? Unus est etiam sibi. Et hoc vis tibi declarari? Idem est semper, & uno modo. Non sic unus sol, non sic una luna. Clamat uterque non esse unum sibi, illa motibus, illa & defectibus suis. Deus autem non modo unus sibi: & in se unus est. Nihil in se nisi se habet. Non ex tempore alterationem habet, non in substantia alteritatem.

Eo simplex, quo unus.

9. Deus unus sibi & in se.

Boëtius. » Hinc de eo Boëtius: Hoc vere unum, » in quo nullus est numerus, nullum in » eo aliud præter id quod est. Neque » enim subjectum fieri potest: forma

enim est. Compara huic uni omne quod unum dici potest; & unum non erit. Trinitas est tamen Deus. Quid ergo? Destruimus quod dictum est de unitate, quia inducimus trinitatem? Non; sed statuimus unitatem. Dicimus Patrem, dicimus Filium, dicimus Spiritum-sanctum; non tamen tres Deos, sed unum. Quid sibi vult iste (ut sic loquar) absque numero numerus? Si tria, quomodo non numerus? si unum, ubi numerus? Sed habeo, inquis, quid numerem, & quid non numerem. Substantia una est: personæ tres sunt. Quid mirum? quid vel obscurum in hoc? Nihil, si personæ seorsum à substantia cogitentur. Nunc vero cum tres illæ personæ illa substantia sint, & illa una substantia tres illæ personæ; quis numerum neget? Nam veræ tres sunt. Quis numeret tamen? Nam vere unum sunt. Aut si tu facile explicatu id putas, dicendo tres, dicito quid numerasti? Naturas? Una est. Essentias? Una est. Substantias? Una est.

10. Deus Trinitas.

Deus quomodo trinus & unus.

Deitates? Una est. Non, hæc, sed personas numero, inquis, quæ non sint illa una natura, illa una essentia, illa una substantia, illa una divinitas. Catholicus es: minime hoc dabis.

CAPUT VIII.

Personarum pluralitatem in Deo consurgere ex proprietatibus; essentiam tamen unam & simplicem esse.

18. PErsonarum proprietates non aliud quàm personas; ipsasque non aliud quàm unum Deum, unam divinam substantiam, unam divinam naturam, unam divinam & summam majestatem, Fides catholica confitetur. Numera ergo, si potes, aut sine substantia personas, quæ ipsæ sunt; aut sine personis proprietates, quæ ipsæ sunt. Aut si dividere quis conetur vel personas à substantia, vel proprietates à personis; nescio quomodo Trinitatis se profiteri cultorem

possit, qui in tantam rerum numerositatem excesserit. Dicamus itaque tres, sed non ad præjudicium Unitatis: dicamus unum, sed non ad confusionem Trinitatis. Neque enim nomina vaeua sunt, nec absque significantia cassæ voces. Quærit quis quomodo * illud, quod catholicum esse dicimus, possit esse? sufficiat ei tenere sic esse. Atque hoc non rationi perspicuum, nec tamen opinioni ambiguum, sed fidei persuasum. Sacramentum hoc magnum est, & quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in unitate, & hæc unitate, aut ipsa in pluralitate? SCRUTARI hoc temeritas est, credere pietas est, nosse vita, & vita æterna est. Unde si operæ pretium censes, ô Eugeni, percurrat nunc consideratio multa Una, quo eminentia hujus singularis Unius fiat evidentior. Est unitas, quæ collectiva potest dici, cum verbi causa multi lapides faciunt acervum unum. Est &

Trinitatis mysterium sola fide comprehenditur.

* *al.* quomodo hoc possit esse.

Unitatis novem modi.

tres personæ una substantia sunt. Secundo loco illa præcellit, qua è converso tres substantiæ una in Christo persona sunt. Porro hæc & quæcumque alia dici una possunt, summæ illius unitatis imitatione, non comparatione, Una appellari vera sobriaque probat consideratio. Nec abducimur ab hac unitatis professione assertione Trium: cum in hac Trinitate non recipiamus multiplicitatem, sicut nec solitudinem in unitate. Quamobrem cum dico Unum, non me Trinitatis turbat numerus, qui essentiam non multiplicat, non variat; nec partitur. Rursum cum dico Tria, non me arguit intuitus unitatis, quæ illa quæcumque tria, seu illos tres, nec in confusionem cogit, nec in singularitatem redigit.

Super omnes unitas Trinitatis, tum Christi.

CAPUT IX.

Vti in Deo simplex natura est in tribus personis, sic contra in Christo plures naturas in unam personam coalescere.

In Christo tres essentiæ, personæ unitas.

20. IDem me sentire fateor & de illa unitate, cui secundum ab ista inter cetera Una honorem dedi. Dico in Christo Verbum, animam, & carnem, sine confusione essentiarum unam esse personam, & item absque præjudicio personalis unitatis in sua numerositate manere. Nec negaverim hanc ad illud quoque genus unitatis pertinere, qua anima & caro unus est homo. Decuit quippe familiarius similiusque cum hominis convenire constitutione, quod pro homine constitutum est sacramentum. Decuit & cum summa, quæ in Deo est & Deus est, unitate congruere, ut quomodo ibi tres personæ una essentia; ita hic convenientissima quadam

contrarietate tres essentiæ sint una persona. Videsne pulcre inter utramque unitatem hanc collocari; in eo utique qui constitutus est mediator Dei hominisque, homo Christus Jesus? Pulcherrima, inquam, convenientia, ut salutare sacramentum congrua quadam similitudine ambobus respondeat, & salvanti videlicet & salvato. Ita hæc unitas duarum consistens media unitatum, alteri succumbere, alteri præeminere cognoscitur, quantum superiore inferior, tantum inferiore superior. Media inter divinam & humanam.

21. Tantam denique, tamque expressam unionis vim in se præfert ea persona, in qua Deus & homo unus est Christus: ut si duo illa de se invicem prædices, non erraveris, Deum videlicet hominem, & hominem Deum vere catholiceque pronuntians. Non autem similiter vel carnem de anima, vel animam de carne, nisi absurdissime, prædicas, etsi similiter anima & caro unus sit homo. Nec Communicatio idiomatum in Christo.

mirum, si non æque potis anima sit sua illa vitali, etsi non parum valida intentione connectere, atque suis affectibus adstringere sibi carnem, ut sibi divinitas hominem illum, qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Longa catena & fortis ad stringendum, divina prædestinatio: ab æterno est enim. Quid longius æternitate? Quid divinitate potentius? Inde est quod nec morte incidente ullatenus intercidi hæc unitas potuit, etsi carne & anima ab invicem separatis. Et fortassis hoc sensit ille, qui se indignum
Mar. 1. 7. professus est solvere corrigiam calcea-
* al. ejus. menti hujus *.

CAPUT X.

Parabola, quæ est apud Matthæum de tribus satis, Christi personæ accommodatur.

Matth. 13. 33. Luc. 13. 21. 22. SEd & illa tria sata de Evangelio, mixta & fermentata

in panem unum, si quis ad hæc tria dixerit pertinere, non incongrue id mihi facere videbitur. Quàm bene ea mulier fermentavit, ut nec divisione quidem facta carnis & animæ, à carne vel anima Verbum divideretur! Mansit & in separatione inseparabilis unitas. Nec enim quæ ex parte contigit separatio, potuit unitati præscribere, permanenti in totis tribus. Sive conjunctis, sive disjunctis duobus, nihilo minus perseveravit in tribus unitas personalis. Æque unus Christus unaque persona, Verbum, anima, & caro, etiam mortuo homine perduravit. In utero Virginis (ut sentio ego) commixtio hæc & fermentatio facta est: & ipsa mulier quæ miscuit, & fermentavit. Nam fermentum non immerito fortasse dixerim fidem Mariæ. Plane beata, quæ credidit, quoniam perfecta sunt in ea, quæ dicta sunt ei à Domino. Perfecta autem non essent, si quo minus juxta verbum Domini esset fermentatum totum, &

Verbum in triduo mortis non fuit separatum à corpore & anima.

Luc. 1. 45.

perpetuo fermentatum, servans nobis tam in morte, quàm in vita pariter unum atque integrum mediatorem Dei & hominum cum sua deitate, hominem Christum Jesum.

In mysterio Incarnationis novum, antiquum, æternum

23. Advertere est in hoc admirabili sacramento juxta numerum satorum, miræ & decentissimæ distinctionis gradus, novum, antiquum, æternum. Novum, animam, quæ de nihilo tunc creata creditur, cum infusa: antiquum, carnem, quæ à primo usque hominum, id est ex Adam, traducta cognoscitur: æternum, Verbum, quod ab æterno Patre coæternum illi genitum indubitata veritate asseritur. Et in his triplex (si diligenter advertas) divinæ potentiæ genus: quod factum sit de nihilo aliquid, de vetusto novum, æternum beatumque de damnato & mortuo. Quid hoc ad nostram salutem? Multum per omnem modum. Primum quidem, quod peccato redacti in nihilum, per hoc quodam modo iterato creati sumus, ut

Quid illud ad nostram salutem

ſimus initium aliquod creaturæ ejus. Deinde quod ex vetuſta ſervitute in libertatem filiorum Dei tranſlati, in novitate ſpiritus ambulantes. Poſtremo, quod de poteſtate tenebrarum vocati ad regnum claritatis æternæ, in quo jam & conſedere nos fecit in Chriſto. Alieni ſint à nobis, qui Chriſti à nobis carnem alienare conantur, novam creatam in Virgine, & non de Virgine ſumptam, impie aſſerentes. Pulcre propheticus ſpiritus longe ante occurrit huic ſententiæ, immo blaſphemiæ impiorum: *Egredietur*, inquiens, *virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet.* Dixiſſe poterat, & flos de virga, ſed maluit, *de radice*: ut unde virgam, inde florem duxiſſe originem demonſtraret. Inde igitur ſumpta caro, unde orta Virgo: nec nova in Virgine, quæ prodiit ex radice.

Hæreticorum error.

Iſa. 11. 1.

CAPUT XI.

Continuatio considerationis de Deo.

Numquam Deus frustra quæritur.

24. Forte subſtomacharis, ſi adhuc pergimus quærere, quid eſt Deus? tum quia toties jam quæſitum eſt, tum quia diffidis inventum iri. Dico tibi, Pater Eugeni, ſolus eſt Deus, qui fruſtra numquam quæri poteſt, nec cum inveniri non poteſt. Doceat te de hoc experimentum tuum; aut ſi non, experto credito, non mihi, ſed ſancto, qui ait: *Bonus es, Domine, ſperantibus in te, animæ quærenti te.* Quid ergo eſt Deus? Quod ad univerſum ſpectat, finis: quod ad electionem, ſalus: quod ad ſe, ipſe novit. Quid eſt Deus? Voluntas omnipotens, benevolentiſſima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, ſumma beatitudo; creans mentes ad ſe participandum, vivificans ad ſentiendum, afficiens ad appetendum,

Thren. 3. 25

Deus quid.

dilatans ad capiendum, justificans ad promerendum; accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.

CAPUT XII.

Deum & bonorum operum pium remuneratorem, & scelerum æquissimum vindicem esse.

25. QUid est Deus? Non minus pœna perversorum, quàm humilium gloria. Est enim rationabilis quædam æquitatis directio inconvertibilis atque indeclinabilis, quippe attingens ubique: cui illisa omnis pravitas conturbetur necesse est. Quidni in hanc omne tumidum, vel distor- *Deus pœna perversorum.*

tum impingat, & conquassetur? Væ universo, quod obvium forte offenderit cedere nescia rectitudo. nam & fortitudo est. Quid iniquis voluntatibus tam contrarium & adversum, quàm semper conari, impingere semper, & frustra *? Væ oppositis voluntatibus, solam suæ profecto aversionis referentibus pœnam. Quid tam pœnale, quàm semper velle quod numquam erit? Quid tam damnatum, quàm voluntas addicta huic necessitati volendi nolendique, ut ad utrumlibet jam, sicut non nisi perverse, ita non nisi misere moveatur? In æternum non obtinebit quod vult; & quod non vult, in æternum nihilo minus sustinebit. Digne omnino, ut qui ad nihil afficitur umquam quod deceat, ad nilumquam quod libeat, evadat. Quis hoc facit? Rectus Dominus Deus noster, qui & cum perverso pervertitur. Numquam recto pravoque conveniet. Hæc enim sibi invicem adversantur, etsi non invicem lædant. La-

* al. frustrari.

Damnatorum voluntas Deo opposita. V. Opusc. 9. Serm. 31.

suo alterius est: absit ut Dei. *Durum tibi est*, inquit, *contra stimulum calcitrare*; hoc est, non stimulo durum, sed calcitranti. Est & turpium pœna Deus: Lux est enim. Et quid tam invisum obscœnis flagitiosisque mentibus? Profectò *omnis qui male agit, odit lucem*. Sed dico: numquid non poterunt declinare? Minime omnino. Lucet ubique, etsi non omnibus. Denique in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Videt tenebras Lux, cui hoc est videre, quod lucere: sed non vicissim à tenebris ipsa videtur, quia tenebræ eam non comprehendunt. Et videntur ergo, ut confundantur: & non vident, ne consolentur. Nec modo à luce: & in luce videntur. A quo, vel quibus? Ab omni vidente, ut pro multitudine intuentium sit confusio multa. At nullus de tanta numerositate spectantium molestior oculus suo cujusque. Non est aspectus, sive in cælo, sive in terra, quem tenebrosa conscientia suffu-

Act. 9. 5.

Deus turpium pœna.

Johan. 3. 20.

Johan. 1. 5.

Qualis eis lux.

Malæ conscientiæ tormentum.

gere magis velit, minus possit. Non latent tenebræ vel seipsas. Se vident quæ aliud non vident. Opera tenebrarum sequuntur illas, nec est quo se abscondant ab illis, ne in tenebris quidem. Hic est vermis qui non moritur, memoria præteritorum. Semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, eaque pastus, esca utique inconsumptibili, perpetuat vitam. Horreo vermem mordacem, & mortem vivacem. Horreo incidere in manus mortis viventis, & vitæ morientis.

Vermis immortalis.

26. Hæc secunda mors, quæ numquam peroccidit, sed semper occidit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt montibus, *Cadite super nos, & collibus, operite nos*, quid nisi mortem mortis beneficio aut finire, aut evadere volunt? Denique, *invocabunt mortem*, ait, *& non veniet*. Intuere id clarius.

Luc. 23. 30.

Apoc. 9. 6.

Constat immortalem animam esse, nec aliquando absque sua memoria vivere, ne non animam aliquando esse contingat. Itaque durante anima, durat & memoria. Sed qualis? Fœda flagitiis, horrida facinoribus, vanitate tumida, contemptu hispida & neglecta. Quæ priora, transierunt, & non transierunt. Transierunt à manu, sed non à mente. Quod factum est, factum non esse non potest. Proinde etsi facere in tempore fuit; sed fecisse in sempiternum manet. Non transit cum tempore, quod tempora transit. In æternum ergo necesse est cruciet, quod perperam te egisse in æternum memineris. Experiri erit hoc veritatem vocis illius: *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Dominus locutus est, cui omne adversum & sibi adversari necesse est, ut sit fera querela: *O custos hominum, quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi gravis?* Ita est, ô Eugeni. NON POTEST Deo esse contrarium quid,

Peccati commissi voluptas transit, fœditas manet.

Psal. 49 21.

Job 7.20.

Deo contrarius, sibimet non cohæret.

& sibimet cohærere: sed qui arguetur à Deo, arguetur & à seipso. Non est sane jam tunc quod aut veritatem dissimulet ratio, aut rationis intuitum anima declinet, membris avulsa corporeis, & in sese collecta. Quo enim id valeat, sopitis conclusisque in morte sensibus, per quos utique curiosius exire, & à se ire solebat in eam, quæ præterit, mundi istius figuram? Videns turpibus nihil deesse ad confusionem, cum producentur spectaculum fieri Deo, Angelis, hominibus, sibiipsis! O quàm male mali omnes locati sunt, utique oppositi torrenti huic directæ æquitatis, & huic lumini propalatæ veritatis * expositi. Nonne hoc est perpetuo tundi, perpetuoque confundi? *Duplici contritione*, ait ille, *contere eos, Domine Deus noster.*

Turpibus nihil deerit ad confusionem.

*al. oppositi.

Ierem. 17. 18.

CAPUT XIII.

De longitudine, latitudine, profunditate, & sublimitate Dei profunde & eleganter disserit.

27. Quid est Deus? Longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Quid? inquis. Tenemus te quaternitatis, quam abominatus es, professorem. Minime. Abominatus sum, & abominor. Visus sum protulisse plura, sed unum est. Unus Deus signatus est pro captu nostro, non pro suo statu. Divisus est hic, non ille. Voces diversæ, semitæ multæ: sed unum per eas significatur; unus quæritur. Non divisiones substantiæ in quaternario isto expressæ sunt; non dimensiones, quales in corporibus intuemur; non distinctio personalis, qualem in Trinitate adoramus; non numerus proprietatum, qualem personis ipsis inesse fatemur, etsi non

aliud à personis. Alioquin hoc singulum horum in Deo, quod quatuor simul; hoc quatuor ipsa, quod singulum est. Nobis autem, quia non possumus cum Deo simplicitate contendere, dum contendimus apprehendere unum, occurrit veluti quadruplicatum. Facit hoc speculum & ænigma, per quod solum interim videri datur. Cum autem videbimus facie ad faciem, videbimus sicuti est. Nec enim jam tunc fragilis acies mentis nostræ; quantumlibet vehementer intendens, aliquatenus resiliet, diffluetve in suam pluralitatem. Colliget se & magis, adunabit, conformabitque unitati illius, vel potius unitati illi, ut una uni facies respondeat faciei. Nempe *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*. Beata visio! ad quam merito suspirabat, qui ait: *Exquisivit te facies mea, faciem tuam, Domine, requiram*. Et quia adhuc in quærendo res est, interim ascendamus quadrigam istam, utpote infirmi

Intellectus noster in visione beata totus feretur in Deum sine discursu.

Psal. 26. 8.

&

& imbecilles, indigentes tali vehiculo, si forte vel sic apprehendamus, in quo apprehensi sumus, id est, hujus ipsius vehiculi rationem. Nam hoc monitum habemus ab ipso auriga & primo currus hujus exhibitore, ut studeamus *comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.* Ephes. 3. 18. Comprehendere dixit, non cognoscere: ut non curiositate contenti scientiæ, tota cura fructui inhiemus. Non in cognitione est fructus, sed in comprehensione. Alioquin *scienti bonum, & non facienti,* Jac. 4. 17. ut ait quidam, *peccatum est ei.* & ipse Paulus alio loco: *Sic currite,* inquit, *ut comprehendatis.* 1 Cor. 9. 24. Quid sit comprehendere, inferius declarabo.

28. Quid igitur est Deus? Longitudo, inquam. Quid ipsa? Æternitas. Hæc tam longa, ut non habeat terminum, non magis loci, quàm temporis. Est & latitudo. Et ipsa quid? Caritas. Quibus & ista terminis an-

Longitudo est æternitas Dei, latitudo caritas.

O

gustetur in Deo, qui nihil odit eorum quæ fecerit? Denique solem suum
Matth. 5. 45. oriri facit super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos. Ergo & inimicos concludit sinus ille. Nec hoc quoque contentus, evadit in infinitum. Omnem non modo affectionem, sed & cognitionem excedit, adiicien-
Ephes. 3. 19 te Apostolo & dicente: *Scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi.* Quid plus dicam? Æterna est. Nisi quod hoc plus forsitan est, quia æternitas est. Vides tantam esse latitudinem, quantam & longitudinem? Utinam sic videas non tantam esse, sed ipsam: id esse unam quod alteram, non minus unam quam duas, nec plus duas quàm unam. Deus æternitas, Deus caritas est: longitudo sine protensione, latitudo sine distensione. In utroque pariter locales quidem excedit temporalesque angustias, sed libertate naturæ, non enormitate substantiæ. Tali modo immensus est qui

omnia fecit in mensura; & quamvis immensus, hic tamen modus & ipsius immensitatis.

29. Quid item Deus? Sublimitas & profundum. In altero supra omnia, in altero infra omnia. Liquet in deitate nusquam claudicare æqualitatem, stare eam undique firmiter, constare immobiliter sibi. Sublime, potentiam; profundum, sapientiam ejus* * *al.* esse. Sublimitas Dei potentia est, profundum sapientia.
considera. Ex æquo & ista respondent sibi, dum & sublimitas inattingibilis, & profunditas æque inscrutabilis cognoscatur, Paulo admirante & exclamante: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ illius!* Rom. 11. 33. Libet & nos exclamare cum Paulo, horum utcumque intuentes in Deo, & cum Deo simplicissimam unitatem: O sapientia potens, attingens ubique fortiter! ô potentia sapiens, disponens omnia suaviter! Sap 8 1. Res una, effectus multiplex, operationesque diversæ. Et illa una res est longitudo

propter æternitatem, latitudo propter caritatem, sublimitas propter majeſtatem, profunditas propter ſapientiam.

CAPUT XIV.

Modum, quo prædicta ſecundum Apoſtolum comprehendere poſſimus, oſtendit.

30. Novimus hæc. Num ideo & arbitramur nos comprehendiſſe? NON EA diſputatio comprehendit, ſed ſanctitas. ſi quo modo tamen comprehendi poteſt quod incomprehenſibile eſt. At niſi poſſet,
Ephef. 3. 18. non dixiſſet Apoſtolus: *Ut comprehendamus cum omnibus ſanctis.* Sancti igitur comprehendunt. Quæris quomodo? Si ſanctus es, comprehendiſti, & noſti: ſi non; eſto, & tuo experi-
Sanctum faciunt ſanctus timor, & Amor. mento ſcies. SANCTUM facit affectio ſancta, & ipſa gemina: timor Domini ſanctus, & ſanctus amor. His

perfecte affecta anima, veluti quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet, & ait : *Tenui eum, nec dimittam.* Et timor quidem sublimi & profundo, amor lato & longo respondet. Quid tam timendum quàm potestas, cui non potes resistere ; quàm sapientia, cui abscondi non potes ? Poterat minus timeri Deus, alterutro carens. Nunc autem perfecte oportet timeas illum, cui nec oculus deest omnia videns, nec manus potens omnia. Quid item tam amabile, quàm amor ipse, quo amas, & quo amaris ? Amabiliorem tamen juncta æternitas facit : quæ dum non excidit, foras mittit suspicionem. Ama igitur perseveranter & longanimiter, & habes longitudinem : dilata amorem tuum usque ad inimicos, & latitudinem tenes. Esto etiam in omni sollicitudine timoratus, & sublime profundumque apprehendisti. Cant. 3. 4. Eorum motiva in Deo.

31. Aut si mavis quatuor æque tuis,

Animi affectus in Deum. divinis quatuor respondere; facis hoc, si stupes, si paves, si ferves, si sustines. Stupenda plane sublimitas majestatis: pavenda abyssus judiciorum. Fervorem exigit caritas, æternitas perseverantiam sustinendi. Quis stupet, nisi qui contemplatur gloriam Dei? Quis pavet, nisi qui scrutatur profundum sapientiæ? Quis fervet, nisi qui meditatur caritatem Dei? Quis sustinet & perseverat in amore, nisi qui, æmulatur æternitatem caritatis? Nempe æternitatis quamdam imaginem perseverantia præfert. Denique sola est, cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit, dicente Domino: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Matth. 10. 22

Contemplationis quatuor species. 32. Et nunc adverte in quatuor istis contemplationis species quatuor. Prima & maxima contemplatio, est admiratio majestatis. Hæc requirit cor purgatum, ut à vitiis liberum, atque exoneratum peccatis, facile ad superna levet; interdum quoque vel

per aliquas morulas stupore & ecstasi suspensum teneat admirantem. Secunda autem necessaria est huic; est enim intuens judicia Dei. Quo sane pavido aspectu, dum vehementius concutit intuentem, fugat vitia, fundat virtutes; initiat ad sapientiam, humilitatem servat. Virtutum siquidem bonum quoddam ac stabile fundamentum, humilitas. Nempe si nutet illa, virtutum aggregatio nonnisi ruina est. Tertia contemplatio occupatur, vel potius otiatur circa memoriam beneficiorum; & ne dimittat ingratum, sollicitat memorantem ad amorem benefactoris. De talibus dicit Propheta loquens ad Dominum: *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt.* Psal. 144. 7
Quarta quæ retro sunt obliviscens, in sola requiescit exspectatione promissorum; quæ cum sit meditatio æternitatis (siquidem quæ promittuntur, æterna sunt) longanimitatem alit, & perseverantiæ dat vigorem. Puto jam facile est quatuor nostra hæc,

aliud à personis. Alioquin hoc singulum horum in Deo, quod quatuor simul; hoc quatuor ipsa, quod singulum est. Nobis autem, quia non possumus cum Deo simplicitate contendere, dum contendimus apprehendere unum, occurrit veluti quadruplicatum. Facit hoc speculum & ænigma, per quod solum interim videri datur. Cum autem videbimus facie ad faciem, videbimus sicuti est. Nec enim jam tunc fragilis acies mentis nostræ, quantumlibet vehementer intendens, aliquatenus resiliet, dissilietve in suam pluralitatem. Colliget se se magis, adunabit, conformabitque unitati illius, vel potius unitati illi, ut una uni facies respondeat faciei. Nempe *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Beata visio! ad quam merito suspirabat, qui ait: *Exquisivit te facies mea, faciem tuam, Domine, requiram.* Et quia adhuc in quærendo res est, interim ascendamus quadrigam istam, utpote infirmi &

Intellectus noster in visione beata totus fertur in Deum sine discursu.

Psal. 26. 8.

& imbecilles, indigentes tali vehiculo, si forte vel sic apprehendamus, in quo apprehensi sumus, id est, hujus ipsius vehiculi ratione. Nam hoc monitum habemus ab ipso auriga & primo currus hujus exhibitore, ut studeamus *comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.* Ephes. 3. 18. Comprehendere dixit, non cognoscere: ut non curiositate contenti scientiæ, tota cura fructui inhiemus. Non in cognitione est fructus, sed in comprehensione. Alioquin *scienti bonum, & non facienti,* Jac. 4. 17. ut ait quidam, *peccatum est ei.* & ipse Paulus alio loco: *Sic currite,* inquit, *ut comprehendatis.* 1 Cor. 9. 24. Quid sit comprehendere, inferius declarabo.

28. Quid igitur est Deus? Longitudo, inquam. Quid ipsa? Æternitas. Hæc tam longa, ut non habeat terminum, non magis loci, quàm temporis. Est & latitudo. Et ipsa quid? Caritas. Quibus & ista terminis an-

Longitudo est æternitas Dei, latitudo caritas.

gustetur in Deo, qui nihil odit eorum quæ fecerit? Denique solem suum
Matth. 5. 45. oriri facit super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos. Ergo & inimicos concludit sinus ille. Nec hoc quoque contentus, evadit in infinitum. Omnem non modo affectionem, sed & cognitionem excedit, adiiciente
Ephes. 3. 19 Apostolo & dicente: *Scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi.* Quid plus dicam? Æterna est. Nisi quod hoc plus forsitan est, quia æternitas est. Vides tantam esse latitudinem, quantam & longitudinem? Utinam sic videas non tantam esse, sed ipsam: id esse unam quod alteram, non minus unam quàm duas, nec plus duas quàm unam. Deus æternitas, Deus caritas est: longitudo sine protensione, latitudo sine distensione. In utroque pariter locales quidem excedit temporalesque angustias, sed libertate naturæ, non enormitate substantiæ. Tali modo immensus est qui

omnia fecit in mensura; & quamvis immensus, hic tamen modus & ipsius immensitatis.

29. Quid itemn Deus? Sublimitas & profundum. In altero supra omnia, in altero infra omnia. Liquet in deitate nusquam claudicare æqualitatem; stare eam undique firmiter, constare immobiliter sibi. Sublime, potentiam; profundum, sapientiam ejus* considera. Ex æquo & ista respondent sibi, dum & sublimitas inattingibilis, & profunditas æque inscrutabilis cognoscatur, Paulo admirante & exclamante: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ illius!* Liber & nos exclamare cum Paulo, horum utcumque intuentes in Deo, & cum Deo simplicissimam unitatem: O sapientia potens, attingens ubique fortiter! ô potentia sapiens, disponens omnia suaviter! Res una, effectus multiplex, operationesque diversæ. Et illa una res est longitudo

* al. esse. Sublimitas Dei potentia est, profundum sapientia.

Rom. 11. 33.

Sap. 8. 1.

propter æternitatem, latitudo propter caritatem, sublimitas propter majestatem, profunditas propter sapientiam.

CAPUT XIV.

Modum, quo prædicta secundum Apostolum comprehendere possimus, ostendit.

30. Novimus hæc. Num ideo & arbitramur nos comprehendisse? Non ea disputatio comprehendit, sed sanctitas. si quo modo tamen comprehendi potest quod incomprehensibile est. At nisi posset, non dixisset Apostolus: *Ut comprehendamus cum omnibus sanctis*. Sancti igitur comprehendunt. Quæris quomodo? Si sanctus es, comprehendisti, & nosti: si non; esto, & tuo experimento scies. Sanctum facit affectio sancta, & ipsa gemina: timor Domini sanctus, & sanctus amor. His

Ephes. 3. 18.

Sanctum faciunt sanctus timor, & amor.

perfecte affecta anima, veluti quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet, & ait: *Tenui eum, nec dimittam.* Et timor quidem sublimi & profundo, amor lato & longo respondet. Quid tam timendum quàm potestas, cui non potes resistere; quàm sapientia, cui abscondi non potes? Poterat minus timeri Deus, alterutro carens. Nunc autem perfecte oportet timeas illum, cui nec oculus deest omnia videns, nec manus potens omnia. Quid item tam amabile, quàm amor ipse, quo amas, & quo amaris? Amabiliorem tamen juncta æternitas facit: quæ dum non excidit, foras mittit suspicionem. Ama igitur perseveranter & longanimiter, & habes longitudinem: dilata amorem tuum usque ad inimicos, & latitudinem tenes. Esto etiam in omni sollicitudine timoratus, & sublime profundumque apprehendisti.

Cant. 3. 4.

Eorum motiva in Deo.

31. Aut si mavis quatuor æque tuis,

Animi affectus in Deum. divinis quatuor respondere; facis hoc, si stupes, si paves, si ferves, si sustines. Stupenda planè sublimitas majestatis: pavenda abyssus judiciorum. Fervorem exigit caritas, aeternitas perseverantiam sustinendi. Quis stupet, nisi qui contemplatur gloriam Dei? Quis pavet, nisi qui scrutatur profundum sapientiae? Quis fervet, nisi qui meditatur caritatem Dei? Quis sustinet & perseverat in amore, nisi qui aemulatur aeternitatem caritatis? Nempe aeternitatis quamdam imaginem perseverantia praefert. Denique sola est cui aeternitas redditur, vel potius quae aeternitati hominem reddit,
Matth. 10. 22 dicente Domino: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Contemplationis quatuor species. 32. Et nunc adverte in quatuor istis contemplationis species quatuor. Prima & maxima contemplatio est admiratio majestatis. Haec requirit cor purgatum, ut à vitiis liberum, atque exoneratum peccatis, facile ad superna levet: interdum quoque vel

per aliquas morulas stupore & ecstasi suspensum teneat admirantem. Secunda autem necessaria est huic, est enim intuens judicia Dei. Quo sane pavido aspectu, dum vehementius concutit intuentem, fugat vitia, fundat virtutes; initiat ad sapientiam, humilitatem servat. Virtutum siquidem bonum quoddam ac stabile fundamentum, humilitas. Nempe si nutet illa, virtutum aggregatio nonnisi ruina est. Tertia contemplatio occupatur, vel potius otiatur circa memoriam beneficiorum; & ne dimittat ingratum, sollicitat memorantem ad amorem benefactoris. De talibus dicit Propheta loquens ad Dominum: *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt.* *Psal. 144. 7* Quarta quæ retro sunt obliviscens, in sola requiescit exspectatione promissorum: quæ cum sit meditatio æternitatis (siquidem quæ promittuntur, æterna sunt) longanimitatem alit, & perseverantiæ dat vigorem. Puto jam facile est quatuor nostra hæc,

quatuor illis Apostoli assignare, dum longitudinem comprehendit meditatio promissorum, latitudinem recordatio beneficiorum, sublimitatem contemplatio majestatis, profundum inspectio judiciorum. Quærendus adhuc fuerat, qui nec satis adhuc inventus est, nec quæri nimis potest: at orando forte quàm disputando dignius quæritur, & invenitur facilius. Proinde is sit finis Libri, sed non finis quærendi.

BREVES NOTÆ
IN QUINQUE LIBROS
DE CONSIDERATIONE.

IN LIBRUM PRIMUM.

IN PROLOGO, pag. 2. lin. 11. *agnoscit filium & in infulis.* Infularum nomine non tantum mitram, sed universim pontificalia insignia Bernardus intelligit. De his inferius ad librum IV. num. 6.

IN CAP. I. pag. 5. lin. 6. *Invitus avelleris à tua Rachelis amplexibus.* Et id graviter ferebat Gregorius Magnus ex epistolis & prologo in dialogos. Hadriano etiam quarto quam gravis & molestus fuerit pontificatus, testis est Johannes Saresberiensis in Polycratici lib. 8. cap. 23.

IN CAP. III. pag. 12. lin. 6. *offendunt suos*, id est inveniunt: quod glossema in quibusdam codicibus, etiam scriptis, invectum in textum.

IN CAP. IV. pag. 13. lin. ult. *Leges Justiniani, non Domini.* Hic non culpantur absolute Justiniani leges, sed earum abusus: cum vel eis utuntur ecclesiastici, non ad finiendas, sed ad serendas lites; vel eas præferunt legibus divinis. Hinc Bernardus merito indignatur, *silere illam*, *garrire istas.* Confer caput x.

IN CAP. VI. pag. 19. lin. 3. *ignorans primatum.* Ita scripti, præterquam in quodam codice Vaticano, in quo legitur, *personatum*, quem Vossius hic & in consequentibus secutus est, ubi eadem vox occurrit.

Ibid. lin. 13. *erit illud*, nempe ut sedeant judicantes,

juxta illud Matthæi XIX. 28. *Sedebitis & vos &c.*

IN CAP. IX. pag. 30. lin. 4. *Quid tamen, si te &c.* Aliis alia est interpunctio, *Quid tamen? Si te philosophiæ huic totum repente devoveris, prædecessores tui*, &c. Quidam habent, *Quid tum?*

IN LIBRUM SECUNDUM.

IN CAP. I. pag. 37. lin. 13. *tempus grave.* Scilicet cum homines hujus sæculi conquerebantur de infelici eventu sacræ expeditionis, Bernardo hortante anno MCXLVI. susceptæ, quæ post tres annos infeliciter cessit.

Ibid. pag. 38. lin. 5. *Effusa est contentio.* Locus desumtus ex vitiosa lectione versus 40. psalmi CVI. ubi Bernardi tempore legebatur *contentio*, ut apud Willelmum Tyrensem lib. 16. cap. 21. pro eo quod genuina lectio habet, *contemtio*, in græco ἐξουδένωσις.

Ibid. pag. 42. lin. 3. *Parcendum verecundiæ meæ.* Scilicet non sustinet prædicare miracula, quibus Deus approbavit ejus prædicationem & hortationes ad expeditionem sacram, de quibus in lib. 4. de ejus vita cap. 5. & seqq. vide sis epistolam 242. ad Tolosanos.

IN CAP. VIII. p. 64. lin. 14. *Tibi universi credidit unus unus.* Magis arridet hæc lectio, quam Vossiana: *Tibi universos credidit unus unus.*

IN CAP. XIII. pag. 77. lin. 12. *Inter sæculares nugæ &c.* Ejusmodi sales, facetias, dicacitates, tamquam manium verborum pestes, reprobat etiam Petrus Damiani ante Bernardum, qui eas censet ferendas aliquando, referendas numquam. Eodem spectat Gregorius Magnus homilia XI. in Ezechielem. Ambrosius ante hos omnes, *licet interdum honesta joca*, inquit, *ac suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula*, lib. 1. de officiis cap. 4.

IN CAP. XV. pag. 78. lin. 16. *fastigem intuitum.* Vossius notat in quibusdam legi *auitum*. at Bernardus *intuitum* scripsit, id est considerationem, qui titulus operis est.

IN LIBRUM III.

IN Cap. I. pag. 86. lin. 7. *Parvulos ecclesiæ... deglutire festinent.* Id intelligendum de Henricianis, qui parvulos a baptismo excludebant, de quibus in epistola 61. & in sermonibus 65. & 66. super Cantica. Terra Austri videtur dici Hispania, ex qua qui revertebantur in Italiam Romani, transibant per agrum Tolosatem, ubi tum Henriciani maxime grassabantur. Dicta *terra austri* Hispania, quod quodam modo Galliæ australis sit, aut certe allusione facta ad terram austri, ex qua regina Saba cum thesauris processit ad invisendum Salomonem.

IN CAP. II. pag. 89. lin. 13. *non refugiant*, id est non confugiant, qui sensu verbum *refugere* familiare est apud probos etiam auctores. Hinc vox *refugium*.

Ibid. pag. 90. lin. 16. *quo voluit proximum*, supple *lædere*, quod alii temere in textu addunt.

Ibid. pag. 94. lin. 17. *nec usurpandas omnino*, id est, vitio captandas, aut admittendas.

Ibid. pag. 97. lin. 9. *Defuncto sancto episcopo.* Scilicet Hugone, qui ex abbate Pontiniacensi creatus fuerat episcopus Autissiodorensis: post cujus mortem, quæ anno MCLI. accidit, gravis contentio de eligendo successore orta est, qua de re legendæ Bernardi epistolæ 276. 277. & 280.

IN CAP. III. pag. 100. lin. 21. *Summarii*, alii *Saumarii*, rectius *Sagmarii*, a græco σάγμα, id est equi clitellarii seu sarcinarii, gallis *Sommiers*, unde formatum *Summarii*.

Ibid. pag. 101. lin. 3. *Unus Moguntinus, Coloniensis*

alter. Henricus ſcilicet Moguntinus, eo nomine primus, Arnoldus Colonienſis: hic ſimoniæ accuſatus, ille violatæ caſtitatis. In utrumque ſententia depoſitionis lata. Moguntinus, in cujus gratiam Bernardus epiſtolam 202. ſcripſit, purgatus & abſolutus: Colonienſis, etſi plurima pro ſua abſolutione obtuliſſet, indulgentiam impetrare non potuit.

Ibid. lin. 13. *ille de tranſmarinis partibus*. Forte Willelmus, intruſus in ſedem Eboracenſem, de quo Bernardi epiſtolæ 235. & 238. & ſeqq. His adde quæ de Eugenio III. refert Johannes Sareſberienſis in Polycratici lib. 5. cap. 5. ubi Eugenius laudatur, quod *nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat, aut cui credebat litem imminere.*

IN LIBRUM IV.

IN CAP. II. pag. 125. lin. 16. *utrique injecere manus*, id eſt terræ & cælo, quod mox explicat. Hæ turbæ contigere incentore Arnaldo hæretico, qui Romanis auctor fuit, ut Romæ antiquum reip. ſtatum reſtituere molirentur, unica ſacrorum cura Pontifici relicta, quam ob rem Eugenius ex Urbe migrare coactus fuit. Hæc fuſe in Bernardi epiſtola 243. & apud Baronium.

IN CAP. III. pag. 129. lin. 5. *vectus equo albo.* Obſerva morem tunc fuiſſe, ut Pontifex equo albo uteretur, quod etiam probat Sugerius in libro de vita Ludovici Groſſi apud Cheſnium to. 4. pag. 318.

Ibid. lin. 14. *etſi purpuratus*. Petrus Damiani Pontifici *rubram cappam* tribuit in lib. I. epiſt. 20. Hadrianus IV. apud Johannem Sareſberienſem in Polycratici lib. 8. cap. 23. ait, *coronam & phrygium* (quod alio nomine *regnum* vocant)

clara merito videri, quia ignea sunt. De phrygio Innocentii II. vide Sugerium loco mox allato.

Ibid. pag. 130. lin. 14. *Uterque Ecclesiæ, spiritalis scilicet gladius & materialis.* De utroque gladio confer Bernardi epistolam 256. ad Eugenium, & Johannem Saresberiensem lib. 4. cap. 3. & Sixtum Senensem lib. VI. annot. 72. ubi hunc Bernardi locum explicat.

IN CAP. IV. pag. 132. lin. 17. *ad collaterales tuos.* Johannes Saresberiensis in lib. 5. cap. 10. agit *de lateribus potestatum, his scilicet, qui principibus debent assistere.*

Ibid. pag. 134. lin. 5. *An non eligendi de toto orbe.* His consonat Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 1. de reformatione. Quanta fuerit Alexandri III. cura & sollicitudo ad perquirendos ex omnibus Ecclesiæ catholicæ partibus viros pios & doctos, qui ad cardinalatum promovendi essent, argumento est Petri tit. sancti Chrysogoni presbyteri Cardinalis epistola ad ipsum.

Ibid. pag. 137. lin. 4. *neque currentes assumito.* Præclare ad hæc Gregorius M. in lib. VI. epist. 4. *Sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus.* Ad hunc quoque modum Leo imperator l. 31. C. de episc. & cleric. *Tantum ab ambitu debet esse sepositus* antistes, *ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.*

Ibid. pag. 139. lin. 11. *molestus exitus.* Ita plerique scripti, in quibusdam *non molestus*, Vossio *modestus*. at præferenda nostra lectio, ut sensus sit, quorum exitus seu mors tristitiam ac mærorem affert.

In Cap. V. pag. 140. lin. ult. *Martini nostri.* Is presbyter cardinalis ab Innocentio II. creatus anno 1130. & ab eo in Daciam missus. Hoc factum ex Bernardo laudat Johannes Saresberiensis in lib. 5. cap. 15. uti & sequens Gaufridi episcopi Carnotensis.

Ibid. pag. 149. lin. 12. *sedenti propiores assidemus.* Ita hic locus ex codicibus scriptis restitutus; & recte, nam Romano more servi dominum præcedunt, digniores posteriores sequuntur. In editis, *priores sequimur procedentem.*

In Cap. VI. pag. 150. lin. 16. *Quid Episcopo turpius* &c. Huc spectat Concilium Carthaginense IV. can. 20. *Ut episcopus nullam rei familiaris curam ad se revocet sed lectioni & orationi & verbi Dei prædicationi tantummodo vacet.* quod intelligendum de scrupulosa & minutiori rei familiaris cura, non de generali inspectione, quæ episcopo non male convenit, nisi is adsit minister, qui hanc curam omnino suppleat. quod raro invenias. Adi Gregorium Nazianzenum in carmine de vita sua, & Possidium de vita S. Augustini cap. 24.

In Cap. VII. pag. 155. lin. penult. *Non Dominum episcoporum.* Hoc spiritu animatus erat Gregorius M. Eulogio Alexandrino scribens in hunc modum: *Ego enim*, inquit, *non verbis quæro prosperari, sed moribus; nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus namque honor est honor universalis Ecclesiæ; meus honor est fratrum meorum solidus vigor.* Ita vir re, ut nomine Magnus lib. 7. epist. 30. indict. 1.

IN LIBRUM V.

IN CAP. I. pag. 158. lin. 14. *id quidem instat.* sic legendum, non *constat.* id est, id modo exsequendum restat.

IN CAP. IV. pag. 168. lin. 4. *corpore aethereos.* Dubitanter hac de re loquitur Bernardus Sermone V. in Cantica, hancque quæstionem versat in omnes partes, quæ antiquis Patribus admodum ambigua & difficilis visa est, adeo ut Magister sententiarum non ausus sit quidquam hac de re definire. Nunc recepta sententia est, Angelos esse incorporeos. Adi Estium in lib. 2. sentent. dist. 8. & Sixtum Senensem lib. 5. annot. 8.

Ibid. pag. 173. lin. 7. *Sub altari, quodcumque illud est* Ex his verbis patet, Bernardum Sermone 2. in Festo Omnium Sanctorum non ita sensisse de altari illo, quasi intellectu aut fide id sibi constaret: sed tantum opinative sententiam suam dixisse.

IN CAP. VI. pag. 183. lin. 5. *Nihil minus invenio, quo capiat locus.* Necessaria hæc dispunctio. Alii habent, *Nihil minus invenio. Quis capiat locus?* Ex sensu hujus loci & sequenti membro apparebit necessitas nostræ restitutionis.

IN CAP. VII. pag. 184. lin. 6. *esse aliquid, quo Deus sit* Mendose in antehac editis, *quod Deus sit.* Ratio ex consequentibus perspicua. Infra: *Negas divinitate Deum esse*, alius male *divinitatem.*

Ibid. lin. 10. *qua dicunt Deum esse.* Scilicet Gilbertus Porretanus episcopus Pictavensis, ejusque sequaces, damnati in Concilio Remensi sub Eugenio III. anno 1148.

Ibid. pag. 190. lin. 2. *personas numero, inquis, quæ non sint illa una natura ... illa una divinitas.* Sic

emendanda disjunctio, quæ hoc modo habet in aliis: *personas numero, inquis. Quæ non sint illa una natura.... illa una divinitas?*

Ex his omnibus facile quivis intelliget, quàm verè hoc Bernardi opusculum *multæ utilitatis* vocet Ernaldus in libro 2. de ejus vita, in quo scilicet *tanta de natura divina disseruit, ut videatur in tertium cælum assumptus, & audisse quædam verba, quæ non licet homini loqui, & Regem in decore suo vidisse.*

FINIS.

